

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу.

Редакційна колегія: Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuv.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 25 2019

ЗМІСТ

Коротко про головне

Газові домовленості.....3

Аналітика

Політичні акценти

Тарасенко Н.

Нормандська зустріч у Парижі:

основні домовленості в оцінках експертів.....4

Потіха А.

Підсумки перших 100 днів роботи

Верховної Ради України дев'ятого скликання.....15

Якименко Ю.

Проект закона «О внесении изменений в Конституцию

Украины (относительно децентрализации власти)»

в оценках политиков и экспертов.....23

Немеш І.

Візит Президента України В. Зеленського до Азербайджану:

основні домовленості та оцінки експертів.....30

Дем'яненко М. Сто днів роботи уряду О. Гончарука: результати діяльності в оцінках ЗМІ, експертів і політиків	33
--	----

Рудь І. Розвиток ситуації навколо окупованих територій: санкції, виплати пенсій пенсіонерам з окупованих територій (оцінки експертів і політиків)	45
---	----

Горова С. Транзит нафти як показовий аргумент у переговорному процесі	51
---	----

До нових стандартів самоврядування

Пальчук В. Співпраця громад в умовах децентралізації влади	54
--	----

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України	63
Сучасні дослідження та розробки академічної науки	66
Аспекти миру та безпеки в діяльності НАН України	74
Корпоративне співробітництво	75
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти	76
Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності	77
Перспективні напрями розвитку української науки	79
Діяльність науково-дослідних установ	80
Астрономічна наука	83
Питання екології та уникнення техногенних катастроф	84
Наука і влада	85

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

Ворошилов О. Інформаційна аналітика в діяльності бібліотеки в цифрову епоху (на прикладі НБУВ)	88
--	----

До уваги держслужбовця

Блиндарук С. Нові надходження довідково-бібліографічних видань до фондів НБУВ	96
---	----

Коротко про головне

Газові домовленості

«І Президент України В. Зеленський, і уряд, і Верховна Рада зробили неможливе», – зазначив О. Оржель, коментуючи домовленості щодо транзиту газу територією України.

Досягнувши домовленостей, що забезпечать продовження транзиту газу українською територією для європейських споживачів, Україна зробила неможливе, наголошує міністр енергетики та захисту довкілля України О. Оржель. «Дуже добрі новини. Хочу підтвердити, що і Президент України В. Зеленський, і уряд, і Верховна Рада зробили неможливе. Ми здійснили дуже великі та серйозні кроки в частині забезпечення європейського законодавства та забезпечення й гарантування транзиту територією України», – зазначив О. Оржель під час брифінгу в Офісі Президента.

За його словами, домовленості, досягнуті між представниками ЄС, України та Росії, що передбачають продовження транзиту газу територією України й повернення «Газпромом» коштів у розмірі 2,9 млрд дол. США згідно з рішенням Стокгольмського арбітражу, ще мають бути зафіксовані в документах, які буде підписано на рівні компаній до 1 січня 2020 р.

Також О. Оржель зазначив, що договір про транзит газу буде укладено на п'ять років з можливістю пролонгації ще на п'ять років. Це забезпечить щорічне наповнення бюджету завдяки тарифу на транспортування. «Мінімально гарантовані обсяги транзиту – це 65 млрд куб. м на перший рік і 40 млрд куб. м кожного наступного року. Зважаючи на те що у нас є певне зменшення гарантованих обсягів транспортування, сторони розуміють, що тариф має зростати. Тобто буде певне збільшення тарифу на транспортування», – наголосив міністр. Кінцевий тариф на транзит газу визначатиме регулятор.

О. Оржель зазначив, що переговори були конструктивними і велику допомогу під час їх проведення надали партнери України – європейська, німецька та білоруська сторони. Також міністр подякував США за послідовну й сильну позицію, без якої рухатися до досягнення домовленостей було б значно важче. «Головне, що ми забезпечили стабільність і на українському ринку, і на європейських. Це означає, що Україна є надійним партнером, виконує свої зобов'язання, забезпечує надійну енергетичну безпеку в регіоні», – наголосив міністр.

О. Оржель також зауважив, що майбутній пакет угод щодо транзиту не передбачатиме можливості прямих поставок газу з Російської Федерації. «Вони потенційно здійснюватимуться на базі ціни європейського хабу. Але в рамках пакетних домовленостей, яких ми досягли, прямих поставок немає. Там записано лише принцип, на якому вони можуть бути здійснені. Для нас

важливо, що там немає політичної ціни, там є європейський хаб», – наголосив міністр.

Зі свого боку виконавчий директор НАК «Нафтогаз України» Ю. Вітренко додав, що угоди на транзит буде укладено відповідно до європейських принципів. «Це дуже важливо, тому що це гарантує справедливість і прозорість цих угод для того, щоб справді забезпечувався надійний транзит газу через Україну для європейських споживачів. І, з іншого боку, щоб усі розуміли, що це справедлива угода саме для України», – зазначив він.

Ю. Вітренко також наголосив, що наразі перед сторонами стоїть завдання напрацювати угоди між суб'єктами господарювання на основі досягнутих домовленостей. «Ми сподіваємося, що з усіх боків буде конструктивна й сумлінна робота, яка дозволить укласти угоди», – зазначив виконавчий директор НАК «Нафтогаз України».

За його словами, на рівні компаній має бути підписано пакет договорів, зокрема угода про врегулювання, за якою «Газпром» сплатить до Нового року майже 3 млрд дол. з урахуванням пені та всіх нарахованих відсотків за рішенням Стокгольмського арбітражу від лютого 2018 р. за транзитним контрактом. Також це буде угода про врегулювання поточних арбітражних процесів між НАК «Нафтогаз України» та «Газпромом». Крім того, передбачається декілька угод щодо забезпечення продовження транзиту газу через українську територію.

Ю. Вітренко пояснив, що визначені на п'ять років мінімально гарантовані обсяги транзиту дають змогу, згідно з європейськими правилами, усім сторонам, зокрема «Газпрому» та європейським компаніям, бронювати вільні потужності української ГТС і на менш короткий термін (на рік, квартал, місяць та навіть на добу). Це допоможе ще більше інтегрувати український ринок енергоносіїв у європейський (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>)*). – 2019. – 21.12).

Аналітика

Політичні акценти

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Нормандська зустріч у Парижі: основні домовленості в оцінках експертів

У Парижі 9 грудня відбулася зустріч у нормандському форматі за участі лідерів України, Росії, Франції та Німеччини. Переговори в Парижі стали першим самітом «нормандської четвірки» за три роки. Попередній відбувся ще за президентства П. Порошенка, у жовтні 2016 р. Така довга

перерва в переговорах, а також відсутність помітного прогресу в питанні припинення війни на Сході України на інших дипломатичних майданчиках, зокрема в Мінську, обумовили сприйняття як успіху вже самого факту проведення саміту, яке, однак, не завадило формуванню неоднозначних очікувань щодо його результатів. У політичному, експертному та громадському середовищі висловлювалися побоювання можливої «зради» й «капітуляції». Біля Офісу Президента 8 грудня розпочалася акція «Варта на Банковій», яка, за задумом організаторів, мала тривати до завершення переговорів «нормандської четвірки» в Парижі й стати запобіжником проти спроб влади піти «на повідку» в Росії. Після завершення переговорів 9 грудня активісти пообіцяли «діяти відповідно до рішень саміту».

У переддень нормандської зустрічі на майдані Незалежності в Києві та інших українських містах відбулося віче «Червоні лінії для Зеленського». Його організували спільно об'єднання «Рух опору капітуляції» та представники трьох політсил – «Європейської солідарності», «Голосу», «Батьківщини». Метою акції було застерегти Президента України В. Зеленського щодо неприпустимості перетину «червоних ліній» на нормандському саміті в Парижі. Серед них – недопущення федералізації й будь-яких компромісів з унітарного облаштування України, компромісів щодо європейського і євроатлантичного курсу, жодних політичних дій, зокрема виборів на непідконтрольних Києву територіях Донбасу, до виконання умов гарантування безпеки й деокупації. Також від В. Зеленського вимагали не допустити компромісів щодо деокупації та повернення Криму в Україну, а також припинення міжнародних судових процесів проти РФ ([URL: https://www.dw.com/uk/три-фракції-висунули-вимоги-зеленському-перед-самітом-нормандської-четвірки/a-51518524](https://www.dw.com/uk/три-фракції-висунули-вимоги-зеленському-перед-самітом-нормандської-четвірки/a-51518524)).

Президент України В. Зеленський напередодні зустрічі заявляв, що має намір обговорити на саміті терміни обміну «всіх на всіх» і точні терміни деокупації Донбасу. Спікер парламенту Д. Разумков висловлював переконання, що зустріч у нормандському форматі може «розморозити» переговори щодо Донбасу та дасть підстави очікувати змін із врегулювання ситуації.

За збігом обставин нормандський саміт відбувся в найменш сприятливий для Росії момент. Її авторитет і довіра до неї на Заході останніми днями знову впали. Між Німеччиною та Росією розгорівся дипломатичний скандал. Берлін звинуватив Москву в причетності до політичних вбивств на німецькій території.

У Франції повідомили про нові докази атаки на Е. Макрона хакерів з РФ під час його виборів у 2017 р. – тоді Кремль намагався втрутитися у французьку політику.

Важливим свідченням підтримки України з боку західних партнерів стало повідомлення МВФ, оприлюднене в ніч на 8 грудня, про наближення нової програми фінансування України фондом. І хоча ця новина ще не означає, що гроші вже виділено, це все одно був украй важливий крок

підтримки нової української влади. Ця заява вибивала у В. Путіна частину важелів економічного тиску на Київ, тож не випадково фонд поспішав видати її перед нормандським самітом.

Напередодні саміту також відбулося важливе голосування в ООН щодо Криму. Генасамблея ООН 63 голосами «за» та 19 «проти» ухвалила резолюцію, яка вимагає від Росії як держави-окупанта вивести війська з Криму без зволікань, припинити тимчасову окупацію України.

І, нарешті, певної атмосфери додало рішення WADA про дискваліфікацію російської національної збірної на Олімпійських іграх через допінг. До Донбасу воно не дотичне, але стало ще одним доказом того, що світ не готовий закривати очі на нахабні порушення правил з боку РФ.

Перша частина зустрічі лідерів країн «нормандської четвірки» 9 грудня тривала близько двох з половиною годин. За цей час Президент України В. Зеленський провів окремі зустрічі з лідером Франції Е. Макроном і канцлером Німеччини А. Меркель, після чого стартували чотиристоронні переговори. Згодом вони були перервані заради зустрічі В. Зеленського й президента Росії В. Путіна у форматі «віч-на-віч». Під час спілкування В. Зеленського і В. Путіна фото та відеозйомка не проводилися – про це домовилися обидві сторони. Після 22:00 зустріч «нормандської четвірки» продовжилася, а після опівночі лідери вийшли до журналістів з підсумковими заявами. Загалом нормандські переговори тривали майже шість годин.

Згідно з оприлюдненим заключним документом саміту, сторони наголосили, що Мінські домовленості залишаються базою для роботи нормандського формату та на своїй відданості ідеї їх повного втілення.

У комюніке за результатами зустрічі йдеться про те, що сторони досягли домовленості про обмін полоненими у форматі «всіх на всіх». Такий обмін, ідеться в документі, має відбутися вже цього року – до 31 грудня.

Крім того, сторонам вдалося домовитися про припинення вогню й часткове розведення сил на Донбасі. Українські ЗМІ з посиланням на джерела в українській делегації повідомляли, що В. Путін пропонував розвести сили уздовж усієї лінії зіткнення, проте Київ на це не пішов. Зрештою, як свідчить текст комюніке, сторони узгодили три нові ділянки розведення (які саме – не уточнюється). Розведення сил на нових ділянках має відбутися до кінця березня наступного року.

Також сторони домовилися про досягнення протягом 30 днів домовленості в рамках Тристоронньої контактної групи про нові пункти пропуску через лінію розмежування, а також підтримку заходів з розмінування. У комюніке також наголошується, що моніторингова місія ОБСЄ повинна мати доступ на всій території України для повної імплементації свого мандата (URL: <https://www.dw.com/uk/на-саміті-в-парижі-домовилися-про-обмін-утримуваними-та-повне-припинення-вогню/a-51602582>).

Щодо політичної частини Мінських домовленостей у заключному документі саміту зазначається, що сторони вважають необхідним закріплення положень так званої «формули Штайнмайера» в українському законодавстві відповідно до досягнутих раніше домовленостей (URL: <https://www.president.gov.ua/news/zagalni-uzgodzheni-visnovki-parizkogo-samitu-v-normandskomu-58797>).

Лідери України, Росії, Франції та Німеччини закликали своїх міністрів закордонних справ та політичних радників забезпечити виконання досягнутих домовленостей і погодилися провести ще одну зустріч у нормандському форматі впродовж чотирьох місяців стосовно політичних та безпекових умов, серед іншого, для організації місцевих виборів.

Під час саміту українська та російська сторона, крім врегулювання конфлікту на Донбасі, обговорювали й питання газових поставок. За словами виконавчого директора «Нафтогазу» Ю. Вітренка, який входив до складу української делегації в Парижі, жодних конкретних домовленостей у газових питаннях досягнути не вдалося. Натомість сторони «домовилися продовжити домовлятися» (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-50719500>).

За результатами саміту лідери «нормандської четвірки» провели спільну прес-конференцію. Під час спілкування з журналістами Президент України В. Зеленський визнав, що «багато питань не вдалося вирішити». Серед них, зокрема, контроль над кордоном. «У нас з президентом Росії різні погляди щодо передачі кордонів, з приводу того, коли це можливо», – зазначив В. Зеленський. За його словами, В. Путін вважає, що контроль українській владі має бути переданий після виборів на Донбасі. «Я піднімаю питання про те, що передача кордону має бути до виборів. Поки що в нас різні погляди. Але ми зобов'язані знайти вихід у цих питаннях».

Президент Росії у свою чергу, коментуючи питання кордону, послався на Мінські домовленості, де такий контроль, за його словами, можливий на наступний день після проведення виборів в ОРДЛО.

В. Зеленський також зазначив, що на деякі поступки в переговорах Україна не піде ніколи, зокрема він заявив про неможливість федералізації та неможливість відторгнення українських територій. «Всі ми знаємо, що для кожного українця і Крим, і Донбас – це Україна», – додав В. Зеленський.

В. Путін у свою чергу, коментуючи результати переговорів, заявив, що залишився ними задоволений, адже в багатьох питаннях було досягнуто прогресу: «Процес рухається в правильному напрямку». В. Путін сказав, зокрема, що в питанні вирішення конфлікту на Донбасі «є потепління» та заявив про необхідність прямих переговорів між Києвом і представниками «ЛНР» і «ДНР». «Дуже важливо, щоб сторони конфлікту вели прямий діалог. Жоден конфлікт у світі не вирішувався без прямого діалогу», – зазначив В. Путін. Російський лідер також укотре висловився про необхідність закріплення особливого статусу Донбасу в українській Конституції.

Тим часом канцлер ФРН А. Меркель і президент Франції Е. Макрон на прес-конференції наголосили на досягнутому прогресі під час переговорів.

А. Меркель вказала на потребу й надалі проводити розведення сил і засобів. «Є добра воля вирішувати й складні питання», – зазначила вона.

Результати саміту в нормандському форматі в цілому були сприйняті в Україні схвально. «На цей момент підсумки саміту свідчать, що Кремлю не вдалося змусити Україну до швидкої капітуляції. Виглядає на те, що, заручившись підтримкою президента Франції і федерального кацлера Німеччини, В. Зеленський не перетнув на переговорах головних “червоних ліній”», – ідеться в заяві «Руху опору капітуляції» (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-50719505>).

Різноманітні оцінки й трактування викликали результати зустрічі лідерів у нормандському форматі серед українських політиків. Переможною назвав позицію В. Зеленського на переговорах Прем'єр-міністр України О. Гончарук. «Зроблений важливий крок вперед, – прокоментував він зустріч у Парижі. – Побоювання окремих скептиків щодо того, що будуть здані інтереси, що будуть перейдені “червоні лінії”, вони, звичайно, не справдилися. Досягнута домовленість про те, що вогонь буде припинений до кінця цього року. Про те, що українці повернуться додому. Буде здійснений обмін у форматі “всіх на всіх”. Це той формат, на якому наполягала наша сторона», – заявив Прем'єр (URL: <https://www.5.ua/polityka/pidsumky-normandskoho-samitu-pro-iaki-peremohy-ta-zahrozy-rozpovily-eksperty-siuzhet-204454.html>).

Голова Верховної Ради Д. Разумков зазначив, що зустріч у нормандському форматі зрушила з мертвої точки питання врегулювання війни на Донбасі. «Я сподіваюся, що це дійсно дасть можливість повернути тимчасово окуповані території і через деякий час ми зможемо говорити про те, що виконані всі завдання і позиції, які були згадані і Президентом, і його командою», – сказав Д. Разумков журналістам (URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20191210-zelenskyj-trymavsya-reaktsiya-politykiv-na-normandsku-zustrich/>).

Депутат Верховної Ради від фракції президентської партії «Слуга народу» І. Верещук цілком схвалила результати паризької зустрічі. «Я б не стала вірити Путіну, який говорить, що потепління відбулося, оскільки за ним може бути новий акт агресії. Я б, скоріше, назвала це реактивацією формату. Ми довели, що готові домовлятися, ми виконуємо і є здатність домовлятися. Ми показали, що якщо ми готові братися і відповідати за свої слова, то ми це робимо», – зазначила представниця «Слуги народу» (URL: <https://www.dw.com/uk/реакція-з-україни-нормандська-зустріч-не-стала-ні-зрадою-ні-перемогою/a-51608716>).

Народний депутат і голова партії «Голос» С. Вакарчук позитивно відзначив домовленості про припинення вогню та новий обмін полоненими. «Добре, що домовились про обмін заручників і про припинення вогню. Це єдине, що зараз матиме значення. Подивимось, як ці домовленості будуть виконані», – написав політик у Twitter (URL: <https://twitter.com/SVakarchuk/status/1201111111111111111>).

<https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20191210-zelenskyj-trymavsvya-reaktsiya-politykiv-na-normandsku-zustrich/>).

Співголова парламентської фракції «Опозиційна платформа – За життя» Ю. Бойко наголосив на важливості виконання Україною своїх зобов'язань для отримання подальшої підтримки міжнародної спільноти. «Європейські політики наполягатимуть на виконанні Мінських домовленостей. Це ж стосується й імплементації “формули Штайнмайера”, яка визначає порядок проведення місцевих виборів на непідконтрольних територіях. Підписали – треба виконувати, а не проводити ревізію підписаного щомісяця. Тоді ми матимемо підтримку лідерів європейських країн», – заявив Ю. Бойко.

Натомість у народного депутата від фракції «Європейська солідарність» В. Ар'єва результати нормандського саміту викликають сумніви. «Навіщо відводити війська ще по трьох позиціях, якщо на вже відведених ділянках тривають обстріли і спостерігаються намагання терористів зайняти залишені українською армією позиції?» – запитав парламентар. Подальша логіка розвитку подій, як вважає В. Ар'єв, залежатиме і від того способу, яким реалізуватиметься «формула Штайнмайера».

«Червоні лінії», які окреслило суспільство, стали справжнім оберегом для України на нормандському саміті. На цьому наголосив п'ятий Президент П. Порошенко на сторінці у Facebook. Він також подякував українцям, які напередодні зустрічі в Парижі знайшли час висловити свою громадянську позицію – у Києві та інших містах. Також він наголосив, що вкрай небезпечною є загроза відмови від судових позовів до «Газпрому» та повернення на російський «газовий гачок». «І найближчими тижнями протидія саме цій загрозі вийде на передній план», – резюмував політик (URL: <https://www.5.ua/polityka/chervoni-linii-vid-suspilstva-staly-spravzhnim-oberehom-na-normandskomu-samiti-poroshenko-204436.html>).

Екс-міністр закордонних справ П. Клімкін серед позитивного називає домовленості про обмін полоненими. У припиненні ж вогню з боку російських найманців він не впевнений. «Я вважаю, що Путін буде дивитися на ситуацію і в будь-який момент може порушити припинення вогню. Домовленості Путін буде дотримуватися тільки тоді, якщо він захоче зтягнути нас у таку послідовність пасток, яка дала б можливість далі реалізовувати свій сценарій», – пояснив П. Клімкін.

Народний депутат України, член депутатської фракції партії «Європейська солідарність» О. Гончаренко визначив результат нормандської зустрічі як «нічию на користь Путіна». Під час зустрічі В. Зеленський жодного разу так і не назвав Росію агресором, що, за словами О. Гончаренка, сприяє політиці відбілювання та легітимації РФ у цивілізованому європейському просторі. Питання Криму, без якого в жодному разі не можна говорити про кінець українсько-російського конфлікту, також не порушували, адже це було умовою Росії, констатує депутат.

Разом з тим О. Гончаренко зазначає, що тотальної здачі українських інтересів у Парижі не відбулося. Україна продовжує тримати принципову позицію щодо газового питання, погоджено обмін полоненими тощо (URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2019/12/10/7234452>).

Президент України В. Зеленський на нормандському саміті остаточно легалізував «формулу Штайнмайера» і не зміг відстояти пріоритет безпеки над політикою, заявив дипломат, радник п'ятого Президента України П. Порошенка К. Єлісеєв (URL: <https://prm.ua/ukrayina-ne-zmogla-vidstoyati-prioritet-bezpeki-nad-politikoju-yelisyeyev-pro-normandsku-zustrich>).

Дипломат наголосив, що документ передбачає можливість для послаблення критеріїв оцінювання демократичності й чесності виборів в ОРДЛО. «З легалізацією у Парижі “формули Штайнмайера” українська сторона допустила, що майбутні місцеві вибори на Донбасі відбудуться не в повній відповідності до високих демократичних стандартів БДПЛ/ОБСЄ. Адаже ми погодилися додати слово “в цілому” перед фразою “відповідність демократичним” стандартам», – повідомив К. Єлісеєв.

Крім того, він підкреслив, що позитивні результати переговорів є виключно в тих сферах, які вже неодноразово обговорювалися та мали певні результати. «При узгодженні паризьких домовленостей сторони відштовхувалися від найменшого спільного знаменника. Звідси звільнення заручників, підтвердження готовності (вкотре!) рухатися до сталого перемир'я, визначення нових ділянок для розведення сил і засобів (добре, що Україна не погодилися на розведення вздовж всієї контактної лінії), “формула Штайнмайера”, закон про так званий особливий статус», – наголосив він.

Політичні експерти, дипломати та міжнародники позитивно оцінили результати зустрічі «нормандської четвірки», зауваживши, що – попри протести й застереження щодо нібито загрози «здачі України» новим Президентом чи переходу ним «червоних ліній» – В. Зеленський не пішов на очікувані поступки В. Путіну. За словами політолога В. Фесенка, на тлі значних негативних очікувань зустріч у Парижі для В. Зеленського відбулася краще, ніж думали. Але загалом результат очікуваний – не відбулося великих проривів (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-50728010>).

«Ми отримали поміркований і обмежений результат, а серед головних досягнень можна виділити обмін полоненими та часткові домовленості про припинення вогню і продовження розведення військ. Щодо виборів на Донбасі та контролю Україною кордону була помітна спроба В. Зеленського нав'язати свій порядок денний на майбутнє, це правильно. Контроль кордону – питання принципу, добре, що Зеленський це розуміє. Але, В. Путін очікувано не пішов на жодні поступки в цьому напрямі», – констатує експерт.

В. Фесенко вважає, що для В. Зеленського ця зустріч виявилася «розвідкою боєм». «Можливо, у нього були трохи наївні очікування, що Путіна вдасться переконати і підштовхнути до пошуку компромісу, якщо той

побачить перед собою нормального українського хлопця – розчулиться та піде назустріч. Насправді, подібні сподівання були. У цьому сенсі ілюзій щодо Путіна у В. Зеленського тепер буде набагато менше. Це позитивний результат зустрічі», – вважає політолог.

Водночас, зауважує В. Фесенко, «у В. Путіна зараз теж набагато менше ілюзій щодо Зеленського. Він виявився не таким слабким і податливим, як очікували в Кремлі. Зеленський насправді склав іспит Путіним. Не буду казати оцінку, але іспит був важким. На тлі негативних очікувань результат зустрічі можна вважати позитивним. Ми не програли, були ризики потрапити в російські пастки, але цього не відбулося».

На думку експерта, це частково є заслугою А. Меркель, яка не виступає за мир на російських умовах. Можливо, на неї та сам контекст переговорів вплинула історія з убитим напередодні нормандської зустрічі в Берліні вихідцем з Кавказу. Актуалізація теми російських спецслужб, які вбивають людей у Європі, – це впливовий чинник, вважає В. Фесенко.

На його погляд, В. Путін під час саміту виглядав невпевнено, це впадало в око. Важлива деталь у цьому контексті, яку багато хто помітив: В. Путін не відреагував на тезу В. Зеленського, що Крим – це Україна. «Раніше, як правило, президент РФ на таке реагував, а тут не помітив чи пропустив. Ще й сказав, що приєднується до сказаного. Це маленька, але символічна річ. Путін був явно не у формі», – зазначив В. Фесенко. Він нагадав, що останні дні перед поїздкою до Парижа стали для В. Путіна складними й позначилися одразу трьома поразками. Перша з О. Лукашенком, якого тимчасово не вдалося притиснути й «нагнути» на російських умовах. Далі стався «облом» з дискваліфікацією російських спортсменів через допінг. Третє – це поразка на нормандській зустрічі, де йому не вдалося нав'язати свій порядок денний і грати «трое проти одного».

Директор Центру «Нова Європа» А. Гетьманчук у свою чергу вважає, що для українських політиків ця зустріч – урок, що не треба так програмувати суспільство на «капітуляцію». Потрібно більш конструктивно розмовляти й ставити питання владі перед подібними зустрічами, вважає експерт.

Головні досягнення, на її погляд, це домовленості про обмін (хоча й обмежений) та цілодобовий моніторинг СММ ОБСЄ. Але насправді важливо, зауважує вона, не те, про що формально домовляються на нормандських зустрічах, а що реально втілюється в життя. У цьому контексті, за словами А. Гетьманчук, добре, що В. Зеленський озвучив «червоні лінії» в присутності і В. Путіна, і європейських партнерів. Було озвучено «червону лінію» і щодо федералізації, і зміни геополітичного вектора, і згодом щодо прямих переговорів з лідерами «республік», на чому наполягає В. Путін. Якби така позиція щодо «червоних ліній» була озвучена до зустрічі, то її могло і не відбутися, припускає експерт.

Водночас вона вважає, що нормандська зустріч «наблизила нас не до виконання “Мінська”, а до певної модифікації Мінських домовленостей.

Адже всі розуміють, що у тому форматі, у якому вони були підписані і на чому наполягає В. Путін, їх втілення практично неможливе з точки зору інтересів України». Загалом же, як на першу таку зустріч, то В. Зеленський виглядав досить упевнено, констатувала А. Гетьманчук.

Екс-міністр закордонних справ України В. Огрязко також отримав позитивні враження від нормандської зустрічі. У його варіанті позитив полягає в підтвердженні переконання, що в Україні є громадянське суспільство, яке чітко формулює свою позицію і швидко реагує на загрозливі ситуації. Про це свідчить активна позиція громадських активістів та політиків щодо неприпустимості поступок з українського боку. Другий позитив – влада чує громадян. Зокрема, напередодні саміту Президент В. Зеленський запевнив світову громадськість, що не перейде «червоні лінії», які означатимуть поступки національними інтересами.

Позитивним є й те, що В. Зеленський кілька разів вжив словосполучення «окуповані території», тобто опосередковано вказав на того, хто є винуватцем такого стану речей. Звичайно, що можна було висловитися чіткіше, однак не треба забувати, що у В. Зеленського мало досвіду в міжнародних переговорах, зауважив В. Огрязко.

Ще один позитив – Президент В. Зеленський нарешті зрозумів, з ким має справу, і в нього, можливо, завершився етап рожевих ілюзій відносно В. Путіна. Один з важливих практичних наслідків – домовленість щодо обміну – це позитив і великий плюс в гуманітарному плані. У сумі загалом від нормандської зустрічі Україна має більше плюсів, ніж мінусів, резюмує дипломат.

Серед мінусів, за словами В. Огрязка, – згадка в підсумковому комюніке про імплементацію «формули Штайнмайєра» в українське законодавство. Але, як запевняє екс-міністр, формулювання, які застосовано в комюніке, нікого ні до чого не зобов'язують.

Серед небезпек В. Огрязко вбачає те, що, як показала нормандська зустріч, у позиції президента Росії В. Путіна нічого не змінилося. «І це означає, що будуть мінятися форми і методи впливу на Президента України. А вони можуть бути дуже різними: це може бути і зміна тактики, і перехід від лобової атаки до більш витончених методів впливу», – припускає дипломат (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zelenski-putin-normandskii-samit/30318736.html>).

Політолог П. Олещук вважає, що зустріч у Парижі насправді засвідчила збереження статус-кво. «За великим рахунком, матеріальних результатів усього кілька. Перший і найважливіший – обмін полоненими за формулою “всіх на всіх”. Проте тут є важливий виклик: В. Путін уточнив, що ідеться про підтверджених полонених. Це означає, що можуть бути серйозні розбіжності в цифрах, а тому навряд чи обміняють дійсно всіх на всіх».

У цьому контексті глава меджлісу кримськотатарського народу Р. Чубаров констатував, що документ, підписаний під час зустрічі лідерів країн «нормандської четвірки» в Парижі, «відкидає всіх кримських

політичних в'язнів з обміну». «Чи потрібно було підписувати таке комюніке, виходячи з почуттів сотень і сотень людей? Якщо більше ніж 100 в'язнів з Криму – у них є рідні, діти, дружини, батьки. Це сотні людей», – сказав Р. Чубаров (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-chubarov-about-paris-meeting/30318312.html>).

За словами ж експерта Центру стратегічних досліджень П. Жовніренка, причина такої ситуації в тому, що переговори з обміну ведуться в рамках контактної групи. Її офіційна назва «Контактна група з мирного врегулювання ситуації на Сході України». Тому Москва «легітимно», бо ж «мандатом не передумовлено» одразу відмела включення до списків обміну кримських татар та інших кримчан.

М. Гончар, директор Центру глобалістики «Стратегія XXI», той факт, що питання звільнення «всіх на всіх» стосується лише полонених на Донбасі і «виносить за дужки» 113 громадян України, бранців Кремля в Криму та Росії, вважає одним зі стратегічних промахів, яких допустився В. Зеленський у Парижі. На думку М. Гончара, В. Зеленський практично легалізував двосторонній формат щодо газу, що дає можливість Росії нехтувати тристороннім форматом за участі Єврокомісії. Крім того, В. Зеленський практично легалізував статус Росії як посередника, подібно Німеччині та Франції, що має вплив на сепаратистів, вважає експерт (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zelenski-putin-normandskii-samit/30318736.html>).

Відбулося те, що передбачали більшість експертів і про що говорив міністр закордонних справ В. Пристайко, коли згадував заздалегідь підготовлене комюніке, констатує політолог, професор політології Києво-Могилянської академії, науковий директор Фонду «Демократичні ініціативи» О. Гарань. Ми знали, що буде схвалено процес розведення військ, визначать ще кілька ділянок, ітиметься про обмін полоненими. До цього можна ще додати діяльність СММ ОБСЄ: було ще раз підкреслено, що місія матиме доступ до всього Донбасу, тобто і до ОРДЛО, і повинна працювати 24/7, як важливо підмітила А. Меркель (URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/putin-zelenskiy-i-normandskiy-samit-shcho-zminitsya-dlya-donbasu-novini-ukrajini-50058722.html>).

Під час саміту вкотре відмітили різницю в підходах до питання виборів і контролю над кордоном. В. Путін формально посилається на записане в «Мінську-2»: Україна отримає контроль над кордоном наступного дня після виборів. Українська позиція полягає в тому, що це треба переглядати і як не український, то міжнародний контроль має бути до виборів. Дуже цікаво, що в цьому питанні А. Меркель, на відміну від В. Путіна, сказала, що Мінські домовленості є гнучкими і їх можна переглядати. «Є питання, чи цей документ (Мінські домовленості) закам'янілий, чи його можливо змінювати. Адже є певні пропозиції Президента Зеленського щодо його зміни... Ми сподіваємося, що цей документ (Мінські домовленості) знову буде гнучким і

що він буде оживлений», – наголосила вона. Це очевидний реверанс в український бік, говорить О. Гарань.

Редактор «Європейської правди» С. Сидоренко вважає важливим те, що Берлін повністю підтримав позицію Києва щодо неможливості проведення виборів у ОРДЛО без встановлення Україною контролю за кордоном. Париж принаймні не став заперечувати це. Цей епізод, за словами журналіста, важливий не лише як ілюстрація міжнародної підтримки України Заходом, у якій не всі були впевнені. Ще важливішим стало те, що ця «червона лінія» непорушна і для Президента В. Зеленського (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2019/12/10/7104052>).

На думку ж експерта Міжнародного центру перспективних досліджень М. Капітоненка, унаслідок зустрічі в Парижі ні Україна, ні Росія нічого особливо не досягли. Він зазначає, що з української сторони саміт відбувся без особливих провалів чи досягнень – це ще один крок у тривалому процесі тупцювання на місці. В. Зеленський, за словами експерта, обрав найбільш безпечні кроки, тож «ми залишилися там, де були до зустрічі, проте також не потрапили в путінські пастки».

Водночас В. Путін теж не наблизився до мети – пом'якшення санкцій. Вони й далі чітко прив'язані до прогресу в розв'язанні конфлікту на Сході України. Позаяк його немає, то санкції залишаться. Утім, попри санкції, у В. Путіна є ширший порядок денний з європейцями. Тут він покращив позиції тим, що бодай погодився на зустріч, зазначає В. Капітоненко (URL: http://www.polukr.net/uk/blog/2019/12/normand_meeting).

Експерт констатує, що сторони залишилися при своїх позиціях щодо почерговості повернення Україні контролю над ОРДЛО та виборами на цій території: «ми наполягаємо, що спершу контроль над ОРДЛО, а тоді вибори, а росіяни навпаки». М. Капітоненко нагадує, що В. Зеленський перед виборами обіцяв мир і припинення смертей на лінії фронту, тому йому потрібно, як мінімум, заморозити конфлікт. За словами експерта, мир можливий, коли буде реінтеграція Донбасу чи принаймні припинення вогню, але він не бачить шансів для цього.

Відповідно, найбільш імовірний сценарій – продовження конфлікту низької інтенсивності, який маємо на сьогодні, прогнозує М. Капітоненко. Якщо не зірвуть обмін полоненими, якщо вдасться розвести війська на інших ділянках по лінії зіткнення, створять нові пункти пропуску чи покращать соціально-економічну ситуацію на Донбасі, то наступна нормандська зустріч буде ще однією спробою підійти до того ж питання, що є на сьогодні: чи спершу вибори на Донбасі, чи повернення Україні контролю над ОРДЛО? Чи віддасть Росія Україні контроль над ОРДЛО на своїх чи на українських умовах? До того обговорюватимуться варіанти, хто може на які поступки піти. Наступні чотири місяці використають для опрацювання цих пунктів. Якщо ж гуманітарні кроки з обміну полоненими, розведення військ і створення нових пунктів пропуску зірвуть, то повернемося до ситуації, що була в кінці президентства П. Порошенка, вважає експерт.

Наслідки зустрічі якщо не позитивні, то принаймні не несуть тієї шкоди, якої небезпідставно боялися, погоджується співдиректор програм зовнішньої політики та міжнародної безпеки Центру ім. О. Разумкова О. Мельник. «Сподіваємося, РФ виконає зобов'язання щодо звільнення українських заручників. Щодо інших ініціатив, як-от припинення вогню чи розведення військ, відкриття нових пунктів пропуску, то це й так планувалося. Це частина домовленостей з минулої нормандської зустрічі 2016 р., – нагадує він. – Ця зустріч радикально не змінить ситуації на Донбасі, бо, аналізуючи те, що говорив Путін, чи пише офіційна російська преса, припинення війни не передбачається. Усі ключові проблеми щодо миру на Донбасі залишаються – Росія так і не визнає себе стороною конфлікту, хоча де-факто Путін визнав, що його країна грає роль у конфлікті. Наполягання Росії на політичній частині виконання Мінських домовленостей перед безпековою було й раніше. Ніяких сигналів про передання Україні контролю над українсько-російським кордоном немає».

Отже, довгоочікувана зустріч у нормандському форматі відбулася і, за оцінками експертів, не стала черговою «зрадою». Президент В. Зеленський, усупереч побоюванням українського суспільства, не перетнув «червоних ліній» і, попри очікування Кремля, не став «легкою здобиччю» для В. Путіна. При цьому В. Зеленський не тільки уникнув провалів, які багато хто пророкував. Україна поїхала з Парижа також з перемогами. Цілком слушним для характеристики результатів переговорів може бути визначення «Україна і Російська Федерація досягли певного прогресу на зустрічі в Парижі, однак поки що залишаються далекими від вирішення питань». Є певний рух уперед, який стосується обміну полоненими, розведення військ на нових ділянках, поширення зони контролю місії ОБСЄ на всі окуповані на Сході території, повного припинення вогню. У разі досягнення прогресу у виконанні цих домовленостей, наступна зустріч «нормандської четвірки», яку заплановано через чотири місяці, може прискорити процес мирного врегулювання на Донбасі.

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Підсумки перших 100 днів роботи Верховної Ради України дев'ятого скликання

6 грудня 2019 р. минуло рівно 100 днів роботи Верховної Ради дев'ятого скликання, яка за короткий проміжок часу прийняла ряд важливих законодавчих актів. Деякі спостерігачі такі темпи законотворчості новообраних депутатів назвали «турборежим», тобто прискорені методи. Аналізуючи проміжні підсумки виконання обіцянок, спостерігачі зазначають, що найбільший прогрес у виконанні передвиборної програми в «Слуги народу». Користуючись своєю більшістю, фракція диктує порядок денний у Верховній Раді та ухвалює всі обіцяні законопроекти.

Підбиваючи підсумки перших 100 днів роботи ВР дев'ятого скликання, спікер парламенту Д. Разумков зазначив, що було ухвалено на третину більше законів, ніж ухвалили нардепи попереднього скликання за аналогічний період. «Таких швидких змін у Верховній Раді раніше, мабуть, ніколи не було. Почали з глобального – зняли недоторканність з народних депутатів. Правильно кажуть: якщо хочеш змін, то треба починати зміни із себе. Саме тому одним із перших законопроектів, які прийняла Верховна Рада України, було зняття депутатської недоторканності. Про це говорили й обіцяли багато років, але зробити змогли лише ми», – наголосив Д. Разумков (URL: <https://sud.ua/ru/news/ukraine/156371-pershi-100-dniv-roboti-verkhovnoyi-radi-9-go-sklikannya-razumkov-pidbiv-pidsumki>. 2019. 9.12).

За його словами, за перші 100 днів депутати взяли екстремально швидкий темп підготовки та опрацювання законодавчих ініціатив. За цей час Верховна Рада прийняла ряд важливих законів: для боротьби з корупцією; для бізнесу; для правової системи; для оборони; для інфраструктури та соціального захисту. «Але це частина роботи, яку ми для себе запланували. Верховна Рада не буде зупинятися. Верховна Рада продовжує змінювати країну. Зробимо це разом», – зазначив Голова Верховної Ради України.

За інформацією ЗМІ, Верховна Рада прийняла закон про протидію відмиванню доходів. Також прийнято за основу проект закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо стабілізації функціонування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування». Крім того, прийнято за основу проект закону № 2276 «Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства».

Як відомо, у жовтні ВР ухвалила законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності органів суддівського управління». Проголосувавши за нього, «слуги народу» виконали одразу дві обіцянки – перезавантажити Вищу раду правосуддя і Вищу кваліфікаційну комісію суддів. За допомогою Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з управління безпекою автомобільних доріг» виконано обіцянку запровадити незалежний контроль якості будівництва й ремонту доріг. Виконано обіцянки повернути відповідальність чиновників за незаконне збагачення і впровадити обов'язкову конфіскацію майна корупціонерів. Обидва пункти прописано в ухваленому Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за надбання таких активів». Крім того, партія «Слуга народу» виконала обіцянку запровадити систему грошової винагороди для викривачів корупції (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/12/05/infografika/polityka/100-dniv-roboty-rady-yak-frakcziyi-vykonuyut-prohramni-obicyanky>. 2019. 5.12).

Разом з тим народні депутати відправили на розгляд Конституційного суду ще сім законопроектів зі змінами до Основного закону, зокрема щодо скорочення кількості депутатів до 300, позбавлення мандата за

кнопкодавство та надання права українцям вносити законопроекти. Також нардепи ухвалили закон про імпічмент Президента. Хоча втілити процедуру на практиці буде фактично неможливо. Оновили склад ЦВК, попри те що попередній відпрацював лише рік із семи. Узялися за перезавантаження судової та правоохоронної системи (URL: https://24tv.ua/zakonoprojekti_skandali_grupi_vplivu_ta_pikantni_istoriyi_yak_m_inuli_100_dniv_verhovnoyi_radi_n1245527. 2019. 7.12).

Натомість представники інших політичних сил у парламенті, не маючи більшості, не змогли виконати навіть частини своїх передвиборних обіцянок. Зокрема, у передвиборній програмі «Голосу» була найбільша кількість обіцянок серед партій, що пройшли у Верховну Раду – 124. На сьогодні виконано тільки одну – про скасування недоторканності нардепів, а провалено три, це поки рекорд серед фракцій. Фракція повним складом проголосувала проти закону про імпічмент Президента. Депутати заявили, що закон пропонує «фасадну реформу», а справжню процедуру імпічменту можна ухвалити лише шляхом внесення змін до Конституції.

Фракція партії «Голос» також не змогла виконати обіцянки щодо відновлення й модернізації системи прокуратури та повернути вимогу про наявність юридичної освіти в Генпрокурора. Обидва пункти були в Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів щодо реформи органів прокуратури», але фракція утрималася під час голосування, а своїх ініціатив не вносила.

Як зазначають спостерігачі, «Опозиційна платформа – За життя» також не виконала ще жодної своєї передвиборної обіцянки. При цьому вже одну провалено – домогтися зняття недоторканності з депутатів. Фракція практично повним складом не голосувала за відповідні зміни до Конституції, вважаючи запропонований законопроект неконституційним.

Подібна ситуація й з обіцянками партії «Батьківщина», жодна з них не виконана, одну вже провалено. Фракція Ю. Тимошенко не змогла в перші 100 днів роботи Верховної Ради реалізувати перший етап невідкладних дій програми «Новий курс». Мало бути забезпечено вирішення таких питань: створення максимально широкої коаліції дій, скасування корупційних рішень старої влади, ухвалення справедливого бюджету, зниження тарифів, ухвалення змін до Податкового кодексу щодо скасування 20-відсоткової податкової ставки, підвищення пенсій та зарплат, повернення грошової допомоги при народженні дитини, ухвалення законопроекту про страхову медицину. Жоден з пунктів не вдалося втілити в життя за 100 днів.

За 100 днів жодної програмної обіцянки не виконала і «Європейська солідарність», усього їх у партії 49. Зважаючи на те що фракція не підтримує більшість законопроектів у залі, імовірно, буде провалено зобов'язання.

Проте, як зазначають спостерігачі, парламентом, у якому 76 % депутатів – це нові обличчя у великій політиці, започатковано багато новацій. Насамперед уперше в українському парламенті не було тривалої «спікеріади» – Голову Верховної Ради та Прем'єр-міністра було обрано в перший же день

його роботи, створено монобільшість за участі однієї політичної сили – депутатської фракції політичної партії «Слуга народу». Народні обранці дев'ятого скликання своєчасно прийняли Держбюджет на 2020 рік і він став законом ще в листопаді 2019 р. Ухвалюють законопроекти, які лежали «під сукном» у парламентських комітетах роками. Вносять також і багато нових законодавчих ініціатив – від Президента України, Кабінету Міністрів, народних депутатів, які можуть за декілька днів отримати «зелене світло» від парламенту (URL: <http://www.golos.com.ua/article/325070>. 2019. 10.12).

Як зазначив народний депутат Є. Кравчук (фракція «Слуга народу»), уже є про що звітувати за перші 100 днів роботи, бо «ми почали працювати, щойно зайшли у Верховну Раду». «У нас не було спікеріади, прем'єріади, фуршетів, святкувань з приводу перемоги. Ми прийшли, отримали посвідчення, картки для голосування і почали приймати закони. У такому темпі ми працюємо понині. Але що дуже важливо – навіть у турборежимі ми не порушуємо Регламент і процедури», – заявив народний депутат.

При цьому він наголосив, що Верховна Рада працює досить ефективно та прийняла ряд необхідних законів. «Ще одним, не менш важливим, нашим досягненням є те, що ми продемонстрували нову якість політики. Коли в суспільства до нас виникають претензії – ми на них реагуємо, а не вигороджуємо порушників, як робили попередники. Коли ми самі робимо помилки – ми вміємо їх швидко виправляти. Коли у нас у фракції впіймали кнопкодавів, ми швидко на це відреагували, і з цим проблем у нас більше немає. Коли з'явилися підозри у корупції – ми пішли на поліграф. І так у всіх питаннях, коли до нас виникають зауваження», – підкреслив народний обранець від «Слуги народу».

Із цим твердженням не зовсім погоджуються представники інших фракцій. Зокрема, В. Кальцев, фракція «Опозиційна платформа – За життя», зазначив, що представники партії влади, маючи більшість у парламенті, повинні пам'ятати, що на них лежить і 100-відсоткова відповідальність за розвиток країни. «Звичайно, така монополія дає їм можливість самостійно ухвалювати рішення, не озираючись на думку колег. Загалом прагнення швидко ухвалювати рішення можна оцінити позитивно. Але до негативу можна віднести те, що часто ці законопроекти ухвалюються без обговорення з експертним середовищем, представниками тих чи інших асоціацій. Це не сприяє якості законопроектів», – наголосив В. Кальцев.

При цьому він запевнив, що здебільшого в комітетах панує достатньо конструктивна атмосфера, відбуваються дискусії, але швидкість проходження проекту не дає змоги багатьом депутатам взяти участь у законотворенні. «Я б усе-таки радив знизити “турборежим” і проводити більше круглих столів, обговорень з експертами, давати більше часу на підготовку законопроектів, це дасть змогу зазирнути не лише на три дні вперед, а на декілька років, щоб забезпечити країні ефективний розвиток», – зазначив народний депутат.

У свою чергу народний депутат від фракції «Батьківщина» М. Цимбалюк вважає, що протягом 100 днів було прийнято велику кількість законопроектів, але до них вимушені вносити правки. «Тепер робота нібито стабілізувалася. Прийнято ряд законів з метою дерегуляції бізнесу, ухвалено чимало соціальних законопроектів. Утім парламент розглядає здебільшого ті документи, які ініціює монобільшість», – наголосив представник «Батьківщини».

За його словами, фракція «Батьківщина» з початку осені внесла понад 100 законопроектів і тільки 20 з них включено до порядку денного. Не розглядаються навіть справді важливі законопроекти. «Водночас ми бачимо бажання Голови Верховної Ради дослухатися до всіх фракцій. І те, що деякі проекти змін знімаються з розгляду через те, що вони або не готові, або рекомендовані з порушенням Регламенту, – це позитив, і ми сподіваємося, що так і триватиме», – підкреслив М. Цимбалюк.

Він звертає увагу на деякі важливі, на його думку, рішення, які були прийняті Верховною Радою. «Важливим стало те, що ми прирівняли добровольців до учасників бойових дій. Ми повернули справедливість для тих воїнів, які свого часу не увійшли до складу Збройних сил і просто були реорганізовані. Ідеться про понад 3 тис. осіб. Попередня Верховна Рада до цього питання так і не дійшла, а нам вдалося його вирішити. Так само змогли продовжити дію пільгового оподаткування для підприємств, заснованих громадськими організаціями людей з інвалідністю», – зазначив політик.

Разом з тим він звертає увагу й на негатив. На його переконання, парламент прийняв закон, який обтяжує діяльність ФОП, і вже є реакція на це. Дали також зелене світло «поправці Геруса», унаслідок чого російська електроенергія змогла зайти на територію нашої країни, віддали під приватизацію спиртову галузь, відібравши в держави монополію. «Ми також спостерігаємо негативний вплив закону про підакцизні товари щодо ринку тютюну», – заявив депутат.

Народний депутат від фракції «Європейська солідарність» М. Величкович також відзначає як позитивні сторони роботи Верховної Ради, так і негативні. За його словами, парламент дев'ятого скликання прийняв багато законів. Є ряд законів, голосування за які об'єднало народних депутатів різних політичних поглядів. Зокрема, підтримка Верховною Радою звернення до європейських структур про продовження руху до НАТО, а також законопроект, який є важливим і дістався у спадок від попереднього скликання – зміни до Конституції про зняття депутатської недоторканності. Крім позитивних, є документи, які мають негативний резонанс у суспільстві. «Це законопроекти від фракції монобільшості, які не враховують позиції підприємців та інших суспільних груп. Це документи, які або мають “корупційні” правки, або повністю ігнорують позицію опозиційних фракцій. І це, на жаль, не дає повноцінно відобразити волю суспільства у законопроектах, які приймає Верховна Рада», – вважає М. Величкович.

Парламентська фракція «Голос» значною мірою підтримує швидкі темпи прийняття законодавчих актів. Про це заявила член цієї фракції Ю. Клименко, перший заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань транспорту та інфраструктури. «Турборежим виправданий, бо над багатьма законопроектами я ще працювала у 2015–2016 рр., брала участь у розробці. Багато з них нарешті проголосовані, хоча вони лежали чотири-п'ять років під столом. Тому турборежим – це плюс, навіть при тому, що є помилки», – зазначила Ю. Клименко.

Натомість вона вважає ганьбою законопроекти щодо примусової фіскалізації РРО, що викликало в підприємців дуже багато невдоволення. «Такі законопроекти повинні прийматися не одразу, а після того, як буде проведено деолігархізацію, вичистять сектори. Спочатку підприємцям потрібно створити умови, а вже потім їх фіскалізувати, а не навпаки – спочатку взяти з них податки, а потім, можливо, створювати їм якісь умови. Насправді це призведе до незадоволення середнього класу, який і має бути основою нашого суспільства», – зазначила народна обраниця.

Привертають увагу ще деякі законодавчі акти, які вже прийнято або обговорюються у Верховній Раді. Зокрема, намагання депутатів запровадити ринок зелі, що викликає значний резонанс у суспільстві. Масові акції протесту змусили народних депутатів відкласти це рішення.

Натомість 18 грудня Верховна Рада проголосувала в другому читанні за законопроект № 2237, який, зокрема, скасовує отримання попереднього дозволу парламенту на затримання чи арешт нардепа. Це забезпечує процедуру зняття недоторканності з депутатів, яку вже закріпили в Конституції. Але процес притягнення ускладнили настільки, що це фактично означає набуття другої недоторканності. Таку думку висловила член правління Центру протидії корупції О. Щербан.

За її словами, посилили інші гарантії нардепів і придумали нові. Провладна монобільшість розуміє, що Генеральний прокурор – це все-таки ставленик Президента України. І, можливо, бачить якийсь захист особисто для себе. «Зараз будь-який слідчий НАБУ, ДБР, яким підслідні справи щодо нардепів, або навіть слідчий поліції, який розслідує ДТП, може почати розслідування, а потім передати справу за підслідністю. Новим законом це прибирається, будь-які справи щодо нардепів зможе почати лише Генеральний прокурор. Тобто стається вбивство, відомо, що його вчинив нардеп. Інформація може доходити до Генерального прокурора дуже довго, а поки немає внесених до ЄРДР даних – не можна вчиняти серйозних слідчих дій. Генпрокурор може бути не на місці, не біля комп'ютера – і не зможе швидко внести відомості до реєстру. Буде втрачатися час», – наголосила О. Щербан (URL: https://gazeta.ua/articles/politics/_deputati-zaprovadili-drugunedotorkannist-cpk/943703. 2019. 19.12).

За її словами, якщо Генеральний прокурор не захоче внести відомості, то «розслідувати нардепа буде неможливо». У майбутньому депутати ці

процесуальні речі використовуватимуть у судах, щоб вигороджувати себе та «банити» докази, які зібрали слідчі.

О. Щербан вважає «найшкідливішим» те, що всі клопотання слідчих у справах нардепів розглядатимуть за їхньої обов'язкової участі. «Зараз, якщо слідчому треба арештувати рахунки чи отримати доступ до банківської таємниці, він звертається за дозволом до слідчого судді. І суддя сам вирішує, чи запрошувати таку особу чи ні. Здебільшого цього не роблять, адже це розслідування – будь-яка додаткова інформація, отримана фігурантом, може нашкодити. А тут законом передбачили обов'язок запрошувати фігуранта, показувати йому матеріали слідства. Це буде перешкоджати розслідуванню. Хороший приклад – це арешт майна. Нардеп отримує повістку, що його викликають у суд. Бігом біжить у банк, знімає кошти готівкою – і все, їх ніхто ніколи не знайде. Тобто ще до того, як суд розглянув клопотання про арешт», – зазначила О. Щербан.

Як інформують ЗМІ, Національне антикорупційне бюро та Спеціалізована антикорупційна прокуратура також не підтримують такі положення закону й просять Президента України ветувати законопроект, який концентрує владу в руках Генерального прокурора та запроваджує контроль над недоторканністю народних депутатів. «Окремі прийняті норми можуть призвести до виникнення процесуальних проблем ще на початку розслідування та дозволити цим учасникам уникнути відповідальності», – ідеться в повідомленні прес-служби НАБУ (URL: https://gazeta.ua/articles/politics/_nabu-i-sap-prosyat-vetuvati-zakon-yakij-stosuyetsya-nedotorkannosti/943674. 2019. 18.12).

У повідомленні наголошується, що, відповідно до законопроекту № 2237, Генеральний прокурор стане єдиним в Україні, хто зможе внести відомості про вчинення кримінального правопорушення народним депутатом України до Єдиного реєстру досудових розслідувань. «Вказана норма ставить під загрозу незалежність детективів НАБУ і прокурорів САП у своїй діяльності, адже тепер перед тим, як розпочати розслідування, вони мають звернутися до Генпрокурора, щоб переконати його внести відомості до ЄРДР. Крім того, законопроект не визначає, яким чином слідчі мають передавати інформацію Генпрокурору, щоб той розпочав розслідування», – зазначається в повідомленні.

Ще один суперечливий законопроект викликав дискусію в суспільстві – це законопроект № 2598 про внесення змін до Конституції щодо децентралізації влади. Після дискусій Комітет з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування Верховної Ради не підтримав цей законопроект. Рішення підтримало 11 членів комітету із 28. Шість членів утрималися від голосування, два були проти, три не голосували. Ще шість депутатів були відсутні під час голосування (URL: https://gazeta.ua/articles/politics/_komitet-verhovnoyi-radi-ne-pidtrimav-zmini-do-konstituciyi-schodo-decentralizaciyi/943700. 2019. 19.12).

За словами першого заступника голови Комітету місцевого самоврядування Р. Лозинського, законопроектом пропонувалася можливість об'єднання або ліквідації областей простою більшістю Верховної Ради, скасування особливого статусу Севастополя, безлімітні повноваження префекта, а також надавалося право Президенту України зупиняти повноваження мерів без рішення судів.

Трохи раніше Комітет з питань правової політики рекомендував Верховній Раді направити проект закону про внесення змін до Конституції щодо децентралізації влади № 2598 до Конституційного суду України. Таке рішення підтримало 15 членів комітету.

Тим часом Верховна Рада продовжила ще на рік Закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей», ухвалений у 2014 р. «За» проголосувало 320 народних депутатів. Підтримали фракції «Слуга народу», «Опозиційна платформа – За життя», «Європейська солідарність», групи «За майбутнє» і «Довіра». Не підтримали законопроект «Батьківщина» та «Голос» (URL: https://gazeta.ua/articles/politics/_osoblivij-status-donbasu-za-scho-progolosuvala-verhovna-rada/942674. 2019. 12.12).

Експерти діяльність Верховної Ради України дев'ятого скликання оцінюють стримано. Як зазначив експерт з управління репутацією Б. Тизенгаузен, оцінка «і не добре, і не погано». Працювали злагоджено, зрозуміло, що як єдине ціле, але на це й був розрахунок. «Лише під кінець почалися якісь розколи, хтось почав виставляти на світ брудне шмаття. Перші 100 днів протрималися з п'яти на три. Мені здається, що ці деструктивні процеси будуть посилюватися. Уже запущена частина незворотних процесів. Вони ворогів наробили у своїй власній фракції, які тепер ходять і розповідають усім, виносять оці скелети з усіх шаф, із секретних чатів, про конверти і т. д.», – наголосив Б. Тизенгаузен (URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/tv/tri-bali-ekspert-otsiniv-robotu-verhovnoi-radi.htm>. 2019. 6.12).

У свою чергу голова Комітету виборців України О. Кошель вказує на іншу особливість нинішнього парламенту: більше половини пропозицій ВР – фінансовий популізм. «Проблема фінансового популізму, хоч і в меншому масштабі, мала місце в парламенті попереднього скликання. За даними КВУ, у 2016 р. негативні висновки Мінфіну отримали 34 % законопроектів, у 2017 р. – 32 %. Однак станом на сьогодні ця цифра різко стрибнула і становить уже 53 %. Як правило, більшість нереалістичних документів реєструють самі народні депутати, які, з одного боку, вимагають підвищення соціальних стандартів, але, з іншого – не обґрунтовують, за рахунок чого було б реально здійснити такі виплати», – підкреслив О. Кошель (URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/pervaja-sotnja-parlamenta-finpopulizm-i-ironija-361642>. 2019. 6.12).

Він зазначив, що за кількістю проектів закономірно лідирує монобільшість – партія «Слуга народу» подали понад 600 документів,

залишивши далеко позаду своїх колег. Найближче підбралася «Батьківщина», третя за чисельністю у Верховній Раді фракція, – 199 законопроектів. Обігнали члени монобільшості інших парламентарів і за кількістю правок. Усього за 100 днів надійшло понад 13 тис. правок. «З них 7,2 тис. відхилили, а 5,8 тис. врахували. Члени монобільшості стали авторами 7 тис. правок, з яких підтримано понад 4 тис. Другою тут також стала «Батьківщина», яка подала 1 тис. 700 правок», – зазначив О. Кошель.

Як інформують ЗМІ, за даними соціології, підтримка Верховної Ради за 100 днів помітно впала. У Київському міжнародному інституті соціології зазначають: «Дії Верховної Ради ще в жовтні підтримували 53 % респондентів, а сьогодні – 36 %». Схожа динаміка серед тих, хто не підтримує її роботу: 30 проти 52 %. Своє слово в оцінці роботи ВР сказав і бізнес. Так, 46 % директорів членських компаній Європейської бізнес-асоціації оцінили роботу парламенту як задовільну. Трохи більше третини вважає, що депутатський корпус працює погано. Утім одне з останніх опитувань Фонду демократичних ініціатив говорить про те, що 82 % респондентів вважають, що зробили правильне рішення на парламентських виборах.

Разом з тим, незважаючи на таку підтримку, тривають розмови про дострокові вибори. Зокрема, Д. Арахамія на останньому з'їзді партії «Слуга народу» заявив про ймовірність цього – 75 %. У народного депутата Г. Скороход, яку з монобільшості виключили, не такий прогноз. На її думку, ця ймовірність становить 99 %. У свою чергу Д. Разумков вважає, що сьогодні передумов до цього взагалі немає. Якщо ж говорити про соціологію, то у Фонді «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва запевняють, що майже 33 % українців за те, що перевибори будуть, не підтримують ідею дострокових виборів 43,5 % опитаних.

Тим не менше Верховна Рада дев'ятого скликання не лише довела свою життєздатність, а й демонструє вражаючу ефективність законотворчої діяльності. За умов збереження єдності всередині монобільшості та здатності до розумних компромісів у балансуванні інтересів експерти прогнозують подальшу успішну роботу українського парламенту.

Ю. Якименко, мл. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Проект закона «О внесении изменений в Конституцию Украины (относительно децентрализации власти)» в оценках политиков и экспертов

Президентский законопроект о внесении изменений в Конституцию, касающихся вопросов местного самоуправления и изменения административного устройства страны, который 13 декабря был зарегистрирован в парламенте, еще до своей публикации стал объектом дискуссий и критики со стороны многих политиков и экспертов.

Как ранее отмечали представители власти, изменения в Конституции по части децентрализации и особого статуса Донбасса были согласованы предыдущим правительством в рамках Минских договоренностей, но, констатируют наблюдатели, в представленном документе, практически целиком копирующем принятый в 2015 г. в первом чтении законопроект, упоминания об особом статусе Донбасса нет. Это стало одной из причин критики документа, в том числе со стороны представителей непризнанных республик.

«В связи с непрекращающимися попытками украинской стороны уклониться от исполнения своих прямых обязательств по Комплексу мер и в одностороннем порядке принять поправки в Конституцию, мы вынуждены вновь напомнить Киеву, что краеугольным камнем мирного разрешения конфликта остается предоставление Донбассу особого статуса, согласование всех его правовых аспектов с представителями республик и закрепление в основном законе украинского государства», – заявила накануне встречи контактной группы по Донбассу в Минске полномочный представитель «ДНР» на переговорах Н. Никонорова, комментируя законопроект о децентрализации.

Попытки подменить это ключевое условие «некими альтернативными проектами» является отходом от достигнутых в Минске договоренностей, а также обязательств, которые Президент Украины подтвердил в коммюнике по итогам встречи «нормандской четверки», считает она. «Мы не признаем односторонней децентрализации, которую пытается провести Киев, и настоятельно рекомендуем прекратить раз за разом подменять положения Комплекса мер. Киеву следует наконец-то уяснить, что особый статус не является предметом для торга – это принципиальное условие нашего дальнейшего мирного сосуществования», – сообщила Н. Никонорова, подчеркнув, что любые односторонние несогласованные с «Л/ДНР» изменения в Конституцию не могут быть признаны выполнением Комплекса мер и являются грубым нарушением ранее достигнутых договоренностей (URL: <https://strana.ua/news/239574-vlasti-dnr-predlozhili-obsudit-izmeneniya-zelenskoho-v-konstitutsiju.html>).

Как подчеркивает политический эксперт А. Савченко, президентский законопроект, вместо имплементации решений нормандского формата, вообще не рассматривает законодательных изменений касательно ОРДЛО. «Налицо попытка Президента обойти решения, которые были приняты в нормандском формате, и те обязательства, которые были взяты Украиной. С моей точки зрения, проведением таких законов мы отдаляем мир в Украине, а также вселяем в наших партнеров по переговорному процессу еще большее недоверие к последовательности решений нашей власти в лице Президента и Верховной Рады», – заявляет он (URL: <https://comments.ua/article/politics/domestic-policy/642304-decentralizaciya-po-zakonu-zelenskogo-eksperty-rasskazali-ob-ugrozah-i-preimuschestvah.html>).

В то же время, по мнению политолога К. Молчанова, специальный правовой статус для Донбасса может быть осуществлен отдельным законом. «Границы округов и их полномочия будут зафиксированы отдельным законом. Я думаю, здесь и может зацепиться закон об особенностях самоуправления отдельных районов Донецкой и Луганской области. Никаких прямых упоминаний особого статуса нет, но он может быть принят отдельно, ведь он не противоречит изменениям в Конституцию», – считает он ([URL: https://newsone.ua/articles/politics/detsentralizatsija-naoborot-kak-storozhevyje-psy-zelenskoho-budut-kontolirovat-rehiony.html](https://newsone.ua/articles/politics/detsentralizatsija-naoborot-kak-storozhevyje-psy-zelenskoho-budut-kontolirovat-rehiony.html)).

Как указывают некоторые эксперты, комментируя законопроект, нормы документа предусматривают не дальнейшее развитие децентрализации, а существенное укрепление президентской вертикали власти на местах, что вызвало критику предложенных изменений со стороны оппозиции, в том числе представителей «Европейской солидарности». Наблюдатели отмечают в связи с этим, что в 2015 г. аналогичные инициативы исходили именно от возглавляющего сегодня «ЕС» П. Порошенко.

Как заявила сопредседатель фракции «Европейская солидарность» И. Геращенко в ходе согласительного совета в Верховной Раде, предлагаемые Президентом изменения в Конституцию отменяют демократическую реформу децентрализации и вводят «смотрящих» и «диктатуру». «Быстрый анализ показывает, что Президент под видом префектов вводит своих смотрящих, он сможет прекращать полномочия мэров или советов, ликвидировать общины, по представлению префектов будут назначаться какие-то государственные уполномоченные. Вместо народовластия – диктатура. Постсоветские люди во власти решили уничтожить европейскую модель государства и строить нью-СССР с Генсекретарем во главе», – заявила она ([URL: https://strana.ua/news/239561-irina-herashchenko-nazvala-izmenenija-zelenskoho-v-konstitutsiju-diktaturoj-.html](https://strana.ua/news/239561-irina-herashchenko-nazvala-izmenenija-zelenskoho-v-konstitutsiju-diktaturoj-.html)).

В том, что президентский законопроект не имеет ничего общего с реальной децентрализацией, а лишь укрепляет и развивает вертикаль президентской власти, уверен и председатель политсовета партии «Оппозиционная платформа – За жизнь» В. Медведчук.

О том, что предусмотренные президентским законопроектом нормы, в частности введение института префектов, могут угрожать действительной децентрализации, заявляли недавно также некоторые депутаты Европарламента. Так, в рамках заседания парламентского Комитета ассоциации Украина – ЕС в Страсбурге докладчик по Украине, депутат от группы европейских народников М. Галер (Германия) подчеркнул, что система префектов «не должна противостоять децентрализации и не должна быть направлена на создание вертикали власти». «Я надеюсь, что я ошибаюсь в этом отношении, но я настоятельно рекомендую коллегам перед тем, как быстро принять конституционные поправки, провести глубокое

обсуждение. Конституция – это не то, что меняется за очень короткий промежуток времени. Это мой совет и обращение – глубоко рассматривать любые изменения в Конституцию», – призвал М. Галер украинских парламентариев.

Вице-президент Комитета ассоциации Украина – ЕС, депутат Европейского парламента В. фон Крамон-Таубадель в свою очередь назвала предложение ввести институт префектов «очень опасным развитием». «Я категорически против этого, потому что я вижу, что успех децентрализации может быть в опасности. Я против этой исполнительной власти на уровне области», – заявила она, подчеркнув, что «не видит необходимости спешить с этими конституционными изменениями». «Я бы хотела видеть соответствующую процедуру, но (не хотела бы видеть) никакой исполнительной власти из Офиса Президента в регионы. Потому что это демобилизует, децентрализует самоуправление», – отметила политик (URL: https://zn.ua/UKRAINE/v-evrokomissii-raskritikovali-ukrainskiy-zakonoproekt-o-decentralizacii-339763_.html).

«Изменения в административно-территориальном устройстве приготовили “под елочку”, чтобы под видом децентрализации можно было еще больше подчинить местные органы власти. В законопроекте подаются совершенно абсурдные вещи: Президент с подачи префекта может сначала вообще прекратить деятельность органа местного самоуправления. Если же будет решение Конституционного суда по поводу его действий, он может его распустить. Даже сейчас такого нет», – комментирует документ политолог К. Молчанов (URL: <https://newsone.ua/articles/politics/detsentralizatsija-naoborot-kak-storozhevye-psy-zelenskoho-budut-kontolirovat-rehiony.html>).

По мнению политического эксперта А. Савченко, законопроект призван усилить вертикаль Президента в регионах Украины. «Институт префектов – это сугубо контролирующий орган, который очень странно ложится на форму правления Украиной как парламентско-президентской республикой. Префект наделен абсолютно неконституционными возможностями для роспуска органов, которые были выбраны громадами. Фактически в регион назначается такой себе “решала”, который, скорее всего, будет заниматься коррупционной деятельностью, выполняя роль “смотрящего” непосредственно от Президента», – считает он (URL: <https://comments.ua/article/politics/domestic-policy/642304-decentralizaciya-po-zakonu-zelenskogo-eksperty-rasskazali-ob-ugrozah-i-preimuschestvah.html>).

В то же время, как отмечает издание ZN.UA, «если удастся выстроить адекватный и независимый институт префектов, этот шаг Зеленского можно считать еще одним тактическим ударом по тем местным элитам, которые за десятилетия бесконтрольности срослись в криминальный спрут с местной полицией, прокуратурой, судом и СБУ. Правда, ключевое “если”. Поэтому уже на этом уровне можно ожидать неприятия законопроекта местными элитами» (URL: https://zn.ua/internal/zekonstituciya-hto-zashito-v-decentralizaciyu-339455_.html).

Недавно некоторые представители местных советов и ряд экспертов по вопросам децентрализации власти и местного самоуправления обратились с совместным заявлением к Президенту В. Зеленскому с призывом не допустить поспешного голосования за законопроект, создать открытую площадку для его обсуждения и доработать документ. «Предложенные законопроектом № 2598 изменения, по сравнению с действующей Конституцией Украины, содержат признаки централизации власти, сужают статус органов местного самоуправления и чрезмерно расширяют контрольные полномочия государства в лице префектов и Президента», – отмечается в заявлении. Его авторы подчеркивают, что введением института префекта нарушается положение Европейской хартии местного самоуправления, которое требует определения четких случаев государственного надзора и адекватности мер административного воздействия.

По оценке авторов заявления, законопроект о децентрализации, предложенный Президентом, имеет ряд существенных недостатков и угрожает местной демократии. В частности, он создает возможность вмешательства префектов в дела самоуправления; право Президента приостанавливать полномочия местных советов и глав общин может привести к нарушению равенства форм народовластия; включение больших громад или городов областного значения в состав округов может привести к диспропорции и противоречию при формировании советов округов из-за значительных различий в численности населения громад, которые войдут в их состав; предоставление термину «громада» двойного значения приведет к значительному усложнению юридических аспектов деятельности органов местного самоуправления; право власти в любое время пересмотреть состав громады, округа, области может не учитывать мнение самой громады; отсутствие в документе четких полномочий председателей новых общин может привести к лишению их права председательства на заседаниях местных советов и руководства исполнительным органом совета; неопределенность гарантий финансовой и имущественной автономии округов и областей грозит уничтожению результатов реформы децентрализации. Также, отмечают авторы заявления, документ необоснованно лишает города Киев и Севастополь особого статуса. В том случае если законопроект будет одобрен парламентом, «Украина рискует получить усиленную вертикаль старого образца вместо европейских институтов местной демократии», подчеркивается в заявлении (URL: https://zn.ua/POLITICS/prezidentskiy-zakonoproekt-o-decentralizacii-ugrozhaet-mestnomu-samoupravleniyu-glavy-gromad-339837_.html).

Ряд экспертов, журналистов и общественных деятелей выступили недавно также с отдельным заявлением, касающимся рисков законопроекта в вопросе Крыма. «Дальнейший правовой статус г. Севастополь, временно оккупированного РФ, его последующее возможное включение в Автономную Республику Крым или существование в форме отдельной общины (округа,

области) проектом никак не определено. Вообще специфика внедрения нового административно-территориального деления на временно оккупированных территориях Украины проектом закона № 2598, в частности его переходными положениями, не определена. Такая юридическая неопределенность оставляет огромное поле для враждебных спекуляций, – говорится в заявлении. – Никаких практических результатов исключение упоминания о Севастополе из текста Конституции Украины до деокупации Крыма не дает. Сейчас Севастополь является отдельным регионом Украины, не входит в состав Автономной Республики Крым. Специальный статус Севастополя не предусматривает особых прав города, а только устанавливает специальные дополнительные меры государственного контроля за ним, которые, к сожалению, не были использованы в 2014 г. – чисто по субъективным причинам». Авторы заявления потребовали от Президента обеспечить доработку законопроекта с тем, чтобы четко определить статус Севастополя как неотъемлемой составляющей Украины после внесения соответствующих изменений в Конституцию (URL: <https://www.facebook.com/590012243/posts/10157979204822244/?d=n>).

Эксперт по вопросам децентрализации и деятельности (проблемам) объединенных территориальных громад Ю. Кушнир считает, что документ содержит нормы, которые можно трактовать «и как возможности к развитию громад, и как риски к узурпации власти со стороны Офиса Президента». «В предлагаемом документе предусматривается возможность Президентом (чего раньше не было) приостанавливать принятые органами местного самоуправления решения, временно приостанавливать полномочия головы громады, местного совета, а также назначать временного государственного уполномоченного, – подчеркивает эксперт. – При этом у Верховной Рады при определенных обстоятельствах (по представлению Президента) есть возможность, чего тоже ранее не было, досрочно приостановить полномочия головы и местного совета и назначить внеочередные выборы. Будет ли это использоваться как реальный предохранитель для предупреждения и предотвращения попыток посягательства на территориальную целостность и государственное устройство нашего государства или использоваться как инструмент давления, в том числе политического, на органы местного самоуправления под угрозой роспуска, сказать сложно. Но как показывает уровень политической культуры в Украине, в краткосрочной перспективе второй вариант – более реалистичен» (URL: <https://comments.ua/article/politics/domestic-policy/642304-decentralizaciya-po-zakonu-zelenskogo-eksperty-rasskazali-ob-ugrozah-i-preimuschestvah.html>).

Некоторые эксперты называют опасной норму законопроекта, позволяющую Верховной Раде определять правовой статус административно-территориальных единиц простым законом. «В проекте есть чрезвычайно рискованный момент: правовой статус будет определяться не Конституцией, а законами Украины. Это значит, что изменять статус будет чрезвычайно просто. Допустим, этот парламент, в котором работает

пропрезидентская монокоалиция, сможет делать это практически гарантированно просто и быстро. Но опасно даже не это или не столько это. А что в парламенте будущих созывов может быть создана другая коалиция – пророссийская», – комментирует документ глава Комитета избирателей Украины политолог А. Кошель, подчеркивая, что это решение «может стать промежуточным звеном к “параду суверенитетов” или стать реальным шагом на пути к федерализации» (URL: <https://www.segodnya.ua/politics/na-cho- obratit-vnimanie-konstitcionnyu-sud-eksperty-nazvali-glavnuyu-ugrozu-reformy-decentralizacii-1375586.html>).

Политолог В. Цыбулько называет нонсенсом возможность изменения административного устройства простым большинством голосов депутатов парламента. «Это – прямой путь для провозглашения автономии ОРДЛО, – предостерегает эксперт. – И такое впечатление, что немного позитива от Порошенко сохранено именно для проталкивания деструкции от Зеленского. Ведь инициатива, пропитанная аматорскими идеями, позволяет профессионалам вывернуть закон, как дышло» (URL: <https://comments.ua/article/politics/domestic-policy/642304-decentralizaciya-po-zakonu-zelenskogo-eksperty-rasskazali-ob-ugrozah-i-preimuschestvah.html>).

«Действующая Конституция четко называет количество областей и их наименования – президентский законопроект не определяет ни количества, ни названий областей. Полномочия разбираться с этими вопросами получает Верховная Рада. То есть гипотетически в руках монобольшинства оказывается нож, которым “слуги народа” на свое усмотрение могут нарезать области, округа и регионы Украины. Не собирая при этом 300 конституционных голосов», – пишет издание ZN.UA. «То есть, принимая такие изменения в Конституцию и не зная, что на самом деле хочет сделать со страной Зеленский и какие законы за тем последуют, мы соглашаемся на “кота в мешке”. ...Ведь существование перечня регионов – признак субъектности этих админединиц, то есть федеративного устройства», – отмечается в статье (URL: https://zn.ua/internal/zekonstituciya-cho-zashito-v-decentralizaciyu-339455_.html).

В то же время, как полагает политолог В. Фесенко, в том, что названия и перечень областей, а также статус, в том числе Киева и Севастополя, будет определяться не Конституцией, а на уровне законов, есть определенный смысл. «Вспомним, чем закончилась история с декоммунизацией областей – до сих пор мы имеем Днепропетровскую и Кировоградскую области. При том, что областные центры уже давно переименованы. Действительно, такие моменты – иногда чисто технические – гораздо проще решать на уровне законов», – считает эксперт.

При этом, подчеркивает В. Фесенко, норму о полномочиях парламента определять правовой статус административно-территориальных единиц более подробно должны разъяснить юристы. «Думаю, и Конституционный суд обратит на это внимание при рассмотрении проекта. И предоставит свои выводы. Поскольку здесь может быть трактовка», – отмечает политолог

(URL: <https://www.segodnya.ua/politics/na-chto-obratit-vnimanie-konstitcionnyu-sud-eksperty-nazvali-glavnuyu-ugrozu-reformy-decentralizacii-1375586.html>).

Наблюдатели заключают, что инициатива Президента по внесению касающихся децентрализации изменений в Конституцию связана со стремлением власти укрепить свои позиции в преддверии местных выборов, которые в случае положительного решения Конституционного суда по проекту смогут досрочно состояться уже в мае. В том случае, если парламент не поддержит законопроект о децентрализации и местные выборы пройдут осенью следующего года, президентские инициативы будут иметь шансы остаться нереализованными.

І. Немеш, власкор СІАЗ НБУВ

Візит Президента України В. Зеленського до Азербайджану: основні домовленості та оцінки експертів

Під час офіційного візиту до Азербайджанської Республіки Президент України В. Зеленський 17 грудня зустрівся з президентом Азербайджану І. Алієвим. Український Президент окреслив та обговорив з азербайджанською стороною взаємовигідні напрями співпраці двох держав. Також у присутності голів держав було підписано ряд українсько-азербайджанських двосторонніх документів.

Спочатку в присутності лідерів держав у столиці країни Баку протокол про наміри між м. Одеса та м. Гянджа підписали посол України в Азербайджанській Республіці В. Каневський і посол Азербайджанської Республіки в Україні А. Худієв. Також послі підписали договори між м. Трускавець (Україна) та м. Губа (Азербайджанська Республіка) про торговельно-економічне, науково-технічне та культурне співробітництво.

Крім того, угоду про співробітництво у сфері регулювання умов ведення бізнесу між Державною регуляторною службою України й Міністерством економіки Азербайджанської Республіки підписали міністр закордонних справ України В. Пристайко та міністр закордонних справ Азербайджанської Республіки Е. Мамед'яров.

Наприкінці міністри підписали угоду між адміністрацією Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та Спеціальною службою державної охорони Азербайджанської Республіки про організацію лінії міждержавного урядового зв'язку між Києвом та Баку (URL: <https://tsn.ua/politika/zelenskiy-v-baku-pid-chas-vizitu-ukrayina-ta-azerbaydzhan-pidpisali-nizku-dokumentiv-1461120.html>. 2019. 17.12).

Треба нагадати, що 12 грудня під час київського Саміту очільників урядів країн ГУАМ (Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова) сторони підписали два документи – протоколи про спільні наміри.

Прем'єр-міністр України О. Гончарук заявив про плани створити зону вільної торгівлі для держав-членів ГУАМ, реалізувати концепцію транспортного коридору ГУАМ, а також досягти взаємної лібералізації ринку послуг.

Нагадаємо, перед візитом В. Зеленського Україна депортувала до Азербайджану опозиційного азербайджанського блогера Е. Ісаєва, який гостро критикував президента Азербайджану І. Алієва, називав його диктатором і розповідав про корупцію в Азербайджані. При цьому сам блогер не є проукраїнським активістом (URL[^] <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/12/17/7104320>. 2019. 17.12).

За підсумками зустрічі зі своїм азербайджанським колегою І. Алієвим, Президент В. Зеленський зробив ряд заяв, зокрема про перспективи активізації українсько-азербайджанських відносин. Ішлося про існуючі можливості у сфері торгівлі, будівництва, інвестування в будівництво, а також про безпековий аспект двосторонньої співпраці.

Президент України В. Зеленський, узагальнив, що Київ і Баку об'єднують спільні політичні інтереси. «Важлива тема сьогоднішньої розмови – це гарантування регіональної та національної безпеки. Насамперед ідеться про війну на Сході України та нагірно-карабаський конфлікт. Ми незмінно підтримуємо одне одного в питаннях відновлення суверенітету та територіальної цілісності наших держав у рамках міжнародно визнаних кордонів. Ми продовжимо спільну роботу в цьому напрямі й у двосторонньому форматі, і в рамках роботи міжнародних організацій», – наголосив В. Зеленський.

Україна з Азербайджаном домовилися про обмеження на поставки товарів з непідконтрольних владі Баку та Києва територій Донбасу й Нагірного Карабаху.

Спільні інтереси є також в енергетичній сфері, зазначає В. Зеленський. «Україна підтримує Південний газотранспортний коридор. Ми домовилися вивчити можливості його розширення. Це важливо для диверсифікації постачання газу європейським споживачам. Слід використовувати унікальний транзитний потенціал наших країн і розвивати інфраструктуру для цього», – наголосив Президент України (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskyj-azerbajdzhan/30329847.html>.

2019. 17.12) Південний газовий коридор починається з терміналу поблизу столиці Азербайджану Баку. Газопровід призначено для поставок азербайджанського газу до Європи. Південний газовий коридор є одним з пріоритетних для ЄС проектів, який передбачає транспортування газу з Каспійського регіону через Грузію та Туреччину до європейських країн.

Україна та Азербайджан мають збільшити взаємний товарообіг. Український Президент запевнив, що така домовленість піде далі протокольних рішень і формальних кроків, повідомляє прес-служба Офісу Президента. «Ми домовилися з ...президентом про те, що на початку наступного року обов'язково створимо не просто робочу групу, а справжню

команду людей, яка приїде від імені президента Азербайджану в Україну і предметно подивиться усі об'єкти, можливості, підприємства, по яких ми можемо разом працювати, – запевнив В. Зеленський. – Це кейси і в енергетиці, і в освіті, і велика приватизація, про яку я розповів, яку ми готуємо в Україні. Це 500 підприємств, де ми хочемо бачити чистий бізнес, чисту інвестицію».

Прес-служба українського Президента інформує, що президенти України та Азербайджану домовилися активізувати співпрацю країн і у сфері міжнародних перевезень – як авіаційних, так і автомобільних.

Президент України зустрівся з прем'єр-міністром Азербайджану. В. Зеленський обговорив з А. Асадовим потребу в інвестиціях, наголосила на перезапуску відносин між країнами. Міністр інфраструктури України, голова української частини міжурядової комісії В. Криклій запевнив, що на початку наступного року представить азербайджанським колегам «широке меню» проектів для інвестицій.

Доволі критичні думки щодо результатів візиту Президента України В. Зеленського до Баку і взагалі відносно українсько-азербайджанських міждержавних відносин висловив місцевий журналіст Р. Оруджев. «Учора завершився перший офіційний візит Президента України В. Зеленського в Азербайджан. І одразу треба сказати, що програмною своєю частиною він практично нічим не відрізнявся від безлічі інших візитів подібного роду, – заявив Р. Оруджев. – Приблизно такими ж за результатами були приїзди до Баку і колишніх українських президентів – В. Ющенко, В. Януковича. Церемонії, підписи під двосторонніми документами, розмови, повні доброзичливих взаємних запевнень, усіляких обіцянок. Попередній досвід таких візитів поки ніяких підстав для оптимізму не дає. Ні азербайджанці, ні українці якогось особливого сплеску економічної взаємодії між нашими країнами за ці роки фактично жодного разу не побачили, незважаючи навіть на те, що наші держави офіційно мають статус стратегічних партнерів і вже багато років перебувають в одному регіональному союзі – ГУАМ. У зв'язку з протокольною необхідністю під час таких поїздок завжди багато говориться про майбутні плани, але в реальності вони виконуються рідко. Утім це біда не одних лише Азербайджану та України. Насправді ні український бізнес особливо не інтегрований в азербайджанську економіку, ні ділові кола Азербайджану не зайняті активним освоєнням різних сегментів українського ринку. А те, що у всіх на слуху, особливого оптимізму не вселяє».

«В Азербайджані багато в чому завдяки зусиллям проурядових ЗМІ поширено думку, що мало не вся Україна охоплена мережею автомобільних заправок SOCAR (Державна нафтова компанія Азербайджанської Республіки, ДНКАР). Але навіть якщо це так, то нічого особливого в цьому немає – заправок SOCAR багато і в Грузії, і навіть у Швейцарії вони є. Це не показник капітальних вкладень. Приблизно так само йде справа з представленістю України тут. Будь-якому жителю Азербайджану відомі досить якісні і відносно недорогі продукти харчування з України – в

основному кондитерські вироби та спиртні напої. Вони є у всіх магазинах нашої країни. І, як бачать це люди, це все», – підкреслив Р. Оруджев.

Однак зовсім інша справа, на думку азербайджанського журналіста, суто людське ставлення азербайджанців до України і її народу. Його можна охарактеризувати як стабільно доброзичливе та співчутливе. Приблизно таке ж, як до сусідньої Грузії. Раніше симпатію викликало прагнення українців вивести свою країну з-під російського впливу, їхні інтеграційні устремління в напрямку Заходу. Уже після захоплення Кремлем Криму й Донбасу теплоти помітно додалося, оскільки Азербайджан десятиліттями живе в умовах окупації частини своїх територій. Причому сепаратистський режим у Нагірному Карабасі так само контролюється й підтримується Москвою, незважаючи на те що на офіційному рівні ніхто цього відкрито не говорить.

«Дуже важливий позитивний психологічний момент візиту Зеленського – він не забув нагадати під час прес-конференції, що Азербайджан і Україна однозначно підтримують територіальну цілісність одна одної. Тобто проєвропейські устремління мас, недозволені територіальні конфлікти та розуміння необхідності бути завжди насторожі з російським режимом – це ті моменти, які більше за інших зближують наші народи», – резюмував Р. Оруджев (URL: <https://qha.com.ua/po-polochkam/vzaimnye-simpatii-bez-bolshogo-soderzhaniya-zhurnalist-iz-azerbajdzhana-rauf-orudzhev-ob-itogah-vizita-zelenskogo-v-baku>. 2019. 18.12).

Тим не менше перший офіційний візит Президента України В. Зеленського до Азербайджанської Республіки відбувся. Сторони обговорили широке коло питань, під час візиту було схвалено ряд домовленостей, що стосувалися співробітництва України та Азербайджану. Президенти України В. Зеленський та Азербайджану І. Алієв окреслили коло спільних проблем, а зміни, що відбулися останнім часом в українській політиці можливо відкривають шлях і до змін у бік більш широкої, конструктивної і взаємовигідної співпраці між країнами.

М. Дем'яненко, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Сто днів роботи уряду О. Гончарука: результати діяльності в оцінках ЗМІ, експертів і політиків

Уряд О. Гончарука 7 грудня «відзначав» 100 днів з початку своєї роботи. За світовою традицією саме цей відрізок каденції визначається як привід підбити перші підсумки роботи. Крім того, зазвичай уже достатньо часу для того, щоб урядовці почали виконувати частину численних обіцянок, а експерти вже накопичили достатньо матеріалу для аналізу.

Початок роботи для О. Гончарука був досить сприятливим – він отримав практично повну свободу в кадровому питанні формування КМУ, а вже до першого урядового засідання новообраний Прем'єр-міністр встиг

закликати Верховну Раду ухвалити 37 важливих проекти законів, які нова влада одразу внесла на розгляд парламенту.

Перші 100 днів роботи Кабміну пройшли під знаком виконання «дорожньої карти» від Президента В. Зеленського та спроб домовитися з Міжнародним валютним фондом. Водночас зауважимо, що навіть у президентській команді не надто задоволені результатами діяльності уряду. Так, нещодавно глава Офісу Президента А. Богдан висловив невдоволення тим, що деякі міністри не дуже результативні й більше намагаються «сподобатися Facebook». Він встановив для уряду дедлайн до кінця року. Якщо не буде результату – пообіцяв «приймати відповідні рішення».

Головним завданням уряду, на думку окремих експертів, було ухвалення збалансованого бюджету на наступний рік. Дефіцит головного фінансового документа мав бути не більшим за 2,3 % ВВП – це вимога МВФ для початку нової кредитної програми. Вона ж у край необхідна О. Гончаруку для реалізації амбітних планів – зростання економіки на 40 % і 50 млрд дол. інвестицій. Із цим завданням в уряді впоралися – бюджет цього року ухвалили вже 14 листопада, а його дефіцит становив 2,09 % ВВП ([URL: https://hromadske.ua/posts/iz-lita-v-zimu-sho-uryadu-goncharuka-vdalosya-za-100-dniv](https://hromadske.ua/posts/iz-lita-v-zimu-sho-uryadu-goncharuka-vdalosya-za-100-dniv)).

Однак за окремими позиціями дохідної частини в оглядачів одразу виникли запитання. Дванадцять мільярдів до державного бюджету може принести приватизація. Половину суми уряд розраховує отримати від продажу стратегічних підприємств, решту – від малої приватизації. Щоправда, за останні п'ять років держава отримала за цією статтею близько 5 млрд, хоча кожного разу закладали не менше 17 млрд.

Крім того, Президент хоче, аби уряд вивів з тіні дві галузі – видобуток бурштину та азартні ігри. Законопроект «Про державне регулювання діяльності у сфері організації та проведення азартних ігор» уряд подав ще в жовтні, однак замість голосування народні депутати зареєстрували сім альтернативних законопроектів, що може істотно ускладнити виконання президентської обіцянки. Її ціна – плюс 3 млрд грн дохідної частини бюджету. Уже відомо, що 19 грудня 2019 р. Верховна Рада провалила голосування закону про легалізацію грального бізнесу в Україні. «За» проголосувало лише 213 депутатів з мінімально необхідних 226. Отже, державний бюджет наступного року може недоотримати цих коштів.

Видобуток бурштину на початку грудня теж уже мав би бути справою легальною, хоча тут уряд свою роботу виконав – три законопроекти внесено в парламент, а один навіть розглянули в першому читанні.

Чималі сподівання в уряді покладають на ринок землі. Зауважимо, що це питання досить неоднозначно було сприйнято як у вітчизняному політикумі, так і в суспільстві загалом. Однак, якщо ринок запрацює, на переконання урядовців, економіка лише за останній квартал наступного року має зрости на 9 млрд грн. «У 2021 р. таке зростання очікується на рівні 30

млрд грн, плюс 0,83 % до зростання ВВП», – заявив міністр економіки Т. Милованов.

Ще один амбітний проект Президента і прем'єр-міністра – нова митниця, яку очолює колишній перший заступник міністра економіки М. Нефьодов. Його завдання – зупинити тіньові потоки, які завдають державі мільярдних збитків, і максимально спростити життя для чесних підприємців. І нова митниця вже приносить гроші. «За останні три місяці надходження від митниці до держбюджету становили 3,87 млрд дол. США – на 1% більше, ніж за аналогічний період 2018 р. При тому вартісні обсяги оподаткованого імпорту зменшилися на 7%. Тобто наразі митниця збирає більше податків при зменшенні вартості ввезених товарів», – відзвітував М. Нефьодов. Очільник митниці також планує вже до кінця року звільнити майже 500 найбільш корумпованих митників, а ті ж, що залишаться працювати, у наступному році пройдуть переатестацію.

Загалом оглядачі відзначають, що урядові О. Гончарука добре вдається демонструвати лідерство в тих сферах, де раніше реформи пробуксовували, однак складніше з утриманням вже здобутого результату. Також негативну тенденцію демонструє особистий рейтинг Прем'єр-міністра, і це ще поки не довелося піднімати ціну на газ для населення.

У ЗМІ також можемо зустріти аналіз діяльності кожного з міністрів за цей період. Так «Главком» з'ясував, чим за ці 100 днів запам'ятався кожен із членів уряду і яких результатів досяг ([URL: https://glavcom.ua/country/politics/viborci-zelenskogo-na-take-ne-rozrahovuvali-100-dniv-uryadu-v-detalyah-645033.html](https://glavcom.ua/country/politics/viborci-zelenskogo-na-take-ne-rozrahovuvali-100-dniv-uryadu-v-detalyah-645033.html)).

Одним з головних досягнень віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Д. Кулеби автори дослідження називають пропозицію до ЄС укласти новий додаток Угоди про асоціацію у сфері юстиції, де йтиметься про захист персональних даних, боротьбу з корупцією, відмиванням грошей, про перетин кордону тощо.

Віце-прем'єр-міністр, міністр цифрової трансформації М. Федоров, який у команді уряду відповідає за тотальну диджиталізацію, анонсував появу мобільного додатку «Дія», який і має стати тією самою «державою в смартфоні». Поки що з досягнень міністерства – прийняття в першому читанні ініційованого ним законопроекту про реєстри, який має упорядкувати кілька сотень баз даних, створених за різними правилами. Також відомство М. Федорова супроводжувало непросте підписання меморандуму між чотирма операторами мобільного зв'язку, яке дасть змогу покрити країну діапазоном 4G.

Діяльність міністра Кабінету Міністрів Д. Дубілета зосереджується на диджиталізації Кабміну. Зі старту роботи він оголосив війну паперовому документообігу, поставивши завдання повністю оцифрувати документообіг у найближчі один-два роки. Ще один напрям, який курує Д. Дубілет, – проведення всеукраїнського перепису (останнього за майже 20 років). У бюджеті на 2020 р. на перепис було закладено 3,4 млрд грн, але уряд планує

зеконотити і протести не тритиційний, а електронний перепис, методикт тткого вже розкритикувала голотний демограф країни Е. Лібанова.

Міністр внутрішніх справ А. Аваков курував процес розведення військ на Донбасі, особисто опікувався становищем засудженого в Італії нацгвардійця В. Марківа, невинуватість тткого доводить, та затриманого в Польщі по лінії Інтерполу за запитом російської сторони І. Мазура. У листопаді уряд в особі голови МВС підписав у Парижі велику рамкову угоду між Україною та Францією щодо офіційної підтримки системи морської охорони й безпеки кордонів. Також у міністерстві відзвітували про успіхи в розслідуванні вбивства П. Шеремета.

Міністр розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства Т. Милованов дуже активний у Facebook і телеефірах, де інформує про свої численні ініціативи. Верховна Рада в жовтні прийняла законопроект, ттким скасовується перелік держкомпаній, що не підлягають приватизації, а міністерство вже передало Фонду держмайна кілька сотень підприємств на продаж. Стратегічні підприємства планується лишити в державній власності, а для керування ними створити фонд національного багатства.

Міністр інфраструктури В. Криклій запланував розвиток 15 регіональних аеропортів, а збиткові залізничні вокзали, інші об'єкти «Укрзалізниці», а також деякі порти пропонує здавати в концесію. Міністерство оголосило конкурс на посаду нового керівника «Укрпошти», так само вже відбулися конкурси на посади директорів аеропорту «Бориспіль», «Укравтодору», «Укртрансбезпеки». Наступний рік В. Криклій пафосно назвав роком доріг, на фінансування ремонту ттких у бюджеті закладено 66 млрд грн.

Міністр розвитку громад та територій А. Бабак собі в заслуги може приписати запуск електронного «кабінету забудовника» для отримання дозволів, що має прибрати корупцію в будівельній сфері. Але в цієї перемоги багато «батьків», зокрема той же віце-прем'єр М. Федоров.

Міністр освіти й науки Г. Новосад пообіцяла, що проводитиме реформу освіти, яку започаткувала її попередниця Л. Гриневич. Але реформи від Г. Новосад неоднозначно сприймаються в педагогічному середовищі. Серед її оригінальних пропозицій – введення в школах нового предмета «медіа-грамотність». Уряд також виділив 600 млн грн на шкільні автобуси для сільської місцевості та 400 млн грн на ремонт їдалень у навчальних закладах.

Міністра охорони здоров'я З. Скалецьку колектив МОЗ сприйняв не одразу. Керівники директоратів міністерства скаржилися на переслідування й загрозу медреформі з боку команди З. Скалецької. У цілому обстановка в одному з ключових міністерств не дуже здорова, але міністр бадьоро рапортує про продовження реформ, зокрема на вторинній і третинній медичних ланках. Уже з 1 квітня наступного року пацієнти матимуть змогу обирати не лише сімейного лікаря, а й профільного спеціаліста.

Міністр культури, молоді та спорту В. Бородянський виступає проти внесення змін у закони про декомунізацію та мову й оголосив амбіційне завдання сформулювати визначення, хто такі українці, та сформулювати бачення майбутнього країни. Серед інших його цілей: боротися з дезінформацією під час війни; провести грань між критикою, свободою слова та захистом інформаційного поля, запровадити певну систему покарань. Також Мінкульт анонсував запуск інформаційно-розважального каналу, який має вести мовлення на тимчасово окуповану територію, та появу реєстру культурної спадщини.

Міністерство соціальної політики за керівництва Ю. Соколовської ініціювало зміни підходу до соціальних сервісів у регіонах – з наступного року передбачено відкриття регіональних фронт-офісів на місцях. Серед власних ініціатив відомства – законопроект, який відв'яже соцвиплати від рівня прожиткового мінімуму.

Міністр оборони А. Загороднюк у звітному періоді активно зустрічався із західними колегами та ділився планами відмови від обов'язкового призову, «дорожню карту» скасування якого міністр планує презентувати наступного року. Одна з реформ, яка стартувала в армії при А. Загороднюку, – запровадження системи нових звань у Збройних силах, наближеної до стандартів НАТО. Нові звання є також необхідною умовою для переходу на нову систему грошового забезпечення. Також А. Загороднюк закликав Верховну Раду розсекретити оборонні закупівлі, що, на думку міністра, приведе до конкуренції державних і приватних виробників зброї та військової техніки, унеможливить корупційні ризики, сприятиме економії бюджетних коштів і дасть можливість закуповувати продукцію в НАТО та уряду США.

Міністр закордонних справ В. Пристайко, на думку авторів дослідження, є в багатьох аспектах маріонетковою фігурою, водночас тіньовою дипломатією займається помічник Президента А. Єрмак. Сам В. Пристайко запевняє, що роботи вистачає на всіх і він не відчуває професійних ревнощів. Утім показово, що про конкретні, а не розмиті дипломатичні відповіді та подальші плани щодо реінтеграції Донбасу ми чуємо не від статусного міністра, а від А. Єрмака.

Міністер у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб О. Коляда за 100 днів роботи встигла відзначитися рядом ініціатив і щодо реінтеграції окупованих територій, і щодо реабілітації ветеранів АТО. Останнє особливо актуально у світлі злочинів, звинувачення у яких приписують колишнім атовцям. До своїх заслуг міністер приписує виділення понад 246 млн грн на програми психосоціальної адаптації учасників бойових дій. Профільне міністерство перебирає на себе функції з пошуку безвісти зниклих, ведення відповідного реєстру та роботу з військовополоненими має розв'язати винесений на обговорення законопроект «Про соціальний і правовий захист осіб, позбавлених свободи внаслідок збройної агресії проти України». Також уже

прийнято законопроект про надання добровольцям статусу учасника бойових дій.

Міністер фінансів О. Маркарова зберегла посаду під час зміни влади в країні, бо на ній зав'язані переговори з міжнародними фінансовими інституціями, насамперед з МВФ. До «плюсів» О. Маркаровій можна поставити оперативне прийняття бюджету на наступний рік. До «мінусів» згодом, є такі побоювання, доведеться зарахувати побудову піраміди облігацій внутрішньої держпозики, завдяки якій курс української валюти істотно укріпився й бюджет недоотримує запланованих гривневих надходжень. Але О. Маркарова вважає, що робить усе правильно та не вважає рекордні у світовому вимірі відсотки, за якими розміщуються облігації, надмірними. Міністер запевняє, що за рік-два борги взагалі припинять бути проблемою для України. Також серед непопулярних норм, які просуває уряд, – полювання за недобросовісними «ФОПівцями».

Міністр юстиції Д. Малюська, прийшовши на посаду, почав поступову процедуру скорочення працівників. Новий міністр запропонував дати можливість оформляти шлюб і розлучення нотаріусам. Для останніх також планується ввести електронний документообіг. Окрему увагу міністерство хоче приділити юридичній війні з Росією: створити координаційний штаб, прописати стратегію та запустити сайт. Мін'юст також оновив склад Антирейдерської комісії та планує змінити процедуру розгляду скарг, аби складні рейдерські кейси розглядалися протягом 24 год.

Міністр енергетики та захисту довкілля О. Оржель встиг запам'ятися кількома резонансними заявами. Зокрема, він допустив, що Україна, яка вже чотири роки не купує газ у Росії, укладе з нею прямий контракт на постачання газу й тоді ціна на блакитне паливо буде найнижчою, ніж будь-коли. Пізніше О. Оржель уточнив, що питання прямих поставок залежить від компенсацій «Газпрому» за рішеннями арбітражу – російський газовий гігант винен «Нафтогазу» близько 3 млрд дол.

Прем'єр-міністру О. Гончаруку можна приписати всі здобутки та провали конкретних міністрів. Значна частина виборців В. Зеленського розраховувала на підвищення соцстандартів і зниження комунальних тарифів. Ані того, ані іншого уряд О. Гончарука їм не запропонував попри те, що зниження тарифів вимагав особисто Президент. Виставити голову уряду в поганому світлі багато охочих – від голови Офісу Президента А. Богдана, який відверто незадоволений О. Гончаруком, до І. Коломойського, який вважає, що Прем'єр «танцює під дудку» таких нелюбимих олігархом «грантожерів» і МВФ. Не в захваті від комунікації з Прем'єром і депутати з президентської мегафракції, що мають погоджувати в парламенті ініціативи уряду. Так, під час розгляду Держбюджету на 2020 рік вони влаштували бунт проти спроб Кабміну позбавити місцеві бюджети акцизів з реалізації пального. Скільки О. Гончарук не намагався переконати «слуг», йому це так і не вдалося. Хоча сам факт прийняття бюджету можна зарахувати Прем'єру до «плюсів», які він має розділити з О. Маркаровою.

Коментуючи перспективи О. Гончарука, автори дослідження наголошують, що в цього уряду є річний імунітет, тож Прем'єр може піти хіба що за власним бажанням. Поки сам О. Гончарук демонструє м'язи, уряд запроваджує з наступного року систему оцінювання ефективності дій чиновників, яка покаже, хто працює на результат, а хто потребує заміни.

Цікаво, що безпосередньо представники міністерств мали змогу повідомити громадськості про свої результати за 100 днів роботи. Редакція The Page надіслала запити у всі міністерства з проханням назвати топ-3 найбільш важливих досягнень (URL: <https://thepage.com.ua/ua/barometer/rozbir-polotiv-chogo-dosyag-uryad-oleksiya-goncharuka-za-pershi-100-dniv>).

Міністерство юстиції та його очільник Д. Малюська назвали три головні свої досягнення:

1. Набув чинності закон про захист права власності, який встановив ряд дієвих запобіжників.

2. Спрощено юридичні формальності, зокрема в процедурі державної реєстрації представництв іноземних суб'єктів господарювання.

3. Удосконалено процедуру примусового виконання судових рішень, а саме: припинено практику «стоп-списків» і поліпшено показники виконання судових рішень; оновлено склад кваліфікаційної та дисциплінарної комісії приватних виконавців; посилено контроль за дотриманням державними виконавцями термінів вчинення виконавчих дій.

У Міністерстві фінансів, яке очолює О. Маркарова, трійку досягнень окреслили так:

1. Вчасно схвалено Державний бюджет України на 2020 рік.

2. Скоротилася на 22 % кількість позапланових перевірок, зросла на 25 % швидкість оформлення імпорту на митниці.

3. Здешевлення боргу: середньозважена ставка дохідності за ОВДП знижена (серпень – листопад) з 15,5 до 12,4 % у гривнях і з 7 до 4,02 % у доларах.

У Міністерстві цифрової трансформації на чолі з віце-прем'єр-міністром, міністром цифрової трансформації М. Федоровим до трійки топ-досягнень віднесли:

1. Початок запровадження мобільного застосунку «Дія», який дає змогу отримувати електронні послуги держави через смартфон.

2. Введено першу чергу Електронного кабінету забудовника: фізичні та юридичні особи можуть отримати шість послуг в автоматичному режимі (без участі чиновника рішення приймає прозора система).

3. Підписано меморандум з чотирма мобільними операторами та спільний план дій щодо покриття мобільним Інтернетом 4G та реорганізації діапазону 900 МГц.

Міністерство розвитку громад і територій на чолі з А. Бабаком основними своїми досягненнями вважають:

1. Збільшено обсяг держпідтримки на придбання доступного житла зі 100 до 400 млн грн.

2. Запущено програму «Енергодім» у рамках Фонду енергоефективності.

3. Створено нормативну та технічну основу для функціонування електронного кабінету забудовника.

Міністерство охорони здоров'я та міністер З. Скалецька до трійки досягнень віднесли:

1. Збільшено на 13 % фінансування охорони здоров'я у 2020 р.

2. Розпочато запуск другого етапу трансформації системи охорони здоров'я.

3. Посилено боротьбу з інфекційними та неінфекційними захворюваннями, зокрема для підвищення рівня вакцинації до 95 %.

Офіс віце-прем'єра з євроінтеграції Д. Кулеби основними досягненнями за 100 днів роботи назвав:

1. Відкрили публічний доступ до «Пульсу Угоди» (спеціальна онлайн-система моніторингу виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС; була створена за попереднього уряду).

2. Домовилися з ЄС про те, як практично впроваджувати «енергетичний» додаток до Угоди про асоціацію.

3. Ухвалили ряд важливих євроінтеграційних законів для нової митниці.

Зауважимо, що інші міністерства не надали відповіді про свої досягнення за звітний період. Деякі міністерства про свої досягнення за 100 днів роботи повідомляли через соціальні мережі. Зокрема, Міністерство закордонних справ України підсумувало свою діяльність за 100 днів роботи нового уряду у Twitter (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/12/16/7104264>).

Міністерство повідомляє про повернення 105 громадян України, які незаконно утримувалися на території інших держав, у тому числі 24 українські моряки. МЗС нагадало про проміжну перемогу в Міжнародному суді ООН, який визнав свою юрисдикцію у справі за позовами України проти РФ. У повідомленні згадується підписання безвізу з Еквадором, Колумбією, Монголією та Маршалловими Островами. Також у відомстві нагадали про відкриття семи нових консульств в Австрії, Франції, Білорусі, Грузії, Італії та Монголії.

Водночас The Page попросило експертів оцінити роботу всіх міністрів за підсумками перших 100 днів. Найпозитивнішими виявилися відгуки про роботу Мінцифри та Мін'юсту. Найнегативнішими були оцінки експертів діяльності Міненерго. Загалом робота нинішнього уряду поки що сприймається неоднозначно. Сто днів принесли наразі занадто суперечливі результати.

Виконавчий директор Центру економічної стратегії Г. Вишлінський, оцінюючи роботу Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського

господарства на чолі з Т. Миловановим, зозначив, що міністерство працює досить успішно. Підготували законопроект про ринок землі сільськогосподарського призначення. Підготували демонополізацію та приватизацію «Укрспирту», а також закон про обнулення списку підприємств, заборонених до приватизації. Загалом уже зроблено чимало позитивних речей, які дадуть змогу збільшити інвестиції в країну та запустити економічне зростання.

Партнер «Василь Кісіль і партнери» В. Ігонін оцінив перші місяці роботи Мін'юсту з обережною надією. «Відчувається, що міністерство усвідомлює проблему захисту прав власності. Багато ініціатив відомства спрямовані на поліпшення ситуації та боротьбу з рейдерством. Також міністерство перестало застосовувати в комерційних цілях адміністративні важелі впливу на приватних виконавців. Не можу не відзначити те, що Мін'юст дійсно прислухається до позиції професійного співтовариства і не одноразово використовував надану аналітику. Це дає змоги уникати поспішних і шкідливих змін у законодавстві», – вважає експерт.

Робота Мінфіну, на думку згаданого вище Г. Вишлінського, не зазнала істотних змін. «Вона досить помірною – бюджетний дефіцит залишається, але він не зростає. Гроші позичають і далі, що дає змогу уникнути фінансових проблем і без кредиту МВФ. Фактично перед Мінфіном стояло завдання забезпечити економіку, і я вважаю, що цього вдалося досягти. Закінчується реформа Державної фіскальної служби – уже створено нові податкова та митна служби. Загалом помірно позитивна оцінка», – підсумовує він.

Однак не всі експерти позитивно оцінили перші 100 днів діяльності Мінфіну. Фінансист, засновник First Kyiv Investment Club І. Компан результати діяльності цього відомства оцінив, скоріше, негативно. «Безконтрольні позики гривневих ОВДП під найвищий у світі відсоток обвалили долар. Це вкрай негативно б'є по виробниках, особливо по експортерах, що фактично призводить до стагнації промисловості в країні. І може вилитися серйозною економічною кризою в недалекому майбутньому», – переконаний експерт.

Діяльність Міненерго експерти оцінили, скоріше, негативно. Співголова Фонду енергетичних стратегій Д. Маруніч вважає, що О. Оржель особливо не встиг проявити себе на новій посаді. На його думку, жодних яскравих рішень міністерства поки що немає, нічого істотного за перші 100 днів не сталося. Підсумовуючи, Д. Маруніч зауважив, що «це, скоріше, погано, ніж добре».

Президент Центру глобалістики «Стратегія-XXI» М. Гончар переконаний, що Міненерго «спрацювало з негативним результатом з-поміж усіх органів влади». «Спроба відновити відносини з Росією фактично зводить нанівець усю ту роботу, яку робив “Натофгаз” протягом останніх п'яти років. Нагадаю, що ми виграли в Стокгольмському арбітражі і закупували газ не у країни-агресора, а на європейському ринку. Що стосується електроенергетики, то ми отримали А. Геруса номер два: міністр О. Оржель

відстоює інтереси І. Коломойського – без оглядки на питання економічної безпеки України», – вважає М. Гончар.

Не бачить особливого позитиву в діяльності Міністерства розвитку громад і територій віце-президент Ліги експертів України А. Гусельников: «За 100 днів не прийнято жодного істотного рішення у сфері ЖКГ і будівництва. В Україні вкрай зношений житловий фонд, будинки переважно побудовані ще в 1960–1970-х роках. Усе комунальне господарство також сильно зношене. Поки що від міністерства не побачив жодних ініціатив чи планів щодо розв'язання цієї проблеми. Судячи з усього, їх просто не існує. Чесно кажучи, діяльність міністерства поки що можна охарактеризувати як вкрай неефективну».

Суперечливу оцінку експертів викликала робота Міністерства інфраструктури. Голова Центру транспортних стратегій С. Вовк зауважив: «Безумовно, були позитивні рішення. Наприклад, зворотне перепідпорядкування “Укрзалізниці” дасть змогу ефективніше її реформувати. І загалом міністр налаштований нарешті навести в компанії порядок. Дуже добре, що тривають конкурси щодо концесії портів, і вже найближчим часом порти нарешті отримають стратегічних інвесторів. Але водночас ситуацію сильно зіпсував скандал зі звільненням заступника міністра О. Клітіної. Ця історія підірвала довіру до міністерства. Тому поки що оцінка і в “плюс”, і “мінус”».

Так само неоднозначно окремі експерти оцінили 100 днів МОЗ. Виконавчий директор АІМР Ukraine В. Ігнатов переконаний, що, з одного боку, міністерство заявляє про продовження курсу на реформу медицини, яку оголосила У. Супрун, хоча, з іншого боку, поки що в реформі охорони здоров'я фактично поставлено паузу. «Треба розуміти, що вже з квітня наступного року вторинна медицина фінансуватиметься зовсім інакше, ніж зараз. Щоб підготуватися до цього, необхідно було вже зараз запустити цілий ряд практичних рішень. Але віз і досі там. Ба більше – з міністерства звільняються працівники. Наприклад, наприкінці листопада пішов голова Національної служби здоров'я О. Петренко. Триває відплив і інших фахівців команди У. Супрун. Хвалити керівництво МОЗ можна хіба що за бажання й надалі продовжувати реформи. Але з обіцянок поки що практично нічого не виконано», – зазначає експерт.

Що стосується роботи МЗС, то політолог В. Фесенко в цілому позитивно оцінює його роботу. «Загалом і віце-прем'єру Д. Кулебі, і МЗС можна поставити позитивну оцінку їхньої діяльності. Вони за цей час підготували саміт у нормандському форматі, забезпечили участь України на саміті НАТО в Лондоні, заручилися підтримкою нового керівництва Єврокомісії. Крім того, вони не опинилися в епіцентрі скандалів, на відміну від деяких інших міністерств, як-от Міненерго. Урешті-решт керівники зовнішньополітичного напряму активно тримають курс на вступ до ЄС і щільну інтеграцію в торгівлі – усупереч думці окремих членів команди Президента В. Зеленського», – вважає політолог.

Загалом, аналізуючи діяльність Кабміну за цей період, експерти наголошують, що уряд – влада виконавча, тому відповідальність за реалізацію соціально-економічних реформ, перегляду тарифів, виконання бюджетних показників чекають саме від нього, а оскільки за цими напрямками результатів наразі не має, то більшість експертів не надто високо оцінюють роботу Кабміну (URL: <https://nash.live/news/politics/100-dniv-radi-i-kabminu-dvijechniki-i-trijechniki-vladi.html>).

Політолог Т. Загородній, зокрема, так оцінив 100 днів уряду: «Моя оцінка Кабміну гірша, ніж ВР. Він неадекватний взагалі. Я бачу, що зібралися люди, які не розуміють, як працює економіка країни, не захищають її інтересів, живуть у теоретичних пошуках, отриманих під час ерзац-підготовки за грантоїдськими програмами. О. Гончарук не тягне. Кабмін продовжує політику неолібералізму, яка вбиває економіку. Промисловість впала на 5 % за три квартали. Не виконується бюджет: той же М. Нефьодов провалив по митниці все, що тільки можливо. Незрозуміла політика Мініфіну за зовнішнім боргом. Будується піраміда, яка впаде». Зважаючи на це, Т. Загородній дає досить невтішний прогноз нинішньому уряду: «Кабмін не жилець. Не виключаю, що точкова заміна міністрів буде вже після Нового року. Але висока ймовірність, що до весни ми з цим Кабміном взагалі попрощаємося».

Політичний аналітик О. Кочетков серед інших претензій до діяльності уряду звертає увагу на страхітливі розміри піраміди облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) які викуповують нерезиденти, завдяки чому, на переконання експерта, і тримається курс гривні. «Ніхто не заважав формувати найбільш професійний, реформаторський, революційний Кабмін. Ніхто з інших фракцій не втручався. Цей Кабінет Міністрів не запропонував жодної програми дій, стратегії розвитку: куди, навіщо та за рахунок яких ресурсів ми рухаємося? Ніяких, хоч якихось змінюючих ситуацію підходів. Той же бюджет повністю успадкований від попередньої влади, яку Президент В. Зеленський люто критикував. Держава в смартфоні означає сервісні функції – не вирішальні, а допоміжні. На противагу цьому відсутність програми, наїзд на бізнес, продовження злочинної піраміди ОВДП, недовиконання бюджету за доходами на 7,3 % за всіма показниками. Наш Кабмін – катастрофа», – підсумовує він.

Що стосується перспектив діяльності цього уряду, то, на переконання О. Кочеткова, В. Зеленський максимально тягнутиме з розпуском Кабміну, оскільки швидкий розпуск ВР і Кабміна свідчатиме про неспроможність безпосередньо Президента. Водночас експерт називає імовірні «спонукальні мотиви для розпуску Ради і Кабміну»: «катастрофічні результати економічної діяльності: тарифи, падіння гривні тощо; Раду і Кабмін, або частину Кабміну, зберігаючи Раду, В. Зеленський може звільнити як відволікаючий маневр і ритуальна жертва».

Політолог О. Якубін звертає увагу, що проти Кабміну грає те, що він технократичний, а не партійний: «Той перелік ідей, які вони говорять, що

можуть реалізувати, не пройшов тест суспільством. Воно не бачить, що Кабмін готовий вирішувати ключові питання, які були під час президентської та парламентської кампанії. Наприклад, питання тарифів. Таке відчуття, що у О. Гончарука в цьому питанні “сліпа пляма”. В. Зеленський говорить про це Прем’єру в листопаді, а Кабмін працює з вересня. Ще одне: уряд не зробив аудит. Це обіцяли, суспільство очікувало, що в результаті аудиту ми побачимо роботу над помилками. Може скластися враження, що все, що робили уряди В. Гройсмана та А. Яценюка – це добре. У соціально-економічній програмі, якою займається Кабмін, я практично не бачу відмінностей від тієї, яку пропонував уряд В. Гройсмана». Тому О. Якубін вважає, що ротація в Кабміні дуже ймовірна. Зокрема, якщо не буде вирішено питання з тарифами.

Критикують перші місяці роботи уряду і вітчизняні політики, ігноруючи явні досягнення; політики, здебільшого опозиційні до влади, акцентують увагу на головних недоліках уряду О. Гончарука. Співголова політради партії «Опозиційна платформа – За життя», народний депутат України Ю. Бойко, коментуючи 100 днів роботи нового уряду, зауважив, що ця дата пройшла непомітно, адже і вихвалитися нічим (URL: https://zik.ua/news/2019/12/16/uriad_pereplutav_priorytety__boiko_pro_100_dniv_roboty_950253).

На його думку, замість того щоб займатися розвитком реального сектору економіки, уряд зосередився на випуску облігацій внутрішньої державної позики, кредитах МВФ і продажу землі. «Я взагалі вважаю, що у своїй роботі уряд явно переплутав пріоритети... Тактично зосередилися на двох речах. Одна з них – це випуск облігацій державного займу під 9 % річних. І хочу нагадати, що у нас вартість цих облігацій явно завищена. Це фінансова кабала. І це веде до серйозних потрясінь в економіці держави. Яким чином сталося так, що за 100 днів роботи цього уряду кількість ОВДП збільшилася на 17 млрд. Хто скуповує ці облігації?» – наголосив народний депутат.

Також, за його словами, другим є питання, яке хвилює уряд: за будь-яку ціну отримати кредит МВФ. Уже зрозуміло, що цей кредит відповідає тій сумі, яку Україна має виплатити, а зобов’язання держава бере драконівські.

«І ще одна тактична дія уряду – це намагання продати все: підприємства, землю, ...все що завгодно, тільки не підтримка реального сектору економіки, як потрібно діяти з боку уряду в цих умовах економічної кризи. Таким чином, ми вважаємо, що уряд відпрацював незадовільно», – наголосив Ю. Бойко.

Підсумовуючи вищесказане, можемо констатувати, що 100 днів діяльності уряду викликали досить суперечливі оцінки в експертному середовищі. З одного боку, ми спостерігаємо явно позитивні тенденції з боку окремих міністерств. Деякі відомства демонструють одночасно і здобутки, і «промахи», а декому, за великим рахунком, узагалі немає про що відзвітувати. Деякі експерти зазначають, що наразі не має чітких і

конкретних механізмів реалізації декларованих амбітних планів. За таких умов для максимально ефективної діяльності уряду, можливо, буде потрібна певна реакція Президента В. Зеленського, який уже пообіцяв зробити кадрові перестановки для «двієчників». З огляду на це, з високою долею імовірності можна говорити, що не всі міністри нинішнього уряду допрацюють свою каденцію.

І. Рудь, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Розвиток ситуації навколо окупованих територій: санкції, виплати пенсій пенсіонерам з окупованих територій (оцінки експертів і політиків)

Від початку конфлікту на Сході України керівництво України розпочало створення санкційного пакета законодавчих актів проти громадян і юридичних осіб країни-агресора Російської Федерації. За п'ять років конфлікту було створено багато законодавчих актів, направлених в основному на перешкоджання економічної діяльності, в'їзду на територію України, подання касаційних позовів проти осіб і компаній, які тим чи іншим чином сприяли процесу окупації територій Криму й Донбасу.

14 серпня 2014 р. було прийнято Закон України «Про санкції», основною метою якого став захист національних інтересів, національної безпеки, суверенітету й територіальної цілісності України, а також протидія терористичній діяльності.

Закон передбачає, що санкції можуть застосовуватися з боку України по відношенню до іноземної держави, іноземної юридичної особи, юридичної особи, яка перебуває під контролем іноземної юридичної особи чи фізичної особи-нерезидента, іноземців, осіб без громадянства, а також суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність. В умовах російсько-української війни Закон спрямовано саме проти Російської Федерації.

Метою Закону, як сказано в Пояснювальній записці, є створення механізму невідкладного та ефективного реагування на наявні й потенційні загрози національним інтересам і національній безпеці України, включаючи ворожі дії, збройний напад інших держав чи недержавних утворень, завдання шкоди життю та здоров'ю населення, захоплення заручників, експропріацію власності на території України, завдання майнових втрат і створення перешкод для сталого економічного розвитку, повноцінного здійснення громадянами України належних їм прав і свобод (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18>. 2017. 17.12).

Закон передбачає 24 види санкцій, що можуть застосовуватися до іноземних суб'єктів, а також п. 25 – «інші санкції»: блокування активів –

тимчасове обмеження права особи користуватися та розпоряджатися належним їй майном; обмеження торговельних операцій; обмеження, часткове чи повне припинення транзиту ресурсів, польотів і перевезень територією України; запобігання виведенню капіталів за межі України; зупинення виконання економічних та фінансових зобов'язань; анулювання або зупинення ліцензій та інших дозволів, одержання (наявність) яких є умовою для здійснення певного виду діяльності, зокрема анулювання чи зупинення дії спеціальних дозволів на користування надрами; заборона участі в приватизації, оренді державного майна резидентами іноземної держави та особами, які прямо чи опосередковано контролюються резидентами іноземної держави або діють у їхніх інтересах; заборона користування радіочастотним ресурсом України; обмеження або припинення надання телекомунікаційних послуг і використання телекомунікаційних мереж загального користування; заборона здійснення державних закупівель товарів, робіт та послуг у юридичних осіб-резидентів іноземної держави державної форми власності та юридичних осіб, частка статутного капіталу яких перебуває у власності іноземної держави, а також державних закупівель в інших суб'єктів господарювання, що здійснюють продаж товарів, робіт, послуг, походженням з іноземної держави, до якої застосовано санкції згідно із цим Законом; заборона або обмеження заходження іноземних невійськових суден та військових кораблів до територіального моря України, її внутрішніх вод, портів і повітряних суден до повітряного простору України або здійснення посадки на території України; повна або часткова заборона вчинення правочинів щодо цінних паперів, емітентами яких є особи, до яких застосовано санкції згідно із цим Законом; заборона видачі дозволів, ліцензій Національного банку України на здійснення інвестицій в іноземну державу, розміщення валютних цінностей на рахунках і вкладах на території іноземної держави; припинення видачі дозволів, ліцензій на ввезення в Україну з іноземної держави чи вивезення з України валютних цінностей та обмеження видачі готівки за платіжними картками, емітованими резидентами іноземної держави; заборона здійснення Національним банком України реєстрації учасника міжнародної платіжної системи, платіжною організацією якої є резидент іноземної держави; заборона збільшення розміру статутного капіталу господарських товариств, підприємств, у яких резидент іноземної держави, іноземна держава, юридична особа, учасником якої є нерезидент або іноземна держава, володіє 10 і більше відсотками статутного капіталу або має вплив на управління юридичною особою чи її діяльність; запровадження додаткових заходів у сфері екологічного, санітарного, фітосанітарного та ветеринарного контролю; припинення дії торговельних угод, спільних проектів і промислових програм у певних сферах, зокрема у сфері безпеки й оборони; заборона передавання технологій, прав на об'єкти права інтелектуальної власності; припинення культурних обмінів, наукового співробітництва, освітніх і спортивних контактів, розважальних програм з іноземними державами та іноземними юридичними особами; відмова в

наданні й скасування віз резидентам іноземних держав, застосування інших заборон в'їзду на територію України; припинення дії міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; анулювання офіційних візитів, засідань, переговорів з питань укладення договорів чи угод; позбавлення державних нагород України, інших форм відзначення тощо.

Відповідно до Закону санкції можуть бути секторальними (щодо іноземної держави або невизначеного кола осіб певного виду діяльності) або персональними (щодо фізичних або юридичних осіб, а також суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність). Пропозиції щодо санкцій виносяться на розгляд Ради національної безпеки та оборони України Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України, Національним банком України, Службою безпеки України.

Рішення щодо секторальних санкцій приймається РНБО, вводиться в дію Указом Президента України та затверджується протягом 48 год постановою Верховної Ради України.

Рішення щодо персональних санкцій приймається РНБО і вводиться в дію Указом Президента України.

Рішення про скасування санкцій приймається органом, що їх прийняв, у разі якщо застосування санкцій привело до досягнення мети їх застосування (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18.2017.17.12>).

У переліку фізичних осіб, які потрапили під дію українських санкцій, на сьогодні перебуває близько 1 тис. осіб – це громадяни Росії, України, представники самопроголошених «республік» на Донбасі, а також громадяни ряду європейських країн та Ізраїлю.

Санкції передбачають блокування активів, тимчасові обмеження користування належним їм майном, запобігання вивозу капіталів за межі України, а також візові обмеження.

У переліку юридичних осіб – декілька сот підприємств і громадських організацій. Це більшість найбільших авіакомпаній Росії, деякі підприємства військово-промислового комплексу Росії, кредитні організації, телекомпанії, громадські організації.

Крім України, варто нагадати, що і ЄС ввів економічні санкції проти Росії у 2014 р. через анексію Криму й агресію на Донбасі, які продовжують кожні півроку. До санкційного списку ЄС потрапили понад 200 громадян Росії та організацій, що займаються різною діяльністю в окупованому Криму та на окупованому Донбасі.

Останніми введеними на сьогодні санкціями щодо РФ стали санкції від 27 листопада 2019 р. – Кабінет Міністрів запровадив санкції проти 131 юридичної особи за руйнування об'єктів культурної спадщини в Криму, здійснення там теле- і радіомовлення, а також постачання матеріалів для оборонно-промислового комплексу Росії.

Важливим моментом є питання ефективності введених санкцій. Можна навести приклад, коли Україна припинила співпрацю з Росією в оборонній

сфері, чим зірвала модернізацію деяких проектів російського флоту. Схожа ситуація склалася і в аерокосмічній галузі, де українська продукція була основою для ракетно-космічних проектів РФ. Санкції істотно вплинули на російську сторону.

Однак у цілому питання ефективності антиросійських санкцій доволі гостре. Дипломат, експерт «Майдану закордонних справ» О. Хара вважає, що справа не в кількості санкцій, яких, на його думку, забагато не буває, а в питаннях ревізії неефективних рішень та удосконаленні безпосередньо механізму прийняття антиросійських санкцій (URL: https://24tv.ua/sanktsiyi_pokazali_efektivnist_ale_u_vibirkoviy_pidhid_diplomat_n1184011. 2019. 26.07).

Частина експертів називають українські санкції радше демонстрацією спільної позиції України та Заходу, ніж реальним важелем впливу на Кремль. Однак економісти не виключають, що в перспективі розрив виробничої кооперації з Росією допоможе Україні модернізувати своє виробництво та вийти на більш перспективні ринки.

Українські санкції проти Росії – це радше політичний, а не економічний крок Києва, стверджує колишній віце-прем'єр-міністр України В. Лановий. Але він виключає, що через певний час мінімізація економічних відносин з Росією посприє модернізації українських виробництв і виходу на нові ринки. І закликає не бідкатися про долю українських виробництв, які виробляють свою продукцію суто для Росії. «Українські санкції – це вираження політичної позиції, а не економічного впливу. Це демонстрація єдності позиції України та її західних союзників. Так, те, що Росія закрила свої ринки для України – це боляче, – визнає В. Лановий. – Але не дуже добре, коли досі є підприємства, які здатні продавати свою продукцію тільки до Росії, цього уламку СРСР. Гадаю, що розвиток технологій, підвищення якості української продукції та пошук нових ринків збуту має стати економічним наслідком протистояння між двома державами».

Директор Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії при МЗС України Г. Перепелиця вважає розширення українських санкцій проти Росії передусім результатом тиску громадянського суспільства на владу.

Оскільки сплив термін попередніх санкцій (що застосовувалися терміном на один рік), виникла пауза, під час якої підсанкційні компанії могли вчиняти певні дії.

Г. Перепелиця зауважує: «Тут не стільки Захід спрацював, скільки тиск громадянського суспільства... Громадяни почали бити на сполох. Це можна вважати позитивом, що на владу, Президента зокрема, вплинув тиск експертного середовища й суспільства. Певним чином сприяла посиленню санкцій і позиція Заходу, – визнає аналітик. – Водночас те, що Україна зрештою не лише продовжила санкції проти Росії, а й розширила їх, поліпшує зовнішньополітичну позицію держави» (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28062351.html>. 2019. 16.10).

У переліку гострих питань, пов'язаних з конфліктом на Сході України, до сьогодні є питання виплати пенсій і соцвиплат жителям окупованих територій.

У ВР 26 листопада зареєстрували законопроект щодо виплат пенсій жителям окупованих територій. Проект закону покликаний відновити конституційне право громадян на пенсійне забезпечення, адже більше половини зареєстрованих на непідконтрольних територіях пенсіонерів не можуть отримати чесно зароблені гроші. Крім того, новий законопроект має на меті в першу чергу врегулювати питання щодо виплати пенсій особам, які проживають на тимчасово окупованих територіях.

Радник секретаря РНБО з питань реінтеграції і відновлення Донбасу С. Сивохо, коментуючи проект закону, заявив, що наразі у Верховну Раду внесли законопроект, який скасовує обов'язкову для отримання пенсій реєстрацію як внутрішньо переміщених осіб пенсіонерів, які проживають на непідконтрольних територіях Донецької та Луганської областей.

За словами С. Сивохо, на сьогодні понад 700 тис. пенсіонерів на непідконтрольній території не можуть реалізувати своє конституційне право на пенсію, що ненормально.

Законопроект ініціювали нардепи від «Слуги народу», «Батьківщини», «ОПЗЖ» та члени депутатської групи «За майбутнє». Згідно з даними, які оприлюднив голова Комітету з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та АР Крим Д. Лубінець, станом на липень 2018 р., борг перед пенсіонерами становив понад 62 млрд грн.

Наразі, щоб зрозуміти важливість нового закону, треба зробити невеликий екскурс в історію у 2017 р., коли міністр соціальної політики уряду В. Гройсмана А. Рева заявляв, що Київ не зможе поновити соціальні виплати на непідконтрольних йому територіях Донбасу, доки не буде виконано перші сім пунктів Мінських домовленостей, оскільки питання пенсій стоїть восьмим пунктом.

Тодішній міністр А. Рева констатував, що жителям ОРДЛО, які не зареєструються як внутрішньо переміщені особи на контрольованих Києвом територіях, Україна пенсій не платитиме. За чинним до сьогодні законом переселенці можуть змінювати місце проживання, навіть повертатися на окуповані території, однак не довше як на два місяці – інакше їх позбавлять статусу. А. Рева також заявляв, що верифікація у 2016 р. засвідчила зловживання у сфері соцвиплат. За словами на той час міністра, СБУ виявила 460 тис. осіб, які отримували виплати як внутрішньо переміщені особи, але жодного разу не перетинали лінії розмежування. Після проведеної у 2017 р. верифікації 160 тис. так і не ідентифікували. За словами А. Реви, багато людей отримували дві пенсії – і українську, і пенсію так званих «ДНР/ЛНР» (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/11/27/7233187>. 2019. 27.11).

Як заявив голова Комітету з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській

областях та АР Крим Д. Лубінець, ситуація, коли більше половини зареєстрованих на непідконтрольних територіях пенсіонерів не можуть отримати чесно зароблену пенсію, – ненормальна. Він підкреслив, що факти численних смертей літніх людей на пунктах пропуску жахають та обурюють. Потрібні негайні зміни. Тому депутат разом з колегами став автором законопроекту 2083-д, який покликаний відновити конституційне право українських громадян на пенсійне забезпечення. За словами нардепа, законопроект № 2083-д передбачає такі новації: надання людям, які жили на тимчасово окупованих територіях і не могли платити страхові внески, права докупити стаж без застосування санкцій; у разі втрати документів надання можливості розраховувати пенсію на підставі інформації з реєстру застрахованих осіб; скасування обов'язкової реєстрації пенсіонерів як внутрішньо переселених осіб для отримання пенсій; виплата заборгованості з пенсій без терміну давності (наразі діє ліміт – три роки). «У результаті ми повернемося до практики усіх цивілізованих країн, де громадян не дискримінують лише через те, що вони потрапили в епіцентр конфлікту й стали його жертвами», – наголосив Д. Лубінець.

Уповноважена Верховної Ради з прав людини Л. Денісова 23 жовтня заявила, що станом на 1 вересня 259,6 тис. пенсіонерам із числа внутрішньо переміщених осіб не виплачено пенсії на суму понад 8 млрд грн. «На 1 вересня 2019 р. 259,6 тис. пенсіонерам ВПО не виплачено пенсію за минулий період на суму 8 096 623,4 тис. грн, що пов'язано з припиненням їх виплати та відсутністю відповідного порядку, який до цього часу не затверджено Кабінетом Міністрів України», – заявила Л. Денісова. Вона додала, що в середньому заборгованість становить по 31 тис. грн на особу, а загальна сума невикладених пенсій пенсіонерам, які перебували на обліку в органах Пенсійного фонду на територіях, що на сьогодні тимчасово окуповані, у період з червня 2016 р. по квітень 2018 р. становить 33,6 млрд грн ([URL: https://www.unian.ua/society/10769558-u-vr-zareyestruvali-zakonoproekt-shchodo-viplat-pensiy-zhityam-okupovanih-teritoriy.html](https://www.unian.ua/society/10769558-u-vr-zareyestruvali-zakonoproekt-shchodo-viplat-pensiy-zhityam-okupovanih-teritoriy.html). 2019. 26.11).

Наразі з'явилася інформація про те, що ОБСЄ може взяти на себе функцію доставки пенсій на окуповані території. «Це опрацьовується. Для цього потрібні зміни в законодавстві. Зараз законодавство діє так, що людину має бути особисто ідентифіковано», – зазначив керівник Донецької військово-цивільної обласної адміністрації П. Кириленко в ефірі виїзної студії Українського радіо на форумі «Ефективне місцеве самоврядування як запорука демократичної та правової держави» в Краматорську.

Він зазначив, що на підконтрольній Україні території Донецької області працюють мобільні центри виплат. «Є чіткий порядок, за яким людина може отримувати пенсійне забезпечення – перетин лінії розмежування, підтвердження паспортних даних, особу ідентифіковано – виплати здійснюються. Є проблематика, яку неодноразово озвучували: як бути з отриманням пенсій тими особами, які справді фізично не можуть перетнути лінію розмежування. Ці запитання ставилися, – наголосив голова

Донецької облдержадміністрації. – Були пропозиції від облдержадміністрації: залучення фахівців ОБСЄ, що підтверджують документально, що ті особи, які не можуть за фізичними можливостями перетинати лінію розмежування, справді є – вони мають право на отримання пенсійного забезпечення. Щоб нам міжнародні організації допомагали документально отримувати на тих територіях документи і передавати їх до органів Пенсійного фонду» (URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/627503.html>. 2019. 29.11).

Отже, розвиток ситуації навколо окупованих територій наразі торкається багатьох питань. Серед ключових з них є питання ефективності санкцій України проти РФ, адже за п'ять років після прийняття Закону України «Про санкції» ситуація неодноразово змінювалася. На сьогодні питання їх розширення залишається дискусійним. Крім того, не втрачає своєї актуальності питання соціальних виплат і виплат пенсій жителям ОРДЛО, адже це рішення може вплинути на симпатії та антипатії населення окупованих територій щодо української влади та України як держави в цілому.

С. Горова, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Транзит нафти як показовий аргумент у переговорному процесі

«Укртранснафта» продовжила контракт на транзит російської нафти через нафтотранспортну систему України у Європу на 10 років. Відповідну угоду підписали 3 грудня поточного року представники «Укртранснафти» з керівництвом російської компанії «Транснефть».

«Крім пролонгації договору, є додаткова угода між АТ «Укртранснафта» і ВАТ «Транснефть», яка актуалізує ряд його положень з урахуванням поточного стану змін на ринку послуг з транспортування нафти в регіоні», – повідомляють в «Укртранснафті» та відзначають, що додаткова угода гарантує стійку роботу нафтотранспортної системи України, а також постійні обсяги прокачування нафти.

Треба нагадати, що нафтопровід «Дружба», яким російська сировина експортується до Європи, було побудовано в 1960-х роках. Він проходить через Росію, Україну, Білорусь, Польщу, Чехію, Словаччину, Угорщину, Німеччину, Литву, Латвію.

Після розвалу Радянського Союзу транзит російської нафти через український маршрут становив 50 млн т на рік. Однак унаслідок введення в експлуатацію першого маршруту Балтійського нафтопроводу (потужністю 12 млн т на рік) і нафтопроводу до порту Новоросійська (потужністю 30 млн т на рік) з 2002 р. обсяги прокачування скоротилися практично вдвічі – до 27 млн т на рік.

При цьому 25 квітня 2019 р. «Укртранснафта» вимушено припинила роботу української ділянки «Дружби» через поставку з РФ неякісної нафти, а відновила транзит до країн Євросоюзу тільки 11 травня. Однак через шість

днів український оператор знову призупинив транспортування і відновив його 21 травня. Причина повторної зупинки полягала в тому, що європейським партнерам знадобився додатковий час на проведення підготовчих заходів для отримання нафти.

Як повідомляли ЗМІ, забруднена російська нафта, потрапляючи на нафтопереробні заводи, завдавала шкоди і викликала вихід з ладу обладнання. Через припинення транзиту російська «Транснефть» виплатила «Укртранснафті» компенсацію у розмірі 3,5 млн євро (URL: <https://hromadske.ua/ru/posts/ukraina-poluchila-35-mln-evro-kompensacii-ot-rossii-za-postavku-nekachestvennoj-nefti>).

Звертає на себе увагу те, що, як показали результати трьох незалежних тестів, з якими ознайомилося інформаційне агентство Reuters, речовина, через яку у квітні було зупинено один з найдовших нафтопроводів Росії, – тетрахлорметан (смертоносний хімікат, що підлягає контролю згідно з міжнародною угодою). Тести було проведено, стверджує агентство, для Міністерства енергетики Росії та «Транснефти» – оператора трубопроводу «Дружба» – у Московській державній хімічній лабораторії. З результатами дослідження Reuters ознайомилося в травні. За даними агентства, з'ясувалося, що забруднююча речовина на 85 % складалася з тетрахлорметана.

Як повідомили Reuters обізнані джерела, два окремі тести, проведені двома різними компаніями – НПЗ з Євросоюзу та міжнародним нафтовим трейдером (вони обидві повідомили Reuters, що мимоволі отримували забруднену нафту, поставлену по трубопроводу), – показали результати, майже ідентичні випробуванням, проведеним у московській лабораторії.

Розслідування причин появи в трубопроводі «брудної» нафти триває. Як повідомили російським інформаційним агентствам джерела в правоохоронних органах, чотири людини перебувають під вартою за підозрою в забрудненні трубопроводу некондиційною нафтою на пункті прийому в Самарській області, а двоє інших підозрюваних покинули країну. За словами адвокатів, двоє затриманих визнали вчинення ряду правопорушень (URL: http://www.ng.ru/economics/2019-12-18/4_7755_friendship.html. 2019. 18.12).

При цьому треба зазначити, що в експертних колах не особливо жваво коментують продовження транзиту нафти через територію України. Хоча ця тема і в контексті вищесказаного, і в контексті газових переговорів становить особливий інтерес.

Експерти в більшості сходяться на думці, що сам факт домовленості є стандартною процедурою. Так, український політолог М. Погребинський вважає, що немає нічого дивного в тому, що Росія та Україна продовжили контракт на транзит російської нафти. За словами політолога, українська і російська компанії «Укртранснафта» й «Транснефть» оновили умови договору і врахували поточні ціни на транспортування нафти в регіоні. При цьому основні принципи співпраці двох сторін узагалі не змінилися.

«Мабуть, сама переговорна атмосфера така, що не було проблем у вирішенні питання про продовження транзиту», – зазначив М. Погребинський. Крім того, він поінформував, що транзит нафти через територію України взагалі не припинявся і з 1 січня наступного року все працюватиме як завжди (URL: <https://replyua.net/blog/181588-eto-soglashenie-voobsche-nikto-ne-razryval-politolog-prokommentiroval-prodlenie-kontrakta-na-tranzit-rossiyskoy-nefti.html>. 2019. 4.12).

Водночас співголова Фонду енергетичних стратегій Д. Маруніч підкреслив, що обсяги транзиту нафти через Україну падають, тому в оновленому договорі важливо було це передбачити. «Я не бачив договору. Підозрюю, що там якісь загальні речі; не факт, що навіть зафіксовані обсяги транзиту, а це дуже важливо... Дуже сподіваюся, що у цьому документі є хоч якісь цифри і зобов'язання російських постачальників», – зазначив фахівець.

Аналітик консалтингової компанії UPECO О. Сіренко, стурбований продовженням співробітництва, вважає, що підписання договору з РФ не можна виправдати навіть отриманням доходу від транзиту. «Моя точка зору: чим менше мати справ з Росією – тим краще. Потрібно прийняти політичне рішення поставити великий замок... Стратегічно нам працювати з росіянами просто неправильно», – зазначив він (URL: <https://www.segodnya.ua/economics/enews/ukraina-i-rossiya-prodlili-tranzit-nefti-do-2030-eksperty-ocenili-fakt-dogovorenosti-1369384.html>. 2019. 4.12).

Схожої точки зору дотримуються й деякі інтернет-видання, вказуючи у своїх матеріалах на те, що Україна продовжить качати через свою територію нафту держави-агресора, незважаючи на продовження де-факто окупації Російською Федерацією Донбасу та анексію Криму. «Тим самим офіційний Київ розписався у неготовності жорстко відстоювати державні інтереси і в намірі продовжувати політику колишнього керівництва країни. Вона полягає в застосуванні подвійних стандартів: коли артисту можуть заборонити представляти Україну на Євробаченні через концерти в РФ, зате прокачування російських енергоресурсів при цьому триває як ні в чому не бувало», – ідеться в ЗМІ (URL: <https://www.ostro.org/general/economics/articles/581337>. 2019. 11.12). Проте треба зазначити, що така позиція виглядає дещо дивною на тлі відчайдушної боротьби за збереження транзиту газу, до якої закликають залучатися всіх кого тільки можна.

Крім того, такі точки зору виглядають гучно декларативними без огляду на реальну економічну ситуацію, політику Президента та в контексті продовженого нормандського процесу й нещодавніх переговорів у Берліні та Мінську. Українська влада і її найближчі союзники вважають за доцільне продовження переговорного процесу з РФ про майбутнє транспортування газу. Чинна угода на транзит газу закінчується 1 січня 2020 р. Доходи України від транзиту газу набагато більші, ніж від транзиту нафти, і становлять щорічно приблизно 3 млрд дол., що еквівалентно 2,3–3 % ВВП України. При цьому звертає на себе увагу таке: продовження 3 грудня

контракту на прокачування нафти частково можна розглядати як певний додатковий поштовх і в контексті переговорів про транзит газу. Хоча щодо транзиту російського газу через Україну домовленості були складніші. Головне – Україна отримала результат: було підписано протокол домовленостей про продовження транзиту газу через територію України і врегулювання взаємних вимог.

Пізніше віце-прем'єр Російської Федерації Д. Козак заявив, що контракт на транзит газу через українську територію, як очікується, буде укладено до Нового року. Термін контракту – п'ять років, а ось обсяги транзиту він не вказав. Проте зазначив, що між Україною та Росією більше не буде газових суперечок.

Отже, у наступний рік Україна входить з протоколом домовленостей про подальший транзит російського газу у Європу та щодо транзиту нафти, що має сприяти переконливості бюджетної політики нинішньої влади у внутрішньоукраїнському вимірі. До того ж це цілком мажна зарахувати як позитивний сигнал щодо дієздатності нової влади.

До нових стандартів самоврядування

В. Пальчук, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Співпраця громад в умовах децентралізації влади

У рамках реалізації реформи з децентралізації влади та місцевого самоврядування розвиваються різні моделі співпраці між суб'єктами цієї реформи. Сьогодні Міністерство розвитку громад та територій України виступає в ролі комунікатора й координатора між державними органами та міжнародними організаціями щодо координації процесів розвитку й реалізації реформ, спрямованих на регіональний та місцевий розвиток. Мінрегіон планує побудувати модель співпраці з Агенцією регіонального розвитку (далі – АРР) за принципом: офіс управління проектами в міністерстві – агенція регіонального розвитку – офіс управління проектами в громадах. Ця структура здійснюватиме координацію проектів як на загальнодержавному рівні, так і на рівні громад.

За словами першого заступника міністра розвитку громад та територій України Д. Живицького, ініціатива з реалізації проектів, спрямованих на регіональний розвиток, має йти від АРР, оскільки вони є зв'язуючою ланкою між громадами та центральними органами виконавчої влади. Основна мета та завдання АРР – це підвищення конкурентоспроможності та сталого розвитку кожної громади. Тому питання сталості АРР надважливе. «Сьогодні нам потрібно зрозуміти, чого не вистачає агенціям, щоб стати справжніми провідниками змін на місцях. Наступного року буде змінено принципи та підходи відбору проектів на фінансування з ДФРР (Державний фонд регіонального розвитку): буде вимірюватися вплив проектів на розвиток

регіонів, чи будуть створені нові робочі місця, чи збільшуватиметься валовий регіональний продукт. І саме АРР мають працювати з місцевою владою над розробкою і реалізацією проектів, направлених на розвиток територій», – наголосив він.

Україна досягла перших успіхів у впровадженні реформи з децентралізації влади, для якої важливе регіональне лідерство й сучасні управлінські знання. Для регіонального лідерства важливі знання з прикордонного співробітництва. В Україні за підтримки Центру експертизи доброго врядування Ради Європи стартувала чергова серія навчань Академії лідерства, яка присвячена тематиці прикордонного співробітництва й триватиме протягом 2019–2020 рр.

Цей тренінговий курс, базований на методології «Сучасне лідерство для сучасної місцевої влади», народжений у Великій Британії та побудований з використанням новітнього інструментарію й кращих практик муніципального розвитку для керівників органів місцевого самоврядування, щоб допомогти їм стати справжніми неформальними лідерами своїх громад та команд і разом з ними реалізовувати заплановані зміни та реформи.

Сучасна концепція доброго врядування та її 12 принципів, розроблені Радою Європи, стверджують, що тільки в поєднанні зусиль влади, бізнесу та громадськості можливо отримати найбільш ефективні результати в часи реформ і швидких змін.

Сьогодні польські колеги в співпраці з Радою Європи продовжують допомагати Україні опанувати лідерські навички в місцевому самоврядуванні, базуючись на цій методології. Так, у 2018–2019 рр. саме польський Фонд підтримки місцевої демократії в рамках Програми «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE) Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) продовжив з урахуванням польського досвіду реформи поширення в Україні Академії лідерства на сім цільових областей, де працює DOBRE. Отже, представники місцевого самоврядування Дніпропетровської, Івано-Франківської, Кіровоградської, Миколаївської, Тернопільської, Харківської та Херсонської областей отримали змогу пройти цей курс навчання та повернулися в свої громади, образно кажучи, з повними валізами знань, умінь, кращих практик і європейського управлінського досвіду місцевої демократії.

Одним з пріоритетів Європейського Союзу є активний розвиток прикордонної й транскордонної співпраці. Насамперед Рада Європи напрацювала для європейських країн відповідний інструментарій та методології в цій сфері, які вміщено у Європейській рамковій конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями та її додаткових протоколах, ратифікованих Україною. Саме ці питання, ефективне використання зазначеного інструментарію й можливостей прикордонної співпраці стане у фокусі серії програм Академії лідерства, що будуть проведені протягом 2019–2020 рр. для представників органів місцевого самоврядування із суміжних областей України, Угорщини,

Польщі та Словаччини. До занять Академії лідерства залучаються кращі фахівці та практики прикордонного співробітництва, тренери Ради Європи, представники Мінрегіону, тренери Програми Ради Європи «Децентралізація і реформа місцевого самоврядування в Україні». З використанням інноваційних навчально-тренінгових технік буде презентовано сучасні підходи до реалізації прикордонного співробітництва та доброго врядування на місцевому рівні. Відбуватимуться візити з обміну досвідом і розроблення спільних планів розвитку з урахуванням особливостей та інтересів суміжних регіонів.

Учасники навчання також розглянуть виклики, що постають перед прикордонними регіонами; питання, як ефективно лідерство може допомогти у їх подоланні через сучасні підходи до зміцнення інституційної спроможності громад, посилення співпраці з населенням і неурядовими організаціями, збільшати свої лідерські вміння й навички; навчатимуться застосуванню відповідного інструментарію Ради Європи; отримають консультативну допомогу в започаткуванні та впровадженні проектів прикордонного співробітництва.

Тренінг стартував у співпраці із Центрально-європейською службою з прикордонних ініціатив (CESCI) та Європейським угрупованням з транскордонного співробітництва Тиса (Tisza EGTC).

У рамках виконання Програми Ради Європи «Децентралізація і реформа місцевого самоврядування України» курс Академії лідерства на круглому столі «Етичне лідерство» проводився для представників Грузії, Молдови та України. Для громад важливим є розвиток міжмуніципального співробітництва як інструменту, завдяки якому громади можуть спільно розв'язувати проблеми. Під час Міжнародної конференції «Реалізація проектів регіонального розвитку на засадах міжмуніципального співробітництва: польський досвід» озвучено, що 975 громад активно використовують механізм співробітництва в різних сферах. Вони уклали понад 380 договорів міжмуніципальної співпраці.

Співробітництво територіальних громад – дієвий інструмент для забезпечення розвитку територій. Про це свідчить досвід громад, які скористалися можливістю об'єднати зусилля та фінанси для спільного вирішення питань. Так, на Луганщині підписали першу в області міжмуніципальну угоду про співробітництво між об'єднаними територіальними громадами Привілля та селища Лозно-Олександрівка сусіднього Білокуракінського району. За словами голови Лозно-Олександрівської ОТГ О. Леонова, у громаді всього 2,5 тис. жителів, а цього замало, аби зацікавити міжнародні організації та залучити їхні кошти для реалізації проектів. Тож прийнято рішення об'єднати зусилля з Привільською ОТГ і разом створити Центр надання адміністративних послуг, який обслуговуватиме населення обох громад. Спочатку питання розглянули голови, а потім його передали депутатським корпусам.

Голова Привільської сільської ради М. Ляшенко зазначила, що в Привіллі ще менше жителів – усього 1,5 тис. Це не заважає розв'язанню поточних проблем села, але не дає змоги планувати більш масштабні заходи з його розвитку. Ухвалення Закону України «Про міжрегіональне співробітництво» дає змогу подолати цю проблему, тим більше що обидві громади хоча й розташовані в різних адміністративних районах, але межують одна з одною.

Що стосується створення ЦНАП, вирішено, що базуватиметься він у селищі Лозно-Олександрівка, де вже підібране приміщення в будинку селищної ради. У Привіллі буде створено одне віддалене робоче місце, відповідно облаштоване. Коштуватиме весь проект (включно з капітальним ремонтом приміщень) 5,3 млн грн.

Обидва керівники поділилися планами щодо розширення співробітництва. Першим кроком має стати підписання угоди із сусідніми громадами Білокуракиного й Троїцького про будівництво сміттєпереробного заводу, який перероблятиме сировину на території всіх чотирьох громад. Замовити технологію та обладнання планується у вітчизняного виробника в Полтавській області.

Шляхівська громада, що на Вінниччині, успішно використовує механізми міжмуніципального співробітництва у сфері соціальних послуг. Соціальна спрямованість розвитку громади підтверджується не тільки соціальними сервісами, відмінним благоустроєм, а й принципами роботи сільської ради.

У Шляховій надавалися соціальні послуги для одиноких непрацездатних громадян, але коли зробили прорахунки щодо утримання апарату управління разом із Джулинською громадою, які теж надавали такі послуги, виявилось, що краще створити один заклад на дві ОТГ, який працюватиме в рамках міжмуніципального співробітництва. Сьогодні ці громади успішно користуються спільним Центром обслуговування одиноких непрацездатних громадян на умовах співпраці із Джулинською ОТГ, завдяки чому економлять кошти громади. Нещодавно в рамках державної підтримки Шляхівська ОТГ отримала в користування спеціалізований автомобіль для перевезень осіб з інвалідністю, що співвідноситься із ще одним напрямом соціальних послуг. Автомобіль перебуває на балансі Шляхівської ОТГ, але громада надає ці послуги теж разом із Джулинською громадою на умовах міжмуніципального співробітництва. На думку голови Шляхівської ОТГ Н. Кравець, можливо, фінансовий ефект від цього виду співпраці й невеликий, але досягнуто головної мети – населення обох громад обслуговується вчасно і якісно.

Житомир і прилеглі ОТГ готують спільні проекти щодо поводження зі сміттям та розвитку сільського господарства. Партнерство, утворене Житомирською міською радою та Станишівською, Тетерівською й Олійвською об'єднаними територіальними громадами, передбачає реалізацію двох проектів співробітництва. Один з них стосується запровадження

сучасних методів і технологій поводження з твердими побутовими відходами. Інший проект «З фермерського двору до міського столу» передбачає створення системи вирощування, збирання, часткового перероблення, доставки та реалізації продукції сільськогосподарських виробників у межах Житомирського регіону.

Представник ГО «Інститут громадянського суспільства» М. Дацишин зазначив, що проект «Партнерство громад як ефективний механізм місцевого економічного розвитку» здійснюється громадською організацією «Інститут громадянського суспільства» за підтримки Програми «U-LEAD з Європою». У цьому проекті також беруть участь громади півночі Житомирщини – Овруцька, Словечанська, Олевська та Народицька ОТГ, які реалізують проект розвитку туристичного потенціалу. Крім того, 23 територіальні громади Новоград-Волинського району спільно з Новоград-Волинським реалізують проект створення системи відеоспостереження.

Ще вісім громад Житомирщини домовилися розв'язувати проблеми зі сміттям разом. Вони підписали меморандум про співпрацю та партнерство у сфері поводження з ТПВ. Громади об'єднали східну частину регіону, таким чином сформувавши передумови до створення системи збирання та перероблення сміття. Як підкреслив радник з регіонального розвитку Житомирського ЦРМС Г. Федорук, Чоповицька, Малинська, Радомишльська, Потіївська, Вишевицька, Коростишівська, Брусилівська та Корнинська громади мають географічні та економічні переваги для формування потужної системи збирання та перероблення сміття. І сьогодні голови громад зробили перший крок до їх використання.

Документ було підписано під час тренінгу «Міжмуніципальне співробітництво громад у сфері поводження з ТПВ» для фахівців об'єднаних громад. Це навчання відбувається в рамках проекту «Покращення якості послуг у сфері управління відходами на муніципальному рівні в ОТГ», який реалізовує Програма «U-LEAD з Європою» для громад трьох пілотних областей Волині, Житомирщини та Дніпропетровщини. «Сьогодні ми шукаємо рішення для нашої громади. Головна проблема, як змінити погляди мешканців на проблему поводження зі сміттям. Ми готуємо проекти з інформування навчання, закупівлі сучасної техніки та впровадження технологій, які перетворюють проблему на можливість», – зазначив начальник управління економіки Радомишльської міської ради І. Чудовський.

Значних успіхів у розвитку співробітництва громади досягають у рамках створення спільних центрів надання адміністративних послуг (далі – ЦНАП). Так, спільний ЦНАП громади та району відкрили в Тростянецькій ОТГ на Сумщині. Тридцять п'ять тисяч жителів Тростянецької громади і всього району тепер зможуть отримати 143 адмінпослуги в модернізованому спільному ЦНАП.

ЦНАП став десятим оновленим об'єктом на території громади за останній рік. Відкриття стало можливим завдяки спільним зусиллям та праці Програми «U-LEAD з Європою», районної влади та громади.

У Чернігівській області відкрився перший спільний (міськрайонний) ЦНАП у Бобровицькій ОТГ. Понад 33 тис. жителів громади та району отримують доступ до якісних адмінпослуг у комфортних і сучасних умовах. До створення Центру надання адміністративних послуг долучилися українські та шведські експерти Програми «U-LEAD з Європою». «Ми раді, що завдяки співпраці громади, Програми “U-LEAD з Європою” та районного керівництва нам вдалося створити перший у Чернігівській області спільний ЦНАП. Дякую нашим партнерам за можливість набути корисний досвід, завдяки якому мешканці громади отримуватимуть адмінпослуги в сучасних та комфортних умовах», – зазначила голова Бобровицької ОТГ Т. Ковчежнюк.

ЦНАП у м. Бобровиця, приміщення якого було відремонтовано силами громади, працюватиме як для жителів громади, так і для жителів Бобровецького району, надаватиме 118 послуг. Приміщення облаштовано для потреб людей з інвалідністю, а також обладнано дитячим куточком.

У новому Центрі надання адміністративних послуг створено 19 робочих місць, у тому числі п'ять віддалених робочих місць адміністраторів. Кожне з них оснащено меблями та сучасною технікою, яку громаді надала Програма «U-LEAD з Європою». Програма також надала підтримку в інституційному створенні ЦНАП, усі працівники нової установи завершили навчання з підвищення кваліфікації, розроблене українськими та шведськими експертами.

Регіональний координатор Програми «U-LEAD з Європою» О. Калініченко підкреслила, що ЦНАП у Бобровиці – це прекрасний приклад партнерства громади, Програми, районної та обласної ради.

Успішно розвивається співпраця між громадами різних країн. Так, у муніципалітеті м. Валене, що в Словенії, В. Тетерський, Радомишльський міський голова, підписав лист про наміри щодо співпраці. Дві громади домовилися розпочати співробітництво у сферах енергоефективності, розвитку поновної енергетики та в інших напрямках місцевого розвитку, які становлять взаємний інтерес.

Для реалізації домовленостей громади здійснюватимуть обмін інформацією, яка може бути цікавою для сторін і сприятиме співпраці між муніципалітетами, визначать потенційні проекти, які можуть бути реалізовані в рамках майбутньої співпраці та укладення Меморандуму про взаєморозуміння. Також громади сприятимуть висвітленню інформації щодо заходів та проектів, організованих сторонами. «Це буде перший крок до співпраці та розвитку наших громад. Ми зацікавлені в запровадженні енергоефективних проектів і будемо переймати досвід муніципалітету м. Валене. І готові ділитися своїми напрацюваннями», – підкреслив В. Тетерський.

Заступник голови муніципалітету м. Валене П. Дермол, який підписав лист про наміри, переконаний, що співпраця з українськими громадами принесе місту нові проекти та розуміння України. Підписання цього

документа відбулося в рамках міжнародного навчального візиту, організованого проектом «Енергоефективність у громадах II», який впроваджується компанією Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH за дорученням Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ) та Програмою «U-LEAD з Європою».

Інститут громадянського суспільства за підтримки Програми «U-LEAD з Європою» у 2018 р. розпочав проект «Партнерство між міською та сільською місцевостями в Україні як ефективний інструмент місцевого економічного розвитку в Україні». Ключовим завданням цього проекту є підтримка започаткування партнерства між міськими та сільськими територіальними громадами, допомога громадам розпочати діалог між собою, обрання тем для співробітництва й консультування задля підготовки спільного для партнерств проекту чи інших напрямів спільної діяльності. На переконання представників інституту, лише спільна робота над проектами, залучення до цього процесу якомога ширшого кола людей дає шанс знизити рівень недовіри й побачити на власному досвіді, як поєднання зусиль дає кращі результати, ніж взаємна конкуренція за обмежені ресурси.

За словами директора з науки та розвитку Інституту громадянського суспільства А. Ткачука, реалізацію цього проекту розпочато з дослідження системи розселення в Україні, ситуації з можливостями і використанням інструментів партнерств, а також завдяки цьому проекту виявили проблеми й можливості. На основі цього підготовлено методичні рекомендації щодо започаткування партнерств.

Для зацікавлених сторін, які виявили бажання до партнерства, проведено чотири навчальних семінари, на яких у малих групах представники міської та сусідніх сільських громад мали змогу розпочати робочі діалоги з пошуку теми й проектів для співробітництва. Далі учасники семінарів мали показати свою спроможність до співробітництва, підписати між собою меморандуми про партнерство та підготувати концептуальну ідею спільного проекту. Цей етап подолали 26 партнерств.

Початок діалогу в партнерствах дав змогу поступово виокремити сфери співробітництва, які б були прийнятні для всіх учасників співробітництва, гармонійно відповідали інтересам міської й сільських територіальних громад і базувалися на потребах та можливостях. Таким чином, виявилось, що тем для співробітництва може бути досить багато й різних, а не тільки пов'язаних із сміттям, як це виглядало на початку розмови. До таких сфер співробітництва віднесено: сільськогосподарське виробництво, поводження з ТПВ, туризм, водопостачання, розвиток підприємництва, медичне забезпечення, безпека життєвого середовища, дошкільна освіта, соціальний захист населення, спортивно-оздоровча інфраструктура, регіональний розвиток, дозвілля молоді, екологія, сільськогосподарська кооперація. У підсумку на 26 партнерств виявлено 14 сфер співробітництва.

За результатами дослідження інститут зробив висновки щодо перешкод, які можуть виникнути під час формування партнерств та започаткування спільної діяльності суміжних громад з підготовки власних розв'язувальних проектів. У градації перше місце посіла криза довіри. Політологи та соціологи стверджують, що вона долається спільною роботою, коли є потреба в розв'язанні спільних проблем і є мотивація для цього.

Незважаючи на ряд навчальних заходів, проведених у сфері стратегічного планування та управління проектними циклами, насправді підготовка проекту – визначення мети, завдань, засобів та індикаторів успішності – є для багатьох дуже складним завданням, що потребує зовнішнього консультування.

Переведення Державного фонду регіонального розвитку в ручний режим його розподілу, замість відкритого конкурсу, демотивує громади готувати проекти. Так само як відсутність на обласному рівні підтримки саме розв'язувальних проектів змушує територіальні громади щоразу подавати на розгляд проекти винятково подібні й такі, що стосуються в основному ремонту об'єктів бюджетної сфери.

Висновки, зроблені на основі дослідження Інституту громадянського суспільства, доповнюють напрацювання в законодавчій площині, зокрема проекту закону «Про міські агломерації». Народний депутат України Л. Зубач пояснює, що питання міжмуніципального співробітництва (далі – ММС) постає, коли мова заходить про таке явище, як агломерація. ММС – хороший вид співпраці громад, але він точно не може замінити агломерації. Деякі аргументи таких висновків:

1. Абсолютно різний масштаб суб'єктів потенційної агломерації. Коли йдеться про велике місто та прилеглі громади, вони зазвичай зовсім різного масштабу. Природа міжмуніципального співробітництва полягає в тому, що суб'єкти мають бути однієї вагової категорії. І їхні зусилля спрямовано на вирішення конкретних завдань конкурентних проектів: організувати пожежну службу, вивезти сміття. Для агломерації завдання набагато глобальніші – синхронізувати розвиток великого міста з навколишніми громадами, а не вирішувати точкові завдання. І це ключове.

2. Відсутній механізм паритетного управління коштами та майном. Коли в рамках ММС реалізовується певний проект, то в підсумку ці кошти або майно передаються одному із суб'єктів, який витрачає на спільні зусилля, але вони перебувають у його розпорядженні та на його балансі. За словами народного депутата, у законопроекті «Про міські агломерації» передбачено, що буде рада агломерацій як окреме управління. І ця рада буде просто зобов'язана здійснювати всі роботи в інтересах усіх членів агломерації.

3. Обмежене коло завдань щодо ММС. Ці завдання визначаються конкретним договором, тут немає гнучкості, тут не можна зробити крок уліво чи вправо. Стосовно агломерацій навпаки – діяльність є гнучкою, можна балансувати. Коли з'являються нові проблеми, то їх одразу можна розв'язувати.

4. Певні законодавчі обмеження. Л. Зубач пояснює необхідність цього аргументу на прикладі врегулювання питання транспортного сполучення між великим містом і навколишніми громадами в межах ММС. За приклад взято ситуацію у Львові. Коли цей обласний центр мав намір запустити транспортний маршрут у Рудно, то фахівці порахували: найкраще, коли він пролягатиме через сусіднє с. Зимна Вода. І на цьому все закінчилося. Чому? Тому що такий маршрут потребував погодження – міжобласні маршрути погоджують в ОДА. Коли б була агломерація – це питання вирішилося б автоматично.

Ще одне – доступні формати співробітництва носять строковий характер. Це створює ризики для продовження такої співпраці. Наприклад, через зміну влади одностороннє розірвання договору. Тому для реалізації стратегічних і тривалих проектів такі форми стають ще вразливішими.

5. Повноваження з планування територій. Л. Зубач стверджує, що це реально зробити в рамках ММС. «Я вважаю, що питання містобудівної документації, планування територій фактично є ключовим. І річ навіть не в тому, чи земля, чи її немає. Це несуттєво. Суттєво, що буде на тій землі, незалежно від того, хто є розпорядником. Суть агломерацій у тому, щоб визначити, де і що на навколишній території має бути розташовано для вирішення спільних інтересів», – пояснив він.

7. Аналогія з бізнесом. Це дуже нагадує ММС, коли вирішують якісь окремі завдання, де кожен обмежений власними ресурсами та несе повну самостійну відповідальність за діяльність. Агломерація – це як акціонерне товариство, коли об'єднуються ресурси, відкриваються глобальніші фінансові можливості та масштабні можливості розвитку, а відповідальність обмежується «вкладом». Тобто це інший рівень, інший масштаб. Це можливість залучити інвестиції.

Експерти роблять висновки, що мета співробітництва – розв'язувати спільні проблеми, але критерій «спільності» у випадку великого міста й навколишніх громад дискусійний. Мета агломерації – синхронізувати розвиток міста з навколишніми громадами, а не розв'язати окремі проблеми. Коли співпрацюють громади, реальне керування комунальним майном і коштами отримує одна з громад, а решта – частково втрачають свій вплив на майно та розподіл дохідної частини місцевого бюджету, що йде на співробітництво. У разі ж агломераційної співпраці всі громади отримують однаковий вплив на управління, обираючи «правління» (раду агломерації), формуючи інші структури, та на розподіл ресурсів, затверджуючи кошторис.

Таким чином, реалізація реформи з децентралізації влади створила передумови для розуміння того факту, що простого знання інструментів публічного управління замало. Потрібні нові підходи, співпраця і врешті-решт довіра й допомога органу місцевого самоврядування як з боку бізнесу, так і від населення. Важливо також підкреслити той факт, що в органах державної влади співробітництво розглядають як доцільний інструмент розвитку територій. Приклади успішного співробітництва та підтримка з

боку держави може не тільки істотно прискорити місцевий розвиток, а й упорядкувати планування територій (*Матеріал підготовлено з використанням інформації таких джерел: Міністерство розвитку громад та територій України (<http://www.minregion.gov.ua>); Вінницький Центр розвитку місцевого самоврядування (<http://lgdc.org.ua/branch/2>); Житомирський Центр розвитку місцевого самоврядування (<http://lgdc.org.ua/branch/6>); UA:Перший (<http://1tv.com.ua/live#ua>); веб-сайт «Укрінформ» (<https://www.ukrinform.ua>); Інститут громадянського суспільства (<https://www.csi.org.ua>); Програма Ради Європи «Децентралізація і реформа місцевого самоврядування в Україні» (<http://www.slg-coe.org.ua>); Програма «U-LEAD з Європою» (<https://tsnap.ulead.org.ua>).*

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

Під головуванням Президента Національної академії наук України академіка Б. Патона 18 грудня 2019 р. відбулося чергове засідання Президії НАН України

На початку зібрання академік Б. Патон вручив державні нагороди вченим НАН України, нещодавно відзначеним Указами Президента України В. Зеленського та розпорядженням Голови Верховної Ради України Д. Разумкова.

Зокрема, Указами Президента України за значний особистий внесок у державне будівництво, соціально-економічний, науково-технічний, культурно-освітній розвиток Української держави, вагомі трудові досягнення, багаторічну сумлінну працю було нагороджено:

- орденом князя Ярослава Мудрого I ступеня – академіка-секретаря Відділення історії, філософії та права, директора Інституту історії України НАН України академіка В. Смолія;

- орденом «За заслуги» III ступеня – ученого секретаря Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України кандидата історичних наук В. Перевезія;

- орденом княгині Ольги III ступеня – завідувача відділу Інституту фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського НАН України члена-кореспондента С. Орлик;

- почесним званням «Заслужений діяч науки і техніки України» – головного наукового співробітника Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України доктора технічних наук, професора О. Богаченко, директора Інституту органічної хімії НАН України академіка В. Кальченка та заступника директора з наукової роботи Інституту фізики НАН України доктора фізико-математичних наук, професора В. Порошина;

• почесним званням «Заслужений лікар України» – головного лікаря Державної наукової установи «Центр інноваційних медичних технологій НАН України» кандидата медичних наук Т. Кризську.

Розпорядженням Голови Верховної Ради України за вагомих внесок у зміцнення міжнародного авторитету вітчизняної науки значними здобутками в галузі астрономії і фізики космосу Грамотою Верховної Ради України нагороджено трудовий колектив Головної астрономічної обсерваторії Національної академії наук України.

Далі учасники зібрання заслухали дві доповіді.

З питання «Біосенсори – аналітичні прилади нового покоління» виступив завідувач відділу біомолекулярної електроніки Інституту молекулярної біології і генетики НАН України академік О. Солдаткін.

Біосенсорика – це перспективний науковий напрям сучасної аналітичної біохімії з розроблення аналітичних засобів для медичної діагностики, екологічного моніторингу, тестування складу фармакологічних препаратів та якості харчових продуктів. Це є вкрай важливим як з наукової, так і прикладної точки зору.

Проведені дослідження дали змогу розробити ряд біосенсорів та створити їхні лабораторні прототипи для визначення концентрацій основних метаболітів у сироватці та діалізаті крові людини (діагностика дисфункції нирок і контроль процесу гемодіалізу); діагностики окремих форм лейкозу та резистентних штамів *Mycobacterium tuberculosis* на основі афінних взаємодій біологічних молекул (ДНК і моноклональні антитіла); *in vitro* та *in vivo* аналізу метаболітів і нейромедіаторів у мозку ссавців, зокрема глюкози, лактату, АТФ, глутамату, ацетилхоліну, D-серину, що апробовано на моделі лабораторних тварин; визначення пеніциліну, формальдегіду, аргініну в фармакологічних препаратах (контроль якості препаратів); інгібіторного визначення фосфороорганічних пестицидів, фенолів, іонів важких металів, стероїдних глікоалкалоїдів, гіпохлориту та інших токсикантів у харчових продуктах і зразках навколишнього середовища (контроль наявності основних забруднювачів).

Частина з них уже апробовані при аналізі конкретних зразків і наразі проходить стадію метрології.

З питання «Про виконання цільової програми наукових досліджень НАН України «Перспективні дослідження з фізики плазми, керованого термоядерного синтезу та плазмових технологій» на 2017–2019 рр.» виступив віце-президент НАН України академік А. Загородній.

У своїй доповіді він висвітлив результати фундаментальних досліджень учених академії в галузі проблем теорії плазми, керованого термоядерного синтезу та плазмової електроніки.

У процесі виконання програми отримано ряд важливих результатів. Зокрема, за допомогою встановленої на стелараторі Ураган-2М нової (дипольної) антени, подібної до антени стеларатора Wendelstein7-X (Німеччина), досліджено й запропоновано для Wendelstein7-X сценарії

ВЧ-створення та нагрівання плазми, а також очищення стінок вакуумної камери. Також на установках У-2М та У-3М підготовлено експеримент зі створення плазми в режимі з неповною іонізацією, який потім було проведено на установці Wendelstein7-X.

Показано, що просторове каналювання енергії та імпульсу в плазмі термоядерних установок може впливати на властивості альфвенових власних мод. Зокрема, воно може створювати моди з радіально залежною фазою, тобто хвилі з радіально викривленим фронтом.

Розроблено теорію збудження кільватерних полів у багатозонних діелектричних структурах, яка дає змогу отримати значний коефіцієнт трансформації енергії драйверного згустка в прискорюваний згусток.

Доведено доцільність використання мікрохвильового випромінення зі стохастично стрибковою фазою для створення високоефективних розрядів низького тиску та додаткового нагрівання плазми в термоядерних пристроях.

Створено експериментальний зразок високовольтного обладнання для формування підводного імпульсного розряду в установках для електророзрядного очищення забрудненої води та перевірено ефективність його використання.

Також під час засідання учасники обговорили та підтримали ініціативу Президента України В. Зеленського оголосити 2020 р. Роком математики в Україні.

У листопаді 2019 р. ЮНЕСКО на своїй 40-й сесії Генеральної конференції прийняла рішення щорічно 14 березня святкувати Міжнародний день математики. Воно було підтримано численними міжнародними організаціями.

Національна академія наук України вирішила долучитися до проведення Року математики в Україні. Було прийнято проект постанови Президії щодо створення Організаційного комітету НАН України та підготовки пропозицій до проекту заходів з проведення Року математики в Україні (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 19.12).*

Відбулося засідання координаційної ради з організації спільних робіт ДП «КБ “Південне”» та наукових установ Національної академії наук України 12 грудня 2019 р.

Серед найбільш важливих результатів за минулий рік можна відмітити такі:

✓ виконана варіантне оброблення конструктивних рішень оболонкових конструкцій для населених службових модулів у рамках концепції Місячної промислово-дослідної бази (Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона);

✓ проведено дослідження інноваційної технології генерації водню та кисню на основі безмембранного електролізера високого тиску для блоків

енергозабезпечення Місячної бази (Інститут проблем машинобудування ім. А. М. Підгорного);

✓ проведено роботи з дослідження міцності та стійкості оболонкових конструкцій із шаруватих композиційних матеріалів при нерівномірному нагріві та дії статичних навантажень (Інститут проблем міцності ім. Г. С. Писаренка);

✓ завершено роботи із створення багатофункціональних покриттів з радіопоглинаючими властивостями (Інститут хімії поверхні ім. О. О. Чуйка);

✓ відпрацьовано технологію виконання зварних з'єднань методом зварювання тертям і перемішуванням на плоских зразках з алюмінієвих сплавів (Інститут надтвердих матеріалів В. М. Бакуля);

✓ проведено випробування першого екземпляра малогабаритного соплового блоку, виготовленого із застосуванням лазерного зварювання (Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона);

✓ виготовлено першу партію «зеленого» монопалива для проведення вогневих випробувань дослідної конструкції рушійної установки супутника класу CubeSat (Інститут біоорганічної хімії та нафтохімії ім. В. П. Кухаря).

Також 10–12 грудня відбулася науково-практична конференція «Сучасні розрахунково-експериментальні методи визначення характеристик ракетно-космічної техніки», організаторами якої виступили ДП «КБ “Південне”» та Національна академія наук України. Конференцію було присвячено видатним ученим ракетно-космічної галузі членам-кореспондентам НАН України – засновнику наукової школи балістики, динаміки польоту й управління ракетами М. Герасюті та засновнику школи розрахунково-експериментального визначення характеристик міцності П. Нікітіну. У конференції взяли участь понад 110 представників 22 вітчизняних підприємств і наукових організацій.

На завершення учасники засідання обговорили план роботи на 2020 р. (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 13.12*).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

«Кільце скорпіона»

На сторінках Міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» (вип. № 47, 7–13 грудня 2019 р.) під такою назвою вийшла друком 6 грудня 2019 р. стаття заступника директора з наукової роботи Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України доктора економічних наук В. Соловйова, присвячена актуальній суспільно-політичній ситуації в Україні.

Автор статті здійснює мисленнєвий експеримент: «Якби Президентом був я, то що б зробив і в якій послідовності? Оскільки, за прийнятим у нашому суспільстві сценарієм політичного устрою, Президент є гарантом

дотримання Конституції, я б насамперед уважно перечитав Основний закон України й перевірів, наскільки відповідають положення інших законодавчих актів базовим конституційним положенням. Переважна більшість громадян України, звісно ж, прибічники конституційного ладу. Але в багатьох, думаю, є підозра, що не все так гладко в нас із дотриманням конституційних норм, як хотілося б. Тому я, мабуть, не здивувався б, що скрізь і всюди законодавчі акти, які регулюють діяльність центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ), не просто дозволяють, а зобов'язують міністерства й відомства формувати національну політику практично в усіх сферах діяльності. А це, вочевидь, суперечить конституційним положенням про те, що політику в нас формує Верховна Рада, а органи виконавчої влади (зокрема, й центральні) зобов'язані цю політику реалізовувати. Такий стан речей суперечить не тільки Конституції, а й здоровому глузду. Коли ЦОВВ, маючи право формувати політику, визначає собі головні політичні цілі діяльності, потім законодавчими й нормативними актами визначає правила поведінки підвідомчих йому господарських суб'єктів. Ще й у результаті сам себе оцінює за власними ж критеріями – все це нагадує “кільце скорпіона”, який сам себе вбиває своєю ж власною отрутою. Але якщо у випадку зі скорпіоном це всього лише легенда, то у випадку, наприклад, з наукою – сумна реальність».

В. Соловійов говорить і про необхідні зміни у сфері науки та освіти: «На місці Президента країни я, фігурально висловлюючись, висмикнув би жало в скорпіона, маючи на увазі в цьому випадку Міністерство освіти і науки. А якщо висловлюватися не фігурально, то, користуючись своїм правом законодавчої ініціативи, я скасував би Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність”, а також “Стратегію розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року” як такі, що суперечать національним інтересам України, а натомість ініціював би прийняття закону “Про засади державної наукової та інноваційної політики” і доручив би Міністерству фінансів України розробити державну програму фінансової підтримки науки, маючи на увазі досягнення впродовж двох-трьох років середньоєвропейських питомих показників фінансування вчених і одночасне приведення до середньоєвропейських стандартів чисельності науковців. При цьому я рекомендував би Кабінетові Міністрів України виключити зі штатного розпису міністерств і відомств посаду “спеціаліста з реформ”. Така посада могла б природно з'явитися в штатному розписі як результат успішного проведення реформ. Упорядкування штатного розпису органів державної влади допомогло б вирішити проблему формулювання правильних КРІ (Key Performance Indicators), які дозволяли б контролювати ефективність ділової активності державних службовців і підрозділів міністерств та відомств. До того ж було б незле встановити пряму залежність заробітної плати державних службовців від рівня економічних показників, які характеризують готовність країни до вирішення майбутніх соціальних і виробничих проблем. Таким показником могла б бути, наприклад,

наукоємність ВВП. Але, звісно, тільки при впорядкуванні законодавства у сфері науки та технологій. Якби Президентом був я, то пояснив би своєму оточенню, що в науковій сфері синонімом діяльності є творчість, яка, як відомо, ніяким писаним законам не улягає. Тому сприятливі умови для наукової діяльності – це передусім забезпечення свободи творчості. Свобода творчості зазвичай передбачає звільнення творчої особистості від турботи про хліб насущний. Учений, взагалі-то, не особливо реагує на своє матеріальне становище, але він явно із занадто великим пієтетом ставиться до результатів своїх досліджень, аби віддавати їх тим, кому здається, що світ досі живий завдяки грошам, а не завдяки тому, що у світі є досить багато людей, здатних до “випереджального відображення” найважливіших для нашого виживання подій. Мабуть, саме ця властивість науковців – причина того, що, незважаючи на бурхливе скорочення за час незалежності України кількості вітчизняних творців від науки (ця категорія скоротилася в нас, за одними даними, вчетверо, а за іншими – вп’ятеро), наука в Україні досі жива й виробляє наукові знання для країни і для всього світу не просто пропорційно своїм фінансовим і кадровим можливостям, а й випереджаючи в цьому, за питомою ефективністю, практично всі високорозвинуті країни світу. Наукова творчість – індивідуальна й неповторна. Так принаймні вважав А. Ейнштейн, заявивши: “Наука існує для науки так само, як мистецтво для мистецтва, і не займається ні самовиправданнями, ні доказом безглуздя”. Цей вислів я, будучи Президентом, помістив би як гасло у своєму кабінеті. Оскільки ж завдання ЕПрезидента пов’язане не тільки з усуненням очевидної недосконалості нашого виконавчого законодавства, а й із необхідністю приймати рішення у складних соціально-політичних ситуаціях, то я б помістив у своєму кабінеті ще й гасло з одним із формулювань закону кібернетики про необхідне різноманіття, наприклад “Управління може бути забезпечене тільки в тому разі, якщо різноманіття системи управління принаймні не менше, ніж різноманіття керованої ним ситуації”. Це гасло постійно нагадувало б мені, що, скорочуючи кількість творців від науки, ми знижуємо потенційне різноманіття реакцій нашої держави на зовнішні, як стихійні, так і сплановані, ворожі дії. Закон необхідного різноманіття – це обов’язкова заповідь життєздатності будь-якої самоорганізованої системи, зокрема й держави» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 10.12).

Інтерв’ю заступника директора з наукової роботи Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України члена-кореспондента НАН України О. Гладуна радіостанції «Українське радіо»

Про те, як проводиться традиційний перепис населення та чому жодні поточні оцінки чисельності населення не можуть його замінити, в ефірі програми «Сьогодні. Зранку» радіостанції «Українське радіо» розповів

заступник директора з наукової роботи Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України член-кореспондент НАН України О. Гладун. Пропонуємо вашій увазі головні тези цієї розмови.

«Перепис населення потрібен для досягнення багатьох цілей, насамперед для уточнення чисельності, структури та характеристик населення відповідно до його територіального розміщення, – пояснює вчений. – Державна служба статистики України щороку розраховує так звані поточні оцінки чисельності нашого населення, додаючи до даних останнього перепису кількість народжених і прибулих до країни й віднімаючи кількість померлих і тих, котрі виїхали за кордон. Проте з плином часу накопичуються похибки, внаслідок яких розрахункова чисельність населення поступово перестає відповідати реальній, що особливо відчувається на регіональному рівні та впливає на життя місцевих громад, адже будь-які плани соціально-економічного розвитку територій неминуче пов'язані з чисельністю населення. Крім того, цей розрахунковий шлях не дає багатьох характеристик населення, потрібних для реалізації соціально-демографічної політики: відсутні дані про мовну й освітню структуру населення, структуру сім'ї, міграційну активність. Між іншим всеукраїнський перепис є переписом не тільки населення, а й житла: під час опитування збираються також дані про будівлю, зокрема її облаштованість певними зручностями. Завдяки цьому можна дослідити, скільки людей в яких умовах проживає, і в результаті отримати інформацію в комбінації з іншими (територіальними, статевими, віковими, освітніми, мовними) характеристиками. В інший спосіб (наприклад, об'єднавши дані реєстрів) зробити це неможливо. Загальнодержавний перепис населення – це необхідний захід. За рекомендацією ООН, він проводиться, як правило, кожні 10 років майже в усіх країнах світу і вважається найприйнятнішим компромісом між фінансовими витратами та втратою точності отримуваних даних».

Поки що підготовка до основного, всеукраїнського перепису населення триває без змін. Його заплановано на грудень 2020 р. «Конкретні дати проведення перепису оприлюднять заздалегідь, буде також проведено відповідну інформаційну кампанію», – говорить О. Гладун.

Більше дізнавайтесь з аудіозаписів радіоінтерв'ю: <http://www.nrcu.gov.ua/schedule/play-archive.html?periodItemID=2371402> (частина перша), <http://www.nrcu.gov.ua/schedule/play-archive.html?periodItemID=2371404> (частина друга) (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 10.12).*

Чому прожитковий мінімум в Україні незаконний

На сайті газети «Експрес» 29 листопада 2019 р. було опубліковано коментар провідного наукового співробітника сектору соціальних ризиків у сфері зайнятості населення відділу досліджень людського розвитку Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України

кандидата економічних наук Л. Ткаченко, присвячений поточній ситуації в Україні з прожитковим мінімумом.

Експерт зазначає: «Наприклад, величина прожиткового мінімуму (ПМ) для осіб, які втратили працездатність, впливає на розміри пенсій: визначає мінімальний розмір, обмежує максимальний розмір, базу для нарахування підвищення за наднормовий стаж, встановлює кратність або базу нарахування для більшості надбавок та підвищень до пенсій, які виплачуються за рахунок державного бюджету. Також ПМ для осіб, які втратили працездатність, використовується при призначенні допомоги особам з інвалідністю. Прожитковий мінімум для працездатних осіб визначає мінімальний розмір допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами, а прожитковий мінімум для дітей – розмір допомоги на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування, максимальний розмір допомоги на дітей самотнім матерям. Середній прожитковий мінімум використовується при обчисленні розмірів житлових субсидій. Прожиткові мінімуми для соціально-демографічних груп застосовують при нарахуванні допомоги малозабезпеченим сім'ям».

Тим часом Мінсоцполітики презентувало концепцію реформування ПМ, яка передбачає відв'язку майже всіх видів соціальних допомог від цієї величини. Розмір соціальних допомог та виплат пропонується затверджувати щороку. Наприклад, максимальний розмір допомоги по безробіттю, який нині не може перевищувати чотирьох розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, пропишуть конкретною сумою у кошторисі. На основі прожиткового мінімуму визначатимуть лише окремі виплати, як-от розмір мінімальної пенсії за віком та допомога малозабезпеченим сім'ям. Якщо новація підтримає парламент, то вони запрацюють з липня наступного року. Майбутня реформа викликала шквал обурення серед населення. Хоча влада запевняє, що її впровадження не призведе до зменшення розміру соціальних виплат, люди в це мало вірять. Чи доречно впроваджувати такі зміни?

«На мою думку, так, – зауважує Л. Ткаченко. – Пряма прив'язка соціальних виплат до прожиткового мінімуму призвела до того, що розмір прожиткового мінімуму став фіскально-політичною величиною. Його динаміка та вартісна величина диктуються переважно фінансовими можливостями державного бюджету та електоральною ситуацією. За даними моніторингу Мінсоцполітики, останні п'ять років встановлений ПМ удвічі менший, ніж фактична вартість закладеного в ньому набору товарів та послуг. Тобто ПМ перетворився в інструмент стримування приросту соціальних видатків, щоб втиснути їх у вузькі бюджетні рамки. Якщо ж відв'язати соціальні виплати від штучного ПМ, але з умовою обов'язкової належної індексації існуючих нині гарантійних норм, нічого страшного не станеться» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 11.12).*

«Сьогодні наше спільне завдання – змусити владу провести перепис». Інтерв'ю з Е. Лібановою.

На сайті новинного інтернет-порталу «Цензор.НЕТ» 12 грудня 2019 р. було опубліковано інтерв'ю директора Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України академіка Е. Лібанової щодо запланованого перепису населення в Україні.

Україна готується до перепису населення. Зазвичай їх проводять щодесять років, однак в Україні останній був 18 років тому. Новий перепис анонсовано на грудень 2020 р. Міністр Кабінету Міністрів Д. Дубілет заявив, що його проведуть в електронній формі за допомогою держреєстрів, а традиційну методику назвав застарілою. Водночас демографи та соціологи б'ють на сполох, зазначаючи, що методика Д. Дубілета допоможе тільки приблизно з'ясувати загальну кількість населення, однак не покаже навіть розподілу за статтю. Нещодавній коментар академіка Е. Лібанової ще більше пожвавив дискусію. Вона сказала, що мала «стан, близький до істерики», коли почула про плани Д. Дубілета. В інтерв'ю Е. Лібанова розказала, чи була реакція уряду після її емоційного пасажу та чому вона не сприймає ідею Д. Дубілета.

Експерт коментує наявну ситуацію таким чином: «Д. Дубілет думає суто про перерахунок людей, з диференціацією за територією і за статеві-віковим складом. Але, на моє переконання, не можна керувати країною, не знаючи, хто тут живе. Питання ж не лише в тому “скільки”, а питання в тому “хто”. Так, розрахунки згаданої робочої групи дадуть змогу оцінити (з певними припущеннями) загальну чисельність населення по Україні загалом і по регіонах. Я не зовсім розумію, як це рахуватимуть по сільській місцевості. На відміну від Дубілета, я знаю, що є багато сіл, які не покриті мобільним оператором. Він в це не вірить і говорить, що накрита вся територія».

Е. Лібанова також пояснила, як у переписі мають фіксуватися фактичне й номінальне проживання в Україні: «За результатами перепису окремо визначається постійне й наявне населення. Коли переписувачі – я сподіваюся, – заходитимуть до житла під час проведення перепису чи людина сама заповнюватиме переписний лист, то необхідно буде відповісти на два запитання. По-перше: хто тут живе постійно. По-друге, хто тут був на критичний момент перепису. Критичний момент – це, припустімо, північ з 5 на 6 грудня. Тимчасово перебувати в кожному житлі може більше людей, ніж живе постійно, а може менше. І відповідно до цього визначатиметься постійне й наявне населення. Для планування руху транспорту нам потрібно знати про наявне населення. А якщо йдеться про будівництво шкіл – то про постійне».

Учена підсумувала: «Існують проблеми, пов'язані з неможливістю коректного врахування структури генеральної сукупності (всього населення України та населення окремих регіонів, іноді цільових груп населення). Тобто потрібно не просто опитати 10 % чисельності населення, а 10 % 80-

річних, 60-річних, 35-річних і т. д., 10 % жінок і чоловіків. Тобто вибірка має відтворити генеральну сукупність. А що ми можемо відтворювати, якщо ми цієї генеральної сукупності не знаємо? Відповідно, перепис створить фундамент для проведення репрезентативних соціологічних опитувань з невеликими похибками» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 13.12).

«Рівень розвитку українців: не дурні, але бідні»

На сайті Української служби Британської телерадіомовної корпорації «BBC Україна» 12 грудня 2019 р. під такою назвою було опубліковано інтерв'ю завідуючої відділу дослідження рівня життя Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України кандидата економічних наук Л. Черенко.

Україна – держава з високим рівнем людського розвитку, ідеться в спеціальній доповіді за 2019 р., яку опублікувала Програма розвитку ООН. У загальному рейтингу людського розвитку Україна посіла 88 місце серед 189 держав і територій. Автори списку зазначають, що в Україні збільшилася тривалість життя і кількість років навчання в школі, проте рівень доходів – низький.

Л. Черенко пояснює, чому навіть з такою економікою нас вважають державою з високим людським розвитком. За період з 1990 до 2018 р. Індекс людського розвитку України збільшився на 6,3 %. «Усі міжнародні рейтинги мають певні вади, але вони завжди цікаві, хочеться подивитися на свою країну щодо інших країн», – зазначила експерт. За її словами, індекс має три компоненти. Перший стосується доходів населення. Другий – того, наскільки населення освічене, тут враховується частка людей з вищою освітою. Третій показник – здоров'я і смертність: «Україна завжди витягує цей індекс на досить високі позиції за рахунок освіти. У нас освічене населення».

Найгірше в Україні з доходами. За показником ВВП на душу населення країна «провисає», у рейтингу він і тягне вниз. З іншого боку, в останні роки покращився показник рівня смертності. За даними Держстату, у 2016 р. в Україні померли 583 тис. осіб, а в 2017 р. – 574 тис.

Українці освічені, але не такі багаті, як могли б бути з такими знаннями, розповідає соціолог. У 2018 р. в Україні було 24 % бідного населення, а також 1,3 % українців бідного, це люди, які живуть на менше ніж 5 дол. на добу. Більшість населення може задовольнити базові потреби у їжі, одязі, обов'язкових виплати. Проте їм не вистачає на додаткові покупки. Багатих людей у країні – близько 5 %. Середній клас в Україні: нечисленний і не впливовий. Дослідження ПРООН свідчить, що скорочення середнього класу, високий рівень неофіційної та нестабільної зайнятості, проблеми соціального захисту, еміграція кваліфікованих та молодих працівників і відчуття нерівності перед законом посилюють проблему в Україні та регіоні.

Рівень життя українців, який вимірювали валовим національним доходом (ВНД) на душу, скоротився на 25,6 % у період між 1990 та 2018 р. Проте, за словами соціолога, порівнювати життя українців сьогодні та в 1990 р. некоректно: «Із 90-им роком взагалі краще не порівнювати, тоді ще була радянська система, навіть ВВП по-іншому рахувався. (...) При всіх мінусах ми рухаємось у правильному напрямку. Важливий паритет купівельної спроможності, якщо враховувати цей коефіцієнт, то ми мали б бути вище в рейтингу». Україна прогресує в людському розвитку, попри збройний конфлікт та пов'язані з ним економічні потрясіння. Індекс постійно зростає з 2000 р., уточнюють в ООН (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 16.12).

«Зміни у трудове законодавство: чи всяка лібералізація на користь?»

На сторінках Міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» (вип. № 48, 14–20 грудня 2019 р.) 13 грудня 2019 р. під такою назвою вийшла друком стаття провідного наукового співробітника сектору соціальних ризиків у сфері зайнятості населення відділу досліджень людського розвитку Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України кандидата економічних наук Л. Ткаченко, присвячена нерозвинутій інфраструктурі вітчизняного ринку праці.

Автор статті зазначає: «Нерозвинута інфраструктура ринку праці та слабкість інститутів регулювання відносин у цій сфері породжують чимало проблем. Президент вимагає від уряду лібералізації трудових відносин та оновлення законодавства про працю (указ від 8 листопада 2019 р. № 837/2019). Не посперечаєшся: робота над новим Трудовим кодексом триває вже близько 20 років, і в цьому процесі дійсно час ставити крапку. Законопроект, напрацьований у парламенті попереднього скликання, хоча й був знятий з розгляду, проте, швидше за все, залишиться в основі нового. Інтрига полягає в тому, як буде реалізовано власне лібералізацію трудових відносин».

Л. Ткаченко описує ситуацію, яка склалася на ринку праці на сьогодні: «Трудові відносини між працівниками і роботодавцями (у ширшому сенсі – між працівниками і керівниками/менеджерами) формуються під впливом не лише економічних, а й соціальних і ментальних чинників, відображаючи загальну культуру і розвиток суспільства. Поточний стан трудових відносин в Україні повною мірою відображає проблеми трансформації тоталітарної адміністративної системи у демократичну ринкову. Брак реальних ринкових реформ разом із механічною імітацією інституцій соціального захисту остаточно закріпили патерналістську модель трудових відносин, у якій обидві сторони почуваються невільними та пригнобленими. (...) Існуючі проблеми у сфері трудових відносин напряму пов'язані з інституційною

слабкістю регулювання та нерозвинутою інфраструктурою ринку праці, зокрема такі:

- недостатнє оновлення трудового законодавства (...);
- недієздатність трудової інспекції (...);
- неготовність і невміння обстоювати свої права (...);
- зміщення фокуса толерантності та нечутливості до дискримінації (...))».

Експерт також вносить свої пропозиції щодо лібералізації трудових відносин:

« – Прямий та явний індивідуальний письмовий трудовий договір між роботодавцем і працівником. Індивідуалізація трудових договорів несе ризики посилення нерівності за умовами та оплатою праці, але це практично єдиний вихід з огляду на низьке охоплення колективними договорами та недовіра профспілок.

– Інституалізація та практичне втілення повноважень трудової інспекції. Не можна лібералізувати беззаконня, справжня лібералізація неможлива без контролю за дотриманням закону. Трудова інспекція повинна стати головним регулятором сфери зайнятості, не допускаючи переростання трудових відносин у трудову експлуатацію.

– Напрацювання загальних правил професійного розвитку впродовж життя. Щоб правильно розставити акценти конкурентних переваг на ринку праці, необхідно підтримувати залежність кар'єрного зростання та оплати праці від підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня. В умовах демографічних змін, зокрема швидкого скорочення населення працездатного віку та старіння робочої сили, освіта впродовж життя та інвестиції в людський капітал мають стати головними чинниками економічного зростання.

– Зменшення адміністративного навантаження, зокрема скасування трудових книжок, спрощення кадрового діловодства, скорочення адміністративної звітності та використання інформаційних потужностей відомчих реєстрів.

– Посилення уваги до проявів нерівного ставлення і дискримінації у доступі до роботи та на робочому місці, підвищення обізнаності працівників щодо можливостей захисту своїх трудових прав, поширення успішних практик подолання конфліктних робочих ситуацій» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 16.12).

Аспекти миру та безпеки в діяльності НАН України

У Краматорську Донецької області 12 грудня 2019 року відбулося виїзне засідання робочої групи Комітету з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів Верховної Ради України, на якому було розглянуто пропозиції до проекту закону України «Про статус і соціальний захист

мирних (цивільних) громадян та дітей, які постраждали внаслідок бойових дій чи збройних конфліктів».

Модератором засідання виступив голова Донецької облдержадміністрації, керівник обласної військово-цивільної адміністрації П. Кириленко, який доповів, що наразі в Донецькій області зареєстровано 504 тис. 600 внутрішньо переміщених осіб, серед яких – 62 тис. 600 дітей. На лінії зіткнення 101 населений пункт, де проживає понад 25 тис. дітей.

Під час заходу іншими доповідями також було зазначено, що в області має місце ряд проблем щодо забезпечення потреб цивільного населення, яке постраждало в результаті конфлікту (зокрема, стосовно соціального захисту, медичного обслуговування, матеріального забезпечення, психологічної підтримки тощо), які особливо загострюються з наближенням до лінії розмежування. Було підсумовано, що, безумовно, розроблення нормативно-правової бази, здатної посилити соціальний захист цивільного населення, яке постраждало від конфлікту в цілому та особливо дітей є дуже доцільним.

До учасників засідання було висловлено прохання подати зауваження/коментарі стосовно тексту законопроекту. Науковці Інституту економіко-правових досліджень НАН України надіслали ряд пропозицій на електронну адресу відповідальних осіб.

Наприкінці засідання очільник області висловив сподівання, що всі пропозиції буде враховано під час підготовки цього важливого для Донецької області законопроекту (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 20.12).*

Корпоративне співробітництво

В Одесі в рамках розширеного засідання Південного наукового центру НАН України та МОН України 28 листопада 2019 р. відбулася нарада Секції екології моря та морської біології міжвідомчої координаційної ради з питань морських досліджень Міністерства освіти і науки України та Національної академії наук України.

На цьому зібранні під головуванням академіка НАН України С. Андронаті обговорювалися актуальні питання стану й перспектив досліджень у галузі екології моря та морської біології вченими України в період підготовки й проведення міжнародного Десятиліття Організації Об'єднаних Націй, присвяченого науці про океан в інтересах сталого розвитку.

Під час наради Секції екології моря та морської біології міжвідомчої координаційної ради зазначалося, що на 30-й сесії Асамблеї міжурядової океанографічної комісії ЮНЕСКО (Париж, 26 червня – 4 липня 2019 р.) було представлено доповідь про перебіг підготовки Десятиліття (Резолюція XXX-1 МОК). У зазначеній доповіді Міжурядова океанографічна комісія (МОК)

ЮНЕСКО, зокрема, запропонувала спеціалізованим установам, програмам, фондам та органам ООН, а також її державам-членам, міжнародним науковим й академічним організаціям, неурядовим організаціям та іншим зацікавленим сторонам надати підтримку Десятиліттю й зробити внесок у його підготовку та проведення шляхом розроблення науково обґрунтованих програм і налагодження партнерських зв'язків.

Керуючись положеннями зазначеної резолюції МОК ЮНЕСКО та Морської доктрини України на період до 2035 р., заступник голови міжвідомчої координаційної ради член-кореспондент НАН України О. Щипцов поінформував учасників засідання про перспективи завершення формування проекту концепції Державної цільової науково-технічної програми відновлення морських досліджень та науково-дослідницької інфраструктури на період 2021–2023 років, запропонованої для розроблення відповідно до доручення Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 р. № 16360/1/1-18.

З урахуванням викладеного керівник Секції екології моря та морської біології міжвідомчої координаційної ради член-кореспондент НАН України Б. Александров надав конкретні пропозиції з переліку науково-технічних завдань за напрямом «Морська екологія і морська біологія» до проекту концепції Державної програми, які було також схвалено учасниками засідання.

Учасники засідання схвалили пропозицію заступника голови міжвідомчої координаційної ради члена-кореспондента НАН України О. Щипцова щодо необхідності невідкладного створення робочої групи з доопрацювання проекту концепції Державної програми.

Загальну координацію процесу доопрацювання проекту концепції Державної програми та формування її структури запропоновано здійснювати заступникові голови міжвідомчої координаційної ради члену-кореспонденту НАН України О. Щипцову (за згодою) (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2019. – 10.12).*

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

У Варшаві 4 грудня 2019 р. підписано Угоду про наукове співробітництво між Інститутом археології Національної академії наук України та Інститутом археології та етнології Польської академії наук. Польські та українські археологи разом досліджуватимуть заповідник «Ольвія».

У Варшаві польські й українські археологи домовилися про спільні дослідження в заповіднику «Ольвія». Науковці працюватимуть над проектом «Античні пам'ятки Чорного моря». Про це повідомляється на Facebook-сторінці Посольства України в Польщі *Ambasada Ukrainy w Rzeczypospolitej Polskiej* (Посольство України в Польщі).

Завдяки цій домовленості археологи зможуть продовжити українсько-польську співпрацю в проекті «Античні пам'ятки Чорного моря». Головною метою є проведення археологічних робіт на території Національного історико-археологічного заповідника «Ольвія» (Миколаївська область) та підготовка спільних наукових публікацій (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 10.12).

Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності

Про те, у якому стані перебуває вітчизняна наука та чого вона насамперед потребує для свого розвитку, в ефірі програми «Точка зору» телеканалу «Р1» (Харків) поінформував голова Північно-східного наукового центру НАН України та МОН України, генеральний директор Науково-технологічного комплексу (НТК) «Інститут монокристалів» НАН України, член Президії НАН України академік В. Семиноженко.

«Наука за визначенням повинна мати перспективи. На жаль, державний бюджет на наступний рік не надає нашій науково-технічній сфері можливостей, які потрібні їй саме в цей час і які відповідають не лише українському, а й світовому рівню розвитку досліджень, – підкреслив гість студії. – Однак наука розвивається завдяки не тільки бюджету, а й спеціальним умовам, законодавчо закріпленим у всіх країнах (від Великої Британії до Мальти), які входять до першої півсотні різноманітних міжнародних рейтингів. Ідеться про податкові пільги, створення технопарків, залучення інвестицій з приватного сектору, передусім від бізнес-компаній, які впроваджують інновації. Скажімо, у сусідній для нас Польщі сума, яку компанія сплатила за наукове замовлення, віднімається від нарахованого їй податку. Якщо вартість наукового замовлення вища – різниця відшкодовується компанії з державного бюджету. Подібні пільгові умови оподаткування інноваційних підприємств діють у Нідерландах. У Чехії підприємець, який має намір створити компанію з виробництва наукоємного продукту, має право придбати для реалізації своїх цілей нерухомість (землю, будівлі) за пільговою ціною. Таких стимулів існує багато, і перераховувати їх можна довго. В Україні, на жаль, не діє жоден із тих, який дав би науці змогу залучати кошти з недержавного сектору економіки. Зараз триває робота над проектом закону про інноваційні парки, у який планується закласти певні стимули для інноваційних підприємств, хоча вони все ж будуть не такими широкими, як хотілося б.

Будь-який завтрашній наукоємний результат закладається сьогодні. Так, розроблені в нашому НТК субстанції стають основою для багатьох популярних на українському ринку медичних препаратів, які виготовляються провідними вітчизняними фармацевтичними компаніями. Але для створення,

доклінічного та клінічного випробування нових лікарських форм потрібні роки й роки. Далі. Наші нові матеріали знаходять застосування у наукових дослідженнях і технологічних проектах високого рівня за кордоном – у таких провідних країнах світу, як США, Японія, Німеччина, Франція, Ізраїль та інші. Але сьогоднішній успіх наших розробок бере початок 15, 20, 30 років тому. На межі 1980-х і 1990-х років ми створили новий матеріал, який тільки через 25 років став у пригоді під час конструювання детектора Великого адронного колайдера і відіграв важливу роль в “експерименті століття”. Наші перші, спільні з Інститутом проблем кріобіології та кріомедицини НАН України кроки в галузі нанобіотехнологій було здійснено 17 років тому, і тільки зараз справа дійшла до створення нових нанопрепаратів, зокрема, для терапії пухлинних захворювань. І подібних прикладів чимало.

В Україні сьогодні, на жаль, закладається завтрашнє відставання. Це – перша біда. Друга – в тому, що тепер ідеться вже навіть не про імпорт технологій, а про імпорт мізків. Один тільки Китай “скуповує” наших учених буквально десятками, і вони виїжджають туди цілими родинами. Найбільш вразлива, звичайно, наша талановита молодь, без якої розвиток науки в майбутньому стане неможливим. Наш НТК – одна з найбільших і найпотужніших вітчизняних наукових установ, але за останній час ми втратили близько половини молодих учених. Неможливо прорахувати наслідки цієї втрати, але ці фахівці принесли б багато користі своїй країні. Наукова політика більшості провідних країн світу передбачає створення окремих програм повернення фахівців-емігрантів. Для них навіть встановлюють більшу, ніж у решти наукових співробітників заробітну плату – аби тільки вони працювали на Батьківщині. Майже всі в українських владних колах мають розуміння цієї та інших проблем науки, проте щойно справа доходить до реальних державних дій – це розуміння незбагненним чином зникає. Мовляв, потрібно насамперед залатати дірку в бюджеті, виплатити пенсії, сплатити борги за міжнародними зобов’язаннями. Одним словом, усі живуть сьогоднішнім днем і не працюють на перспективу. Важливо, щоб Україну впізнавали у світі за її наукою. В арабських країнах, Китаї, ще деінде ми відомі завдяки експорту зерна. А от для США та ЄС потрібне щось інше, бо вони оцінюють своїх торгових партнерів за рівнем технологічних здобутків.

Світ так влаштовано, що фундаментальна наука не є місцем для інвестицій. Тому, на перший погляд, бюджетні кошти на її фінансування розглядаються суто як витрати, бо нове знання, отримання якого і є головною метою фундаментальних досліджень, неможливо продати. Можна продати патент, можна на базі певних технологічних досягнень організувати і вивести на ринок стартап. Готова продукція продається, науковий результат знаходить відображення у статтях і монографіях. Однак без науки, без нових знань не створити нічого, що потім утілиться в реальному продукті. Радити науці шукати собі інвестора й переходити на самоокупність означає говорити відверті, перепрошую, дурниці. Безперечно, комерційний сектор можливо і

варто залучати до реалізації тих чи інших технологічних рішень у новій наукоємній продукції, та сподіватися, що приватні підприємці переберуть на себе тягар відповідальності держави за розвиток науково-технічної сфери, вкрай нерозумно і недалекоглядно».

Гість телестудії також наголосив, що для нашої держави на сьогодні цілком реальною є небезпека втрати останніх з найпотужніших науково-виробничих об'єднань (організованих за ланцюжком «наука – конструкторські бюро – дослідні заводи – промислові підприємства»): «Розірваність цієї єдності матиме негативні наслідки. Хочу підкреслити, що найконкурентоспроможніші з відомих сучасних компанії світу – Siemens, General Electric, Samsung, LG, Huawei – це саме комплекси, що містять у собі одночасно наукову, технологічну та виробничу складові».

Академік В. Семиноженко розповів і про осінній візит першого заступника міністра освіти і науки України Ю. Полюховича до Харкова, під час якого урядовець відвідав НТК «Інститут монокристалів» НАН України, Національний науковий центр «Харківський фізико-технічний інститут» НАН України та два провідні університети міста – Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна і Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»: «Із ...Полюховичем у нас відбулася дуже змістовна бесіда, він приємно вразив харківських науковців і освітян своєю зацікавленістю. Очікуємо на підтримку наших законодавчих ініціатив з боку Міністерства освіти і науки. Втрата державного впливу на науку неприпустима. Дослідження мають виконуватися за підтримки держави і тільки на кінцевих етапах інновації мають потрапляти на ринок, який їх підхопить і перетворить на готовий комерційний продукт».

Відеозапис інтерв'ю доступний за посиланням: <https://youtu.be/kNWUIR91AgU> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 20.12).

Перспективні напрями розвитку української науки

На сайті медіа-компанії «Время» 16 грудня 2019 р. було опубліковано статтю, присвячену 85-річчю Державного підприємства «Завод хімічних реактивів», що входить до складу Науково-технологічного комплексу «Інститут монокристалів» НАН України.

У статті зазначається, що продукція підприємства важлива безпосередньо для кожного з громадян України, адже на Заводі хімічних реактивів виробляють фармацевтичну субстанцію (активний хімічний інгредієнт) для багатьох ліків. Українські фахівці в галузі фармації б'ються над створенням нових високоефективних серцево-судинних лікарських засобів, які мали б мінімум побічних ефектів. Так, наприклад, учені НВО «Фарматрон» і Запорізького державного медичного університету отримали нове оригінальне поєднання під назвою «гіпертріл», яке характеризується

протиішемічними, антиоксидантними властивостями та допомагає знижувати тиск. Субстанцію для нього успішно синтезували в Харкові та освоїли її виробництво. Нові українські розробки (ангіоліна, гіпертріл), які демонструють високу ефективність при лікуванні серцево-судинних захворювань, пройшли завершальну стадію клінічних випробувань. Асортимент освоєних субстанцій на Заводі хімічних реактивів понад 30, що становить значну частину всіх синтетичних субстанцій, вироблених в Україні. Основний напрям досліджень – синтез нових, оригінальних субстанцій. Серед них – тіотриазолін: перша українська розробка для лікування серцево-судинних захворювань. У 2017 р. вона була відзначена премією Кабінету Міністрів за кращу інноваційну розробку.

Харківський реактивний завод (так 85 років тому називався Харківський завод хімічних реактивів) було засновано в грудні 1934 р. на базі дослідного виробництва Військово-хімічної академії. Тут пишаються тим, що він став першим у країні промисловим підприємством, що спеціалізувалося на виробництві органічних хімічних реактивів.

У довоєнний період завод випускав органічні розчинники, крижану оцтову кислоту, хімічно чистий гліцерин, амінокислоти з природної сировини, складні та прості ефіри й інші хімічні реактиви.

Під час Другої світової війни на заводі було організовано виробництво протитанкових запалювальних сумішей. Після визволення Харкова, у серпні 1943 р., почалося відновлення заводу, повністю зруйнованого під час війни.

Підприємство освоїло виробництво понад 3 тис. 400 найменувань складних органічних реактивів, детекторів ядерних випромінювань, оптичних кристалів, рідких і пластмасових сцинтиляторів, рідких кристалів, люмінофорів, розчинників для хроматографії та ін.

Наприкінці 1995 р. підприємство ввійшло до складу Науково-технологічного комплексу «Інститут монокристалів» НАН України. І поряд з випуском традиційної продукції – хімічних реактивів, сцинтиляційних матеріалів, пластмасових сцинтиляторів – з ініціативи наукового керівника комплексу академіка НАН України В. Семиноженка на заводі стали освоювати виробництво медичних субстанцій, а разом з тим і відкривати нові ринки збуту.

Завод хімічних реактивів став найбільшим національним виробником субстанцій медичного призначення для фармацевтичної промисловості. Частка цієї продукції в загальному обсязі виробництва становить близько 98 %, три з них входять до «топ-10» найпопулярніших ліків України.

На інші припадає випуск люмінора, сцинтиляторів і сцинтиляційних матеріалів, високочистих розчинників для хроматографії та державних стандартних зразків, рідкокристалічних матеріалів і термоіндикаторів, сировини для вирощування монокристалів, консервантів та стабілізаторів для медичної й харчової промисловості, наборів хімічних реактивів для хімічних кабінетів навчальних закладів.

Завод успішно оновлює технологічні лінії, впроваджує сучасні технології виробництва хімічних реактивів і системи управління якістю відповідно до міжнародних стандартів (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 19.12).

Діяльність науково-дослідних установ

Науково-дослідне відділення хімії функціональних матеріалів НТК «Інститут монокристалів» НАН України 22 листопада 2019 р. отримало Свідоцтво про атестацію від Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, яке надає право на проведення контролю якості й безпеки лікарських засобів.

Це вже третя поспіль атестація структурного підрозділу НТК «Інститут монокристалів» НАН України, яка засвідчує належний рівень організації роботи та високу кваліфікацію співробітників установи.

До галузі атестації Науково-дослідного відділення хімії функціональних матеріалів нарівні з різними методами хроматографії, молекулярної та атомної спектроскопії увійшли й такі унікальні для цієї сфери діяльності методи, як спектроскопія ядерного магнітного резонансу та рентгенівська дифракція. Такий унікальний комплекс методів дає змогу проводити як поточний контроль якості лікарських засобів, так і спільно з передовими фармацевтичними компаніями України брати участь у наукових дослідженнях зі створення нових препаратів (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 18.12).

У Харкові під головуванням голови ради, члена Президії НАН України академіка В. Семиноженка 12 грудня 2019 р. відбулося важливе засідання ради Північно-східного наукового центру НАН і МОН України, присвячене реформуванню науки та формуванню законодавства, яке дало б змогу більш ефективно працювати науковим організаціям. У засіданні взяли участь представники НАН України, галузевих академій, ректори провідних харківських ВНЗ, представники Академії правових наук України.

Одне з головних питань – розгляд пропозицій щодо законодавчого забезпечення можливостей створення наукових об'єднань, щоб близькі за профілем наукові організації могли концентрувати свої ресурси. Ще одна важлива тема, якій приділили увагу учасники засідання, – удосконалення законодавства, яке забезпечує комерціалізацію інтелектуальної власності, так як діючі закони неефективні, а без законодавчого врегулювання цієї сфери говорити про інновації та інноваційну економіку не доводиться.

За результатами засідання було прийнято пропозиції щодо внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», а також щодо підготовки закону України «Про спеціальний режим інноваційної

діяльності інноваційних парків». Пропозиції будуть спрямовані до Президії НАН України, Комітету ВРУ з питань освіти, науки та інновацій, у Національну раду з питань розвитку науки, а також в інші профільні структури (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 13.12).*

Цього року Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М. П. Семененка НАН України святкує свій піввіковий ювілей. Редакція журналу «Вісник НАН України» відвідала установу, ознайомилася з експозицією мінералогічного музею, поспілкувалася з директором Інституту академіком О. Пономаренком та очільником музею професором В. Павлишиним.

Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М. П. Семененка НАН України (ІГМР) було створено у 1969 р. Тоді він мав назву Інститут геохімії і фізики мінералів АН УРСР. Нині це провідна наукова установа Відділення наук про Землю НАН України, у якій проводяться дослідження з відтворення природної історії хімічних елементів, мінералів, порід і руд, визначення віку мінералів та гірських порід ізотопними методами, вивчення ізотопного складу важких радіоактивних елементів, геохімії процесів породо- й рудоутворення, пошукової геохімії та геохімії доквілля, регіональної, космічної й генетичної мінералогії, фізики мінералів, наномінералогії, петрології, металогенії та прогнозування родовищ корисних копалин України.

Інститут було організовано згідно з постановою Президії АН УРСР від 9 січня 1969 р. № 4 на базі Сектору геохімії, мінералогії, петрографії, корисних копалин і Сектору металогенії Інституту геологічних наук Академії наук УРСР. Основними напрямками досліджень нової установи було визначено: «а) дослідження природи і властивостей мінеральної речовини; б) вивчення геологічних процесів на фізико-хімічній основі з метою встановлення генезису і закономірностей концентрації родовищ; в) вивчення геології рудних і нерудних родовищ, розробка пошукових критеріїв і наукових основ їх прогнозування».

Фундатором і першим директором Інституту став видатний учений у галузі петрології, геохімії, геохронології і рудоносності докембрію академік М. Семененко (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 16.12).*

В Одесі 6 грудня 2019 р. відбулися загальні збори Асоціації портів України «Укрпорт», у яких узяли участь науковці Національної академії наук України.

У межах цього зібрання під головуванням президента Асоціації портів України «Укрпорт» Ю. Крука обговорювалися актуальні питання діяльності Асоціації портів України «Укрпорт» у 2019 р. і в перспективі.

Для участі в заході було запрошено членів Асоціації портів України «Укрпорт» (керівників українських морських торговельних і рибних портів, Державної служби морського та річкового транспорту України, Державної установи «Держгідрографія», приватних стивідорних компаній, інших підприємств й організацій морського та річкового транспорту, комерційних компаній різних напрямів діяльності, наукових і навчальних закладів), а також представників міжвідомчої координаційної ради з питань морських досліджень Міністерства освіти і науки України та Національної академії наук України.

Висвітлюючи у своїй доповіді перспективні напрями роботи у 2020 р., президент Асоціації портів України «Укрпорт» Ю. Крук, зокрема, представив плани зі створення науково-експертних рад з питань розвитку морегосподарської діяльності при головах державних обласних адміністрацій приморських регіонів України, до яких увійдуть фахівці Асоціації «Укрпорт», галузевої науки, науковці установ Національної академії наук України, профільних університетів Міністерства освіти та науки України.

При представленні основних напрямів роботи Асоціації портів України «Укрпорт» на 2020 р. було зазначено, що одним з напрямів розвитку портової діяльності є розвиток і технологічне переоснащення основних виробничих засобів морського транспорту, зокрема таких його об'єктів, як гідротехнічні споруди, акваторії портів та морських каналів, засоби навігаційного забезпечення, електрорадіонавігаційне устаткування, засоби зв'язку, інформаційні системи. У зв'язку із цим, невід'ємною складовою цього важливого напрямку діяльності асоціації є заходи, спрямовані на сприяння розвитку портової діяльності та зміцнення її науково-технічного потенціалу.

Під час загальних зборів було досягнуто домовленості керівників про співпрацю міжвідомчої координаційної ради й Асоціації портів України «Укрпорт» для сприяння розробленню і виконанню законодавчих актів та державних програм розвитку приморських регіонів, які ґрунтуються на принципах сталого розвитку, морського просторового планування й інтегрованого прибережного управління, пов'язані з використанням, відновленням, охороною берегової зони Чорного й Азовського морів, морегосподарською діяльністю, забезпеченням інтересів суб'єктів господарювання приморських регіонів.

Було також схвалено пропозицію про прийняття в установленому порядку Наукового гідрофізичного центру НАН України до членів Асоціації портів України «Укрпорт» *(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 10.12).*

Астрономічна наука

На YouTube-каналі «Все про Всесвіт» 9 грудня 2019 р. оприлюднено восьмий випуск науково-популярного відеодайджесту найцікавіших і найважливіших астрономічних новин «Розмови про Всесвіт з Іваном Крячком». Цей відеодайджест регулярно готує вчений-астроном, відомий український популяризатор астрономії, завідувач Лабораторії методологічного та інформаційного забезпечення освіти і науки (астрономічної) Головної астрономічної обсерваторії НАН України та Київського національного університету ім. Т. Шевченка І. Крячко.

Цього разу автор програми зосередився на науковій публікації, присвяченій сенсаційному відкриттю: «Наприкінці листопада світову астрономічну спільноту здивували опубліковані авторитетним науковим журналом Nature результати дослідження, що вказують на існування небесного тіла, якого, згідно із сучасними теоретичними уявленнями, не може бути в природі.

Міжнародна група вчених під керівництвом Д. Лю з Національної астрономічної обсерваторії Китайської академії наук (Пекін, КНР) за допомогою китайського ж телескопа LAMOST вивчала подвійну зоряну систему в нашій зоряній системі, Галактиці, розташовану в напрямі сузір'я Близнюків. Навколо спільного центра мас у цій системі обертаються два компоненти – яскрава зоря, яка належить до спектрального класу В і маса якої дорівнює 8-ми масам Сонця, та невидимий об'єкт, маса якого, визначена за спектральними характеристиками, становить 68 мас Сонця. Найімовірніше, другий компонент є чорною дірою, що утворилася з масивної зорі. Та проблема полягає в тому, що верхня межа маси для таких об'єктів не перевищує 55-ти мас Сонця (на відміну від розміщених у центрах більшості галактик надмасивних чорних дір, маса яких може дорівнювати кільком мільярдам сонячних мас).

Учений-теоретик С. Вуслі з Університету Каліфорнії (Санта-Круз, США) вважає отриманий колегами результат сумнівним. Існує й інша важлива проблема: річ у тому, що, за спектральними даними, відстань до цієї подвійної зоряної системи становить близько 14 млрд світлових років, тоді як, за даними космічного зонду Gaia Європейського космічного агентства, котрий вимірює відстані до зір Галактики методом паралаксу (а це найточніший спосіб визначення відстаней в астрономії), відстань до цієї подвійної зоряної системи – майже 7 млрд світлових років. Отже, розходження досить значні.

З'ясувати істину й поставити крапку в цьому питанні можуть тільки додаткові спостереження. Крім тих, які вже здійснено за допомогою телескопа імені Кека (Кек-1) на Гавайських островах (США) і Великого канарського телескопа (Ла-Пальма, Іспанія)».

Відеозапис доступний за посиланням: <https://youtu.be/bjEXpNBRLrPI>
(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 11.12).

Питання екології та уникнення техногенних катастроф

«Проблеми бурштинового Полісся України, пов'язані з освоєнням розсипів бурштину-сукциніту»

У статті з такою назвою вчені-геологи академії аналізують сучасний стан родовищ бурштину в Україні та розглядають основні проблеми, що виникають у зв'язку з неконтрольованим самовільним видобутком бурштину й мають серйозні негативні наслідки для природи Полісся (журнал «Вісник НАН України», № 11, 2019 р.).

У публікації проаналізовано сучасний стан родовищ бурштину в Україні та розглянуто основні проблеми, що виникають у зв'язку з неконтрольованим самовільним видобутком бурштину й мають серйозні негативні наслідки для природи Полісся, а також призводять до втрати промислового значення цих родовищ. На основі аналізу геологічної та історичної інформації зроблено висновок про потребу державного врегулювання ситуації з незаконним видобутком бурштину в Україні та запровадження жорсткішої відповідальності за порушення встановлених норм і завдання екологічних збитків. Наголошено також на необхідності посилення уваги до заходів, присвячених бурштиновій тематиці, та підвищення екологічної культури населення (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 18.12).*

Наука і влада

Відбулися парламентські слухання «Побудова ефективної системи охорони інтелектуальної власності в Україні» 16 грудня 2019 р. На парламентських слуханнях виступили представники Національної академії наук України.

Основні питання були присвячені прийняттю Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період 2020–2025 років; змінам у державному управлінні системи охорони прав інтелектуальної власності та утворенню Національного органу інтелектуальної власності; прискоренню оновлення законодавства України відповідно до положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, підвищенню рівня захисту прав інтелектуальної власності.

Парламентські слухання відбулися під головуванням першого заступника Голови Верховної Ради України Р. Стефанчука, який зазначив, що питання інтелектуальної власності, її роль і розуміння для економіки є одним

з найбільш визначальних. Розроблено проект Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період 2020–2025 рр., який визначає візію та перспективи національної системи інтелектуальної власності, стратегічні цілі, шляхи їх досягнення й дії щодо їх реалізації.

Він окреслив коло проблем в Україні у сфері інтелектуальної власності, що включає недостатнє освоєння результатів інтелектуальної творчості та інноваційної діяльності; низький рівень використання малими й середніми підприємствами потенціалу інтелектуальної власності; недостатньо ефективний рівень правового управління інтелектуальною власністю; низький рівень взаємодії державних, професійних і громадських інституцій у сфері правової охорони та захисту інтелектуальної власності; високий рівень піратства й інтелектуальної контрафакції; недостатня участь правовласників об'єктів інтелектуальної власності в діях із захисту прав інтелектуальної власності; незавершений процес створення Спеціального суду з питань інтелектуальної власності; патентний тролінг; неналежний рівень прозорості в діяльності колективного управління; необхідність формування послідовної політики у сфері інтелектуальної власності в системі науки та освіти.

На парламентських слуханнях виступили народні депутати України, представники Мінекономрозвитку України, МОН України, Мінкультури України, Верховного Суду, Всесвітньої організації інтелектуальної власності, Національної академії наук України, наукових установ, громадських організацій, представники творчих індустрій, фахівці у сфері інтелектуальної власності.

Заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку Р. Підласа зазначила, що в основі будь-якого економічного зростання лежить підвищення продуктивності праці. Цього можливо досягнути лише через модернізацію та освоєння інноваційних технологій. Насправді нам потрібні високі технології і в сільському господарстві, і в промисловості. І бажано ці високі технології не імпортувати, а виробляти всередині країни. Визначальною для цього є система інтелектуальної власності та побудова мостів між наукою та бізнесом для ефективного трансферу технологій.

У виступі віце-президента НАН України академіка НАН України А. Загороднього зазначалося про важливість інтелектуальної власності для сучасної інноваційної економіки. Відмічалося, що в НАН України підтримка винахідництва є одним з пріоритетів її діяльності. Винаходи, що створюються, використовуються в багатьох галузях: медицині, енергетиці, оборонній сфері, машинобудуванні. Вказана діяльність здійснюється підрозділами з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності наукових установ і забезпечена рядом актів Академії наук щодо стимулювання винахідництва, укладання договорів з винахідниками, виплати їм належної винагороди.

Водночас створення та використання об'єктів права інтелектуальної власності в науково-технічній сфері в Україні здійснюється в дуже складних

умовах. Відсутні податкові, кредитні механізми підтримки комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності та інноваційної діяльності, не здійснюється фінансування спільних досліджень і проекту транспортних технологій, наукових установ у закладах вищої освіти та підприємств, відсутня ефективна інфраструктура, комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності. Усе це істотно відрізняє Україну від держав-членів європейської спільноти.

Істотною проблемою є відсутність в Україні підготовки та перепідготовки фахівців з питань інтелектуальної власності, інноваційної діяльності для бюджетних установ. Протягом років не знімаються бар'єри стосовно утворення стартапів установами науки, закладами вищої освіти та неможливості отримання дивідендів від діяльності стартапів бюджетними установами. Треба сказати, що вкрай руйнівним для науково-технічного розвитку є збільшення попереднім урядом ставок, зборів за патентування для бюджетних неприбуткових установ, а саме в чотири рази для винаходів і в 12 разів для корисних моделей. Водночас для всіх інших суб'єктів, включаючи іноземні організації, збільшення становило два рази – для винаходів і три рази – для корисних моделей.

На негативний вплив збільшення зборів на науково-технічну діяльність, відсутність обґрунтувань, відсутність розрахунку додаткових витрат бюджету вказувалося керівникам Міністерства економіки у висновках Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, у листах Національної академії наук та інших організацій.

У виступі зазначалося, що стосовно науково-технічної сфери найважливішим при реалізації стратегії є, по-перше, реалізувати більше ніж 10-річний задум, що втілено практично в усіх країнах світу, а саме: утворити в Україні сталу систему фінансування інноваційних проектів, проектів з трансферу технологій. По-друге, услід за досвідом Казахстану, Франції, Ізраїлю створити в Україні венчурні фонди з метою комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності. По-третє, запровадити через державне замовлення підготовку та перепідготовку фахівців з інтелектуальної власності для бюджетних наукових установ та закладів вищої освіти. По-четверте, внести зміни до постанови Кабінету Міністрів щодо встановлення ставок зборів для бюджетних неприбуткових установ зі збільшенням до двох разів – для винаходів та трьох разів – для корисних моделей по відношенню до ставок зборів, які діяли до змін, внесених попереднім урядом. Вказане відповідає збільшенню фінансування досліджень і розробок бюджетної сфери в Україні з 2007 р. у 2,3 раза.

Учасникам слухань було роздано проект Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні, що розроблялася у 2019 р. групою експертів – науковців, адвокатів, патентних повірених за методологією Всесвітньої організації інтелектуальної власності та ініціативою Мінекономрозвитку України й Національного офісу інтелектуальної власності. До групи експертів, зокрема, входили фахівці

Центру досліджень інтелектуальної власності та трансферу технологій НАН України, Інституту економіки та прогнозування НАН України, Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України, Інституту проблем моделювання в енергетиці ім. Г. Є. Пухова НАН України.

Треба вказати, що деякі з виступаючих (представники Укроборонпрому, ЦНДІ озброєння та військової техніки ЗСУ тощо) також порушували проблему значного розміру зборів за подання заявок і підтримання чинними охоронних документів на винаходи, корисні моделі.

Наостанок заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку Р. Підласа зазначила, що за результатами парламентських слухань буде сформульовано рекомендації та Верховній Раді України представлено Національну стратегію розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на 2020–2025 роки. Ця стратегія визначає візію національної системи інтелектуальної власності, стратегічні цілі та шляхи їх досягнення. Вона має бути ухвалена в найкоротші терміни. Завдання уряду ж буде забезпечити її ефективну реалізацію (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2019. – 19.12*).

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

О. Ворошилов, ст. наук. співроб. НБУВ

Інформаційна аналітика в діяльності бібліотеки в цифрову епоху (на прикладі НБУВ)

У статті наголошується на зростанні значення інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек, зумовленому розвитком інформатизації суспільства, удосконаленням його самоорганізації, оновленням сфери управлінської діяльності, поглибленням демократичних процесів. На прикладі НБУВ розглянуто методики створення бібліотечними установами власних інформаційних продуктів, охарактеризовано основні види інформаційно-аналітичних продуктів бібліотек, окреслено перспективні напрями роботи в цій галузі.

Ключові слова: аналітика, інформаційно-аналітична діяльність бібліотек, інформаційний продукт, інформаційні підрозділи НБУВ.

У сучасних умовах глобалізації, прискорення темпів суспільного розвитку та формування інформаційного суспільства перед бібліотечними установами постало завдання переходу від традиційної парадигми обслуговування, яке тривалий час ґрунтувалося переважно на представленні користувачам документів на паперових носіях, до виконання функцій активного суб'єкта інформаційного процесу, який виконує роль не лише важливого посередника між дедалі зростаючими обсягами продукрованої суспільством інформації, глобальними інформаційними ресурсами й користувачами, а і виробника власної суспільно значущої інформаційної

продукції, що розкриває наявні інформаційні фонди, аналізує глобальні масиви нової інформації, у тому числі і в системі інтернет-ресурсів.

Проблема бібліотечно-інформаційної діяльності в умовах формування конкурентного середовища, інформаційної інфраструктури є актуальною з огляду на підвищення затребуваності використання інформаційно-інтелектуального потенціалу бібліотек. Функціональні підходи до вивчення бібліотечно-інформаційної діяльності розкрито в працях, Р. Мотульського, Є. Ніконорової, М. Слободяника, Ю. Столярова та ін. [11, 12, 16, 18]. Вагомий внесок у висвітлення питання розширення функцій сучасних бібліотек, зокрема пов'язаних з реалізацією інформаційних завдань, зробили В. Скворцов, Н. Тюліна, М. Акіліна та ін. [1, 15, 19].

Нарощуванню інформаційно-аналітичної діяльності в структурі бібліотечної практики, що пов'язано із широким використанням аналітичних методик в опрацюванні змісту первинних документів, присвячено праці Н. Сляднева, В. Ільганаєва, Г. Сілкова, Г. Шемаєва та ін. [6, 14, 17, 20].

Окреслені питання активно досліджуються і фахівцями Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ) – В. Горовим, М. Закіровим, Л. Костенком, С. Кулицьким, В. Пальчук та ін. [3, 4, 5, 7, 8, 9]. Водночас досліджувані науковцями питання потребують подальшого вивчення.

Треба зазначити, що з плином часу погляди науковців на сутність інформаційної діяльності бібліотеки зазнають певних змін: зміщуються наголоси у їхніх формулюваннях, дефініціях, незважаючи на те що впродовж тривалого періоду бібліотека виконувала приблизно однаковий набір зовнішніх функцій, адаптуючись до суспільних вимог.

Так, перший директор НБУВ С. Постернак вважав, що основне завдання наукових бібліотек – забезпечити організовану книжкову базу для наукової та науково-навчальної роботи. Водночас він виокремлював їхні економічні, політичні, культурні та національні завдання, наголошував, що наукові бібліотеки повинні стати загальнодоступними, відкритими [16, с. 88].

Багато хто з дослідників намагається визначити головну функцію бібліотеки, розуміючи її винятково як соціальний інститут. Зокрема, на думку Н. Тюліної, головною функцією бібліотеки є саме інформаційна [19].

Подібні погляди нині є доволі поширеними, а їхні прихильники визначають сутність бібліотечної установи як засіб забезпечення користувачам доступу до інформаційних фондів бібліотек. Водночас дослідники підкреслюють дедалі зростаюче значення інформаційно-аналітичної роботи сучасних бібліотечних установ, акцентують увагу саме на їхній аналітичній діяльності. Тобто віддається перевага синтезованому використанню інформаційних ресурсів як вищої форми інформаційної діяльності.

У цьому контексті заслуговують на увагу висловлювання К. Омае, який стверджує, що «аналіз лежить в основі стратегічного мислення» [13]. Стикаючись з проблемами, тенденціями, подіями та ситуаціями, які, на

перший погляд, становлять гармонійне ціле або сприймаються як ціле, стратег розділяє їх на елементи. Потім, вивчивши значення кожного елемента, він заново збирає їх таким чином, щоб перевага була максимальною. «...Таким чином, успішна ...стратегія – це завжди результат рівноваги між аналітичною творчістю та творчим аналізом» [12, с. 24]. При цьому дослідники уточнюють, що аналітика, з точки зору інтересів держави, має на меті «діагностику процесів, що відбуваються в суспільстві: виявлення фактів девіантних відхилень або ознак їх формування, дослідження причин та умов їх генезису, вивчення природи чинників, котрі спонтанно виникають, та розроблення програм протидії соціальним дисфункціям. Саме результати інформаційно-аналітичної діяльності повинні бути покладені в основу осмисленого стратегічного цілепокладання і формування перспективних планів розвитку соціальних об'єктів, виступати однією з вирішальних умов дії органів державної влади “на випередження”, на запобігання загрозам сталому розвитку держави» [10, с. 8].

Метою цієї публікації є обґрунтування необхідності поступової трансформації інформаційної діяльності бібліотеки в інформаційно-аналітичну, що передбачає її відхід від виконання нею суто бібліотечної ролі [сучасна бібліотека, як справедливо зазначає академік О. Онищенко, не повинна зациклюватися на одному виді інформації (друкованій, книжковій)], оскільки перетвориться в музей. Сьогодні всі бібліотеки мають справу з різними ресурсами – рукописними, друкованими на папері, на електронних носіях. У найближчій перспективі бібліотека бачиться як досвідчений «посередник» між майже безмежним потоком інформації та користувачем. Особлива роль відводиться нині інформації про інформацію, і роль бібліотекаря в інформаційній революції невинно зростає [2, с. 14]. Також особлива роль відводиться виробленню власного інформаційного продукту, продукуванню «інформації на базі інформації» тощо, а також підтвердженню закономірності цієї тенденції через висвітлення нинішньої діяльності інформаційних підрозділів провідної бібліотеки України – НБУВ.

Як показує практика інформаційно-аналітичних структур провідних бібліотек, вектор розвитку інформаційно-аналітичної діяльності, удосконалення її технологій відповідно до запитів сучасних користувачів спрямовано на більш ефективне використання науково-інтелектуальних напрацювань у процесі продукування аналітичних матеріалів, виконання аналітичних розробок різних рівнів складності.

В умовах динамічно зростаючих інформаційних потоків інформаційно-аналітична діяльність бібліотек спрямована на оброблення не тільки значних обсягів суспільної інформації (фактологічних даних), а й масивів науково-інтелектуальних напрацювань. Це насамперед потрібно для розв'язання актуальних суспільних проблем, які в більшості своїй мають комплексний характер. Отже, це потребує кваліфікованого використання різних масивів науково-інтелектуального доробку – і не лише спеціального, а й з різних галузей наук. Наприклад, реалізація інформаційно-аналітичних завдань,

пов'язаних з дослідженням розвитку тих чи інших ринків потребує: інформації правового характеру, на базі якої здійснюватимуться ринкові операції; політологічних знань з характеристикою розвитку політичних процесів, розстановки політичних сил. Використовуючи таку інформацію, можна більш-менш точно спрогнозувати можливі напрями й тенденції суспільно-економічних перетворень, ефективність функціонування різних економічних структур в умовах певної політичної ситуації [14, с. 33].

Ефективне керування інформацією значною мірою залежить від прискорення, удосконалення механізмів пошуку, відбору й первинного оброблення потрібної інформації, піднесення рівня оперативності та якості підготовки синтезованого інформаційного продукту, забезпечення таким чином умов для прийняття оптимальних рішень, а отже, досягнення необхідних практичних результатів.

В Україні належним потенціалом для здійснення такої функції володіють інформаційно-аналітичні центри наукових бібліотек, до яких можна віднести насамперед Службу інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (далі – СІАЗ), яка функціонує в складі НБУВ; Національну юридичну бібліотеку (далі – НЮБ) та Фонд Президентів України (далі – ФПУ). Підключеність до всесвітньої мережі Інтернет надає змогу цим структурам отримувати нову інформацію фактично в режимі онлайн. Так, використання фондів НБУВ дає змогу визначати місце нової інформації в загальному інформаційному полі, а також класифікувати її та ефективно використовувати для створення синтезованого науково обґрунтованого інформаційного продукту, який максимально повно задовольняє інформаційні потреби сучасних користувачів. Таким чином, інформаційні підрозділи НБУВ стають активними суб'єктами процесу інформаційного виробництва, яке сприяє прискореному розвитку суспільства.

Крім того, поєднання наукової та прикладної складових діяльності СІАЗ, НЮБ, ФПУ сприяє оперативному впровадженню в практику результатів наукових досліджень, що значною мірою підвищує ефективність інформаційного продукту, який створюється.

Нині в роботі інформаційних підрозділів НБУВ дедалі більше місце займає інформаційно-аналітична діяльність, яка полягає не лише в інформуванні користувача, а і в продукуванні нової синтезованої інформації. Її нарощення в асортименті продуктів і послуг цих підрозділів відбувається шляхом поглибленого опрацювання інформації первинних документів, що свідчить лише про збільшення наукоємності їхньої інформаційно-аналітичної діяльності.

Про здобутки в цій царині користувачі бібліотечних ресурсів дізнаються із журналу «Україна: події, факти, коментарі» та системи спеціалізованих бюлетенів, які відображають найважливішу суспільно значущу проблематику в інформаційній сфері розвитку суспільства. До неї входять:

– «Шляхи розвитку української науки» – реферативний бюлетень матеріалів ЗМІ, який містить, зокрема, аналіз проблем, пов'язаних з підвищенням ефективності наукової діяльності;

– «Соціальні мережі як чинник інформаційної безпеки» – бюлетень інтернет-ресурсів, у якому представлено інформаційно-аналітичні матеріали з питань розвитку соціальних мереж, їх взаємодії з бізнесом, захисту даних, впливу мережевого спілкування на особистість, а також проблеми суспільної безпеки;

– «Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти» – видання містить аналітичні розробки, присвячені різним аспектам удосконалення Основного закону, позицій влади, політичних партій та громадських організацій стосовно конституційного процесу;

– «Громадська думка про правотворення» – бюлетень, у якому подається інформація з актуальних проблем суспільного життя, підкріплена коментарями експертів; висвітлюються питання теорії та практики робудови правової держави тощо.

Загалом, станом на кінець 2019 р., силами СІАЗ, НЮБ і ФПУ готуються до друку 13 інформаційних, оглядових та реферативних бюлетенів.

Аналіз співробітниками СІАЗ, НЮБ, ФПУ матеріалів ЗМІ та інтернет-матеріалів, присвячених основним суспільно-політичним та економічним процесам в українському суспільстві, забезпечує вирішення насамперед таких завдань:

– отримання достовірної (об'єктивної) інформації щодо перебігу суспільних процесів, у тому числі в регіональному аспекті;

– виявлення суспільно-політичних, соціально-економічних, науково-технічних та інших проблем;

– моніторинг інформаційного простору;

– системний аналіз одержаної інформації;

– забезпечення органів управління, установ та організацій, громадян інформацією, одержаною під час здійснення моніторингу;

– виявлення чинників, що породжують суспільно-політичні, економічні, соціальні загрози сьогодні й породжуватимуть у майбутньому.

За результатами аналізу наявних матеріалів постійно формується інформаційно-інноваційний масив. Так, лише протягом 2019 р. співробітники інформаційних підрозділів НБУВ підготували понад 250 інформаційно-аналітичних розробок, присвячених найбільш значущим питанням з життя Української держави.

Удосконалення методів та форм аналізу доступних джерел інформації, а відповідно, і системи інформаційно-аналітичного забезпечення загалом, максимально оперативне інформування про перебіг основних суспільно-політичних та економічних процесів в Україні, можливі шляхи їх розвитку, слугування як інформаційне джерело щодо можливостей провадження відповідної діяльності в Україні всіма зацікавленими суб'єктами сприяє

забезпеченню комплексного аналізу суспільно значущих процесів, допомагає у виробленні обґрунтованих пропозицій для прийняття адекватних рішень щодо здійснення відповідної діяльності на всіх рівнях, в усіх сферах державного управління, а також забезпечує:

- підвищення рівня та ефективності взаємодії при здійсненні центральними та місцевими органами виконавчої влади повноважень у певній сфері діяльності;
- удосконалення механізмів державної політики й стимулювання відповідної діяльності;
- піднесення рівня наукового обґрунтування підходів до формування та реалізації державної політики в тій чи іншій галузі;
- створення умов для активної участі громадськості в обговоренні питань, пов'язаних з формуванням і реалізацією відповідної державної політики;
- поширення інформації про перебіг основних процесів суспільного життя в Україні.

Треба наголосити, що в сучасних умовах інформаційного протистояння, ускладнених загальним процесом інформаційної глобалізації, посилюється роль бібліотечних установ як суб'єктів формування національного інформаційного простору, привнесення в систему наповнення сучасних соціальних інформаційних комунікацій набагато якісніших від раніше використовуваних масивів інформації, які з поглибленням інформатизації функціонують як універсальні інфополіси, що акумулюють, зберігають, створюють національні інформаційні ресурси, покликані сприяти консолідації української нації, вихованню патріотизму, громадянськості, та надають до них широкий доступ, використовуючи сучасні інтернет-технології.

У ситуації, що склалася, актуальним є формування на інтернет-платформах бібліотечних сайтів комплексних ресурсів, які акумулюють полідокументні матеріали з метою створення єдиного історико-культурного простору, призначеного для популяризації та поширення духовної спадщини українського народу.

Практика бібліотек щодо виробництва інформації про інформацію проявляється нині в досить широкому спектрі інформаційно-аналітичних продуктів, оптимальних для інформаційного забезпечення органів державної влади та місцевого самоврядування. На сьогодні основні види інформаційно-аналітичних продуктів розподіляються за методом опрацювання інформації (фактографічні, реферативні, повнотекстові матеріали, інформаційно-аналітичні, аналітичні, експертно-прогнозні); за багатоцільовим призначенням інформації (тематичні, проблемно-орієнтовані БД); галузями суспільної діяльності; об'єктами аналітичних досліджень; персоналіями тощо.

Тематичний спектр БД, створюваних бібліотеками, досить різноманітний, він відповідає інформаційним запитам замовників, у тому

числі органів державної влади. Критеріями оцінювання інформації БД є її актуальність, наукова й пізнавальна цінність, а також результативність діяльності органів державної влади.

Водночас, з огляду на стрімкий розвиток інформаційного середовища соціальних медіа, постає завдання відпрацювання методик залучення розміщеної в ньому інформації в процес підготовки інформаційно-аналітичної продукції, зокрема в практику інформаційно-аналітичної діяльності використання технологій моніторингу інтернет-інформації соцмереж.

Стрімкий розвиток інформаційного сегмента інтернет-середовища, з одного боку, та обмежені можливості вітчизняних бібліотек щодо архівування інформації мережевого простору – з другого, зумовлюють необхідність широкого використання в бібліотечній практиці підготовки аналітичних матеріалів як технології збереження й представлення мережевої інформації в консолідованому вигляді, створення консолідованої інформації, що одержується з декількох джерел і системно інтегрованих різнотипних інформаційних ресурсів, які в сукупності наділені ознаками повноти, цілісності, несуперечності та становлять адекватну інформаційну модель проблемної сфери з метою її аналізу, опрацювання й ефективного використання в процесах прийняття рішень.

Загалом же можна говорити про те, що завдяки зусиллям фахівців інформаційних підрозділів НБУВ вироблено методологію інформаційно-дослідної роботи для продукування нової інформації (знань) шляхом аналізу інформаційних матеріалів про стан, тенденції розвитку суспільних процесів на основі застосування передових методів моніторингу, збільшення аналітичної та прогностичної складової в бібліотечній інформаційно-аналітичній діяльності з метою вдосконалення видової структури інформаційно-аналітичних продуктів (наявність висновків, рекомендацій, прогнозів, нових ідей тощо), використання електронних інформаційних технологій для реалізації цих завдань.

Досвід діяльності СІАЗ, НЮБ і ФПУ останніх років свідчить про об'єктивну зумовленість трансформації суто інформаційної діяльності бібліотек в інформаційно-аналітичну, а безпосередньо інформаційно-аналітична робота в бібліотеці в поєднанні з розвитком дистанційного обслуговування користувачів, удосконаленням активних форм позиціонування бібліотечних структур на інформаційних ринках створює гарні перспективи для утвердження бібліотечної діяльності в суспільній практиці як важливого інструмента інформатизації сучасної України.

Список використаних джерел

1. *Акилина М. И.* Информационная функция как понятие / М. И. Акилина // Б-ка. – 1999. – № 10. – С. 30–32.

2. Библиотеки в меняющемся мире / интервью акад. А. С. Онищенко ; записала Л. Таран // Зеркало недели. – 2001. – № 44. – С. 14–17.
3. Вишневська І. Електронні інформаційно-аналітичні продукти бібліотек як засіб удосконалення обслуговування користувачів / І. Вишневська // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. – Київ, 2007. – Вип. 18. – С. 8–9.
4. Горовий В. М. Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства : монографія / В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2005. – 297 с.
5. Закіров М. Актуалізація проблеми еволюції соціально-комунікаційної функції бібліотек / М. Закіров // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. – Київ, 2019. – Вип. 53. – С. 29–39.
6. Ільганаєва В. О. Аналітика в структурі бібліотечної діяльності / В. О. Ільганаєва // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – Харків, 2007. – Вип. 23. – С. 109–117.
7. Костенко Л. Бібліотека суспільства знань: концептуальна модель / Л. Костенко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 1. – С. 23–28.
8. Кулицький С. Використання потенціалу наукової бібліотеки для економічного аналізу інформації / С. Кулицький // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. – Київ, 2002. – Вип. 8. – С. 68–76.
9. Кулицький С. П. Аналітична діяльність бібліотеки як засіб ідентифікації, верифікації та позиціонування стратегічних комунікацій національної економіки / С. П. Кулицький // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. – Київ, 2019. – Вип. 52. – С. 199–214.
10. Курлов А. Б. Информационная аналитика как системообразующий элемент в деятельности государственной службы / А. Б. Курлов, В. К. Петров // Основы экономики, управления и права. – 2012. – № 3. – С. 8–11.
11. Мотульський Р. М. Бібліотека в соціумі: призначення і функції / Р. М. Мотульський // Бібліотекознавство. – 2007. – № 5. – С. 19–21.
12. Никонорова Е. В. Вектор розвитку сучасної бібліотечної науки / Е. В. Никонорова // Бібліотекознавство. – 2003. – № 6. – С. 23.
13. Омае К. Мышление стратега: искусство бизнеса по-японски / К. Омае ; пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. – 215 с.
14. Пальчук В. Е. Бібліотеки в інформаційно-аналітичному забезпеченні органів державної влади : монографія / В. Е. Пальчук ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 314 с.
15. Сілкова Г. В. Інформаційно-аналітична діяльність у структурі інформаційної діяльності / Г. В. Сілкова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2007. – № 4. – С. 37–44.
16. Скворцов В. В. Библиотековедение: вчера, сегодня, завтра (полемиические заметки) / В. В. Скворцов // Библиотековедение. – 1996. – № 4/5. – С. 39.

17. Слободяник М. С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій / М. С. Слободяник / НАН України ; ЦНБ ім. В. І. Вернадського. – Київ, 1995. – 268 с.

18. Сляднева Н. А. Информационная аналитика – эзотерическое искусство или современная профессия? [Электронный ресурс] / Н. А. Сляднева // Факт : информац.-аналит. журн. – 2000. – № 7. – Режим доступа: <http://www.fact.ru/www/arhiv7s6.htm>. – Загл. с экрана.

19. Столяров Ю. Н. Библиотека: структурно-функциональный подход / Ю. Н. Столяров. – М., 1981. – 255с.

20. Тюлина Н. И. Информационная функция библиотеки / Н. И. Тюлина // Библиотековедение. – 1993. – № 1. – С. 3–11.

До уваги держслужбовця

С. Блиндарук, мол. наук. співроб. НБУВ

Нові надходження довідково-бібліографічних видань до фондів НБУВ

1. Азарова Л. Є. Словник комп'ютерної термінології для студентів-іноземців : словник / Л. Є. Азарова, Ю. В. Поздрань, І. А. Сташкевич ; Вінниц. нац. техн. ун-т. – Вінниця : ВНТУ, 2019. – 51 с. – Текст укр., англ., ісп., араб.

Словник допоможе іноземним студентам опанувати основні терміни з програмування, інформаційних технологій та комп'ютерної інженерії. Ознайомлення з матеріалом сприятиме майбутнім професіоналам технічних спеціальностей у розширенні їхнього словникового запасу професійної лексики й термінологічної бази, що полегшить процес навчання і зробить його ефективнішим.

Шифр зберігання НБУВ: Ва833727

Шифр зберігання ВНБІ: 397я2 А35

2. Березівська Л. Д. Реформування загальної середньої освіти в Україні у ХХ столітті крізь призму джерелознавства : наук.-допом. бібліогр. покажч. / авт.-упоряд. Л. Д. Березівська ; бібліогр. ред. Л. І. Самчук ; Нац. акад. пед. наук України, Від-ня заг. педагогіки та філософії освіти, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ ; Вінниця : ТОВ «Твори», 2019. – 251 с.

Це довідково-бібліографічне видання про історію реформ і контрреформ загальної середньої освіти в Україні. У ньому, відповідно до визначених хронологічних і територіальних меж, представлено 1 тис. 426 бібліографічних записів першоджерел (нормативно-правові документи, монографії, посібники, підручники, статті тощо), на яких ґрунтується вивчення означеного процесу, а також історіографічні праці, що відображають поступ педагогічної думки за різні часи реформування: в імперську добу (1899–1917), у добу Української революції (1917–1921), у

ранній радянський період (1919–1931), за часів авторитарного режиму (1931–1991) та в перше десятиліття незалежної України (1991–2001).

Науково-допоміжний апарат видання складається з іменного покажчика, системи посилань між розділами та списку скорочень. У додатку вміщено перелік основних періодичних і продовжуваних видань, використаних для формування покажчика.

Шифр зберігання НБУВ: Ва835730

Шифр зберігання ВНБІ: Ч33(4УКР)5я1 Б48

3. Борисенко П. А. Енциклопедія інновацій та наукоємного виробництва : довідник / П. А. Борисенко. – Запоріжжя : Статус, 2018. – 323 с. : іл. – (Наукова книга). – Бібліогр.: с. 223–232.

Представлена енциклопедія – це друге, розширене видання словника-довідника «Сучасне наукоємне виробництво» (2013) – містить детальне тлумачення 180 понять, пов'язаних зі сферою інновацій і наукоємним виробництвом в Україні та світі. У ній подано найбільш важливі й маловідомі факти про авіабудування, космічну промисловість, оборонно-промисловий комплекс, порівнюється досвід експлуатації надзвукових пасажирських літаків першого покоління – Ту-144 і Concorde, характеризуються найбільші авіабудівельні компанії світу та ін. Істотну увагу приділено екологічному аспекту сучасного наукоємного виробництва.

У додатках наведено довідкові дані про вчених-дослідників науково-технічного розвитку та наукоємного виробництва, основні відкриття і винаходи у сфері промислового виробництва й транспорту, перелік авіаційних вищих навчальних закладів в Україні I–IV рівнів акредитації тощо.

З-поміж рекомендованих джерел – офіційні сайти Верховної Ради України, Державної служби статистики України, АТ «Мотор-Січ», а також наукові, навчальні та довідкові видання.

Шифр зберігання НБУВ: Ва830528

Шифр зберігання ВНБІ: Ч21я2 Б82

4. Боровик А. В. Тлумачний словник пенітенціарної лексики / А. В. Боровик, О. Г. Колб ; Міжнар. екон.-гуманітар. ун-т ім. С. Дем'янчука. – Луцьк : ВолиньПоліграф, 2018. – 339 с. – Текст укр., рос. – Бібліогр. у знесках.

Науково-довідкове видання присвячено дослідженню змісту кримінальної субкультури та її впливу на правопорядок у суспільстві й державі. Змістове відображення субкультурної лексики в науковому джерелі дає можливість усім суб'єктам наукової та навчальної діяльності усвідомити її суспільно небезпечні наслідки для населення в цілому та для держави зокрема. Це допоможе фахівцям удосконалити запобіжну діяльність з усунення, блокування та нейтралізації причин як рецидивної, так і злочинної діяльності в Україні.

Шифр зберігання НБУВ: Ва829092

Шифр зберігання ВНБІ: Х88(4УКР)я2 Б83

5. Васянович Г. П. Педагогічний пантеон. Наука і поезія / Г. Васянович ; Львів. держ. ун-т безпеки життєдіяльності. – Львів : Норма, 2016. – 328 с. : іл.

У науково-поетичному виданні доктора педагогічних наук, професора, відомого українського поета Г. Васяновича представлено біографічні дані визначних особистостей – просвітителів, філософів, науковців-педагогів, письменників й освітніх діячів від прадавніх часів до сьогодення. Серед них: В. Жуковський, О. Падалка, В. Коцур, О. Гордійчук, Т. Пантюк, В. Радул та ін. Книгу написано в дусі поетичних епіграм з історико-біографічною довідкою та портретами вчених і діячів, що дає змогу вважати її справжньою педагогічною енциклопедією.

Шифр зберігання НБУВ: Ва835063

Шифр зберігання ВНБІ: Ч30(4УКР)я2 В20

6. Довідник товарознавця. Продовольчі товари : навч. посіб. / [С. В. Князь та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. С. В. Князя ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2018. – 682 с. : табл. – Бібліогр.: с. 575–612.

Довідник охоплює ключові категорії та поняття сфери комерційної діяльності й експертизи якості продовольчих товарів, що допоможе фахівцям зорієнтуватися в галузі товарознавства. У виданні розкривається зміст і сутність поширених у товарознавстві термінів з додаванням у деяких випадках розширених трактувань.

Детально розглянуто питання якості товарів, їх пакування, зберігання, терміни реалізації та транспортування: особливо захисту прав інтелектуальної власності у сфері комерційної діяльності, експертизи товарів; правила використання торговельно-технологічного обладнання. Окремі розділи містять інформацію з товарознавства вин і сирів.

Довідник має предметний покажчик та додатки, які містять перелік державних стандартів з оцінювання якості продовольчих товарів, перелік регульованих шкідливих організмів; міжнародних угод, конвенцій, директив і стандартів у сфері фітосанітарної експертизи товарів; спеціалізовану документацію тощо.

Шифр зберігання НБУВ: Ва832851

Шифр зберігання ВНБІ: Л8/9я2 Д58

7. Енциклопедія голодомору / [передм., авт. текст В. Марочка ; вступ. сл. Є. Нищука] ; Нац. музей «Меморіал жертв Голодомору», Асоц. дослідників голодоморів в Україні. – Дрогобич : Коло, 2018. – 575 с. – Назва у вих. відом. : Енциклопедія голодомору 1932–1933 років в Україні. – Бібліогр. у кінці ст.

Це перше інформаційно-довідкове та меморіальне видання в Україні. Книга містить понад тисячу статей, що висвітлюють причини, обставини та соціально-демографічні наслідки Голодомору. Матеріали видання також торкаються термінологічного, історіографічного, меморіально-історичного, демографічного та антропологічного дискурсів Голодомору. Статті подано в алфавітному порядку українською мовою, за винятком окремих англійських та німецькомовних назв документальних збірок, друківаних періодичних видань. Лексика, орфографія, пунктуація цитат з документів, листів і свідчень очевидців Голодомору збережена за оригіналом.

Шифр зберігання НБУВ: Вс65583

Шифр зберігання ВНБІ: ТЗ(4УКР)6я2 Е64

8. Истомин М. И. Частные денежные знаки Украины (1917–1925) = (Augmented catalog in Russian with explanation of key points in English) : расшир. кат. / М. И. Истомин. – Харьков : Иванченко И. С. [изд.], 2019. – 583 с. : ил. – Текст рос., частково англ. – Библиогр.: с. 582–583.

Каталог знайомить із системою грошових знаків необов'язкового обігу, що були випущені в Україні під час та після громадянської війни впродовж 1917–1925 рр. Подано зображення багатьох грошових знаків, особливо рідкісних, із серійними номерами або діапазонами серійних номерів. Пояснюються відмінності між ними. Каталогізація грошових знаків відображає адміністративно-територіальний поділ часів Російської імперії.

Каталог має розділи: «Населенные пункты “украинских” губерний, в которых выпускались частные денежные знаки», «Дополнительная каталогизация», «Неидентифицированные знаки», «Слова/фразы для идентификации знаков», «Список иудаики», «Украденные знаки», «Похожие тексты на знаках Хмельницкой области».

Матеріал у виданні подано за абеткою населених пунктів України. Каталог призначено для широкого кола колекціонерів як початківців, так і досвідчених.

Шифр зберігання НБУВ: Со36674

Шифр зберігання ВНБІ: Т221(4УКР)я2 И89

9. Книга пам'яті воїнів Дніпропетровщини, загиблих в АТО / [авт.-упоряд.: Войцеховська Т. В., Якушенко В. В. ; редкол.: Боняк В. В. та ін.] ; Дніпропетр. облрада, Дніпропетр. нац. іст. музей ім. Д. І. Яворницького. – Дніпро : Арт-Прес, 2018. – 223 с. : фот.

Книга пам'яті нагадує всім про страшну ціну, яку платить Україна в стримуванні ворога на Сході України. Вона містить відомості про мешканців Дніпропетровщини, які брали участь у російсько-українській війні на Сході України впродовж 2014–2018 рр.

У виданні представлено 559 життєписів загиблих бійців ЗСУ, добровольчих батальйонів, подано відомості про навчання, роботу, бойовий

шлях у зоні антитерористичної операції, місце поховання, нагороди та інформацію про встановлення меморіальних дощок і стел.

Шифр зберігання НБУВ: Со35962

Шифр зберігання ВНБІ: ТЗ(4УКР-ДНІ)д.я2 К53

10. Коваленко Н. Фразеологічний словник подільських і суміжних говірок / Н. Коваленко ; [відп. ред. П. Ю. Гриценко] ; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. – Кам'янець-Подільський : Рута, 2019. – 410 с.

Пропоноване видання фіксує все розмаїття фразеологічного складу подільських та суміжних з ними говірок сусідніх регіонів з усіма варіантами (фонетичними, морфологічними, лексичними) та синонімічними рядами.

У словнику подано близько 7 тис. 500 фразем, зафіксованих упродовж 1995–2018 рр. у 516 населених пунктах Поділля: східні райони Тернопільщини, південні райони Хмельницької області та Вінниччини й суміжних – західні райони Тернопільської області, північні райони Хмельницької області. Використано також давні джерела (середина ХІХ – початок ХХ ст.).

Видання містить додатки з поясненням умовних позначень слів, а також списки скорочень: назв населених пунктів, історичних джерел, ремарок та короткий словник діалектних і малорозумілих слів.

Шифр зберігання НБУВ: Ва834169

Шифр зберігання ВНБІ: Ш141.4-33я2 К56

11. *Nomina embryologica veterinaria* = Міжнародна ветеринарна ембріологічна номенклатура : (термінол. слов.) / Хомич В. Т. [та ін.]. – Київ : НУБіП України, 2018. – 117 с.

В основу другого видання (перше опубліковано в 1994 р.) покладено багаторічний досвід зарубіжних науковців – членів Міжнародного комітету з ветеринарної ембріологічної номенклатури. Словник містить перелік специфічних ембріологічних термінів з ветеринарної медицини, які використовуються науковцями цієї галузі в країнах світу. Особливо актуальним є знання і використання міжнародних номенклатур у нинішній час, що пов'язано з інтеграцією наукових досліджень та публікацією їхніх результатів у міжнародних виданнях.

Книга вперше видається українською мовою, доповнена списком скорочень, коментарями (роз'ясненнями деяких термінів) та переліком використаної літератури.

Шифр зберігання НБУВ: Ва827549

Шифр зберігання ВНБІ: П5/6я2 М58

12. Мультилінгвальний словник мовознавчих термінів / [уклад. : О. В. Гурко та ін.] ; Дніпров. нац. ун-т ім. О. Гончара. – Дніпро : Ліра, 2018. – 252 с. – Бібліогр.: с. 223–224.

У словнику подано тлумачення основних термінів традиційних і новітніх лінгвістичних галузей в українській, англійській, французькій та німецькій мові. Систематизовано й узагальнено підходи до трактування основних мовознавчих понять і категорій крізь призму мультикультуралізму, глобалізації та міжнаціонального наукового діалогу.

Допоміжний апарат містить алфавітні покажчики англомовних, німецькомовних і франкомовних термінів, список використаної літератури. Словник стане в нагоді фахівцям-філологам, перекладачам, викладачам із класичних мов та читачам текстів з гуманітарної тематики.

Шифр зберігання НБУВ: Ва829675

Шифр зберігання ВНБІ: Ш1я2 М90

13. Падюка Н. Австрійські топографічні карти українських земель (1870–1918): з фонду кабінету картографії Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника : біобібліогр. покажч. / Н. Падюка, Т. Огородник ; [відп. ред. Л. В. Сніцарчук, наук. ред. Р. І. Сосса] ; НАН України, Львів. нац. наук. б-ка України ім. В. Стефаника. – Львів : ЛННБ України ім. В. Стефаника, 2018. – 281 с. : іл. – Бібліогр. в знесках.

Покажчики картографічних документів сприяють інформаційному забезпеченню картографічної вивченості території. Це другий посібник картографічних видань Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника, де зберігається найповніша колекція австрійських топографічних карт в Україні. Перший вийшов друком у 2006 р. і мав назву «Картографічна україніка (1945–2000) у фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України: каталог».

Книга містить перелік австрійських топографічних карт, які були видані на території українських земель упродовж 1870–1918 рр. у Військово-географічному інституті у Відні. Видання доповнено допоміжним апаратом, що складається з двох покажчиків: іменного й географічного, а також списку скорочень та додатків.

Шифр зберігання НБУВ: Вс65617

Шифр зберігання ВНБІ: Д1(4УКР)я1 П12

14. Просветов С. Англо-русский словарь для авиации: содержит более 13 000 слов и выражений / С. И. Просветов. – Кривой Рог : СТПРЕС, 2018. – 1024 с. : ил.

Цей словник професійної лексики, стандартної й нестандартної фразеології призначений для льотного персоналу літаків, гелікоптерів і диспетчерів цивільної авіації, які ведуть радіообмін «Земля – Повітря» англійською мовою. Він може бути використаний на різних етапах польоту та під час аварійних ситуацій.

Додатки містять: скорочення, які використовуються в радіотелефонному зв'язку, метеорологічній інформації та авіаційних

документах; схематичні зазначення назв основних частин повітряної техніки (гелікоптера, літака), таблиці відмінювання дієслів тощо.

Шифр зберігання НБУВ: Ва829260

Шифр зберігання ВНБІ: Ш143.21я2 П82

15. Професори Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. 1918–2018 : біобібліогр. довід. / [редкол.: М. В. Поляков (голова редкол.) та ін.] ; упоряд.: С. І. Світленко та ін.] ; наук. ред. С. І. Світленко ; Дніпров. нац. ун-т ім. О. Гончара. – 3-тє вид., перероб. і допов. – Дніпро : Ліра, 2018. – 398 с. : фот.

Пропонований бібліографічний довідник – це третє видання (попередні – за 2003 і 2008 рр.), що містить 480 персоналій кількох поколінь професорів за останні 100 років історії одного з найвідоміших закладів вищої освіти України. У виданні вміщено біографічні нариси 38-ми нових і призабутих професорів різних поколінь. Статті віддзеркалюють основні віхи життя та науково-педагогічної діяльності вчених-освітян. Матеріал у довіднику супроводжується переліком основних праць професорів, джерелами та літературою про них.

Шифр зберігання НБУВ: Со36343

Шифр зберігання ВНБІ: Ч48(4УКР)д.я2 П84

16. Ректори Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. 1918–2018: кн. нарисів / [В. С. Савчук ; редкол.: М. В. Поляков та ін.] ; Дніпров. нац. ун-т ім. О. Гончара. – Дніпро : Ліра, 2018. – 211 с. : іл., фот. – Бібліогр. в знесках.

У науковому виданні вперше на основі опублікованих і неопублікованих архівних джерел простежено життєвий та творчий шлях усіх ректорів ДНУ ім. О. Гончара. Книга містить ряд нових імен в історії ректорського корпусу класичного університету міста на Дніпрі та значно розширює джерельну базу його вивчення.

Шифр зберігання НБУВ: Со36640

Шифр зберігання ВНБІ: Ч48(4УКР)д.я2 С13

17. Словник китайських літературознавчих термінів / уклад.: Ісаєва Н. С., Шекера Я. В. – Київ : Логос, 2019. – 202, [1] с. – Бібліогр.: с. 167–168.

Пропонований словник – це квінтесенція китайської мудрості, втіленої у красному письменстві. У ньому представлено китайську літературознавчу термінологію від найдавніших часів до сьогодення та пов'язану з нею парадигму історико-соціальних і культурологічних понять. Подано найважливіші терміни та найголовніші відомості про них.

Довідковий апарат становлять іменний покажчик і перелік історичних епох та династій.

Шифр зберігання НБУВ: Ва833710

Шифр зберігання ВНБІ: Ш4(5КИТ)я2 С48

18. Словник по ІТ: довід. для юриста і не тільки / [Є. О. Харитонов та ін.] ; за ред. Є. О. Харитонova ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса : Юрид. літ., 2019. – 133 с. – («Цивілістика та ІТ-право»). – Бібліогр.: с. 119–132.

Актуальність ІТ-права зумовлена поширенням ІТ-відносин і зростанням питомої ваги юридичної активності в цій галузі. Адже використання, поширення та зберігання електронної інформаційної продукції у світовому інформаційному просторі потребує захисту прав інтелектуальної власності.

Видання містить 318 термінів, з-поміж яких нормативні джерела та вибрані праці одеської школи ІТ-права. Деякі терміни мають два і більше тлумачень з перекладом англійською мовою. Словник спрямований на формування уявлення про сутність нових понять у сфері ІТ-права, інформаційного суспільства, інформаційної безпеки тощо.

Шифр зберігання НБУВ: Ао275377

Шифр зберігання ВНБІ: 397я2 С48

19. Словник термінів і висловів документів Давньої Русі та Росії XI–XVIII століть / М-во освіти і науки України ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна ; [упоряд.: В. М. Духопельников, С. С. Кушнар'ов]. – Харків, 2017. – 64 с. – Бібліогр.: с. 64.

Представлений словник містить часто вживані терміни і вислови у давньоруських літописах, документах державного походження, духовних та договірних грамотах, листах. Стародавні тексти подано з урахуванням сучасної текстології. У словнику розкрито значення окремих термінів, які допоможуть читачам зрозуміти функції та зміст документа.

Видання стане в нагоді студентам історичних і філологічних дисциплін, викладачам-історикам та філологам, а також усім, хто цікавиться українською й російською історією.

Шифр зберігання НБУВ: Ва831706

Шифр зберігання ВНБІ: Т3(4УКР)4я2 С48

20. Список репресованої літератури: [заборон. вид. 1920–30-х років] : док. і матеріали / упоряд. С. Білокінь ; [ред. Ю. Буряк] ; Укр. культур. фонд. – Київ : Укр. пропілеї, 2018. – 517, [1] с. – Парал. тит. арк. англ. – Бібліогр.: с. 496–517.

Презентоване видання – це літературно-культурологічний проект відомого українського філолога, історика, джерелознавця С. Білоконя та видавництва «Українські пропілеї».

Збірник має два розділи. Перший розділ «Заборонені видання 1920–1930-х років» – це 47 списків бібліографічних описів книг та підручників так званих ворогів народу. Другий розділ «Коментарі та додатки» містить

коментарі різних діячів та список використаної літератури з опублікованими джерельними матеріалами, авторефератами й дисертаціями.

Серед представленого переліку заборонених в Україні цензурою комуністичного режиму видань роботи В. Затонського з педагогіки, авангардна поезія М. Семенка, праці М. Зерова, які й сьогодні викликають захоплення в провідних науковців. Це унікальне видання відкриває не лише бібліографію українських митців, а й абсурдність дій радянської влади.

Шифр зберігання НБУВ: Вс65152

Шифр зберігання ВНБІ: Ч611я1 С72

21. Стець Н. В. Хімічний факультет Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара. Історія. Сьогодні. Випускники : монографія / Н. В. Стець, В. С. Коваленко, В. Ф. Варгалюк ; Дніпров. нац. ун-т ім. О. Гончара, хім. ф-т. – Дніпро : Ліра, 2018. – 96, [8] с. : фот. – Назва обкл. : Хімічний факультет Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара. – Бібліогр.: с. 83–96.

У виданні розглянуто етапи розвитку одного з найстаріших підрозділів Дніпровського національного університету ім. О. Гончара – хімічного факультету. Наведено відомості про викладачів, співробітників та найвідоміших випускників, хто зробив вагомий внесок у розвиток науки, освіти, виробництва (академіків, докторів наук, професорів, заслужених діячів науки й освіти, лауреатів Державних премій, керівників великих підприємств, відомих громадських діячів). Видання доповнюють додатки: перелік виконаних дисертаційних робіт співробітників факультету (1926–2015 рр.), монографії та підручники, видані викладачами хімічного факультету, бібліографічні посилання.

Шифр зберігання НБУВ: Вс65279

Шифр зберігання ВНБІ: Г(4УКР)д.я2 С79

22. Сухий П. О. Агробізнес і земельні ресурси : слов.-довід. / П. О. Сухий, М. М. Лупол ; Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : ЧНУ ім. Ю. Федьковича : Рута, 2018. – 280 с. – Бібліогр.: с. 278–280.

Словник охоплює всі теми таких навчальних дисциплін, як «Міжнародні аграрні ринкові відносини», «Земельні ресурси і розвиток агробізнесу в Україні», «Основи землевпорядкування та кадастру». Видання містить визначення й тлумачення понад 1 тис. понять і термінів зі сфери агробізнесу та земельних ресурсів. Розглядаються питання землевпорядного проектування та земельного права, географічних аспектів управління регіональним розвитком, фінансового менеджменту в різних сферах агробізнесу.

Видання сприятиме здобувачам вищої освіти, викладачам, керівникам і власникам підприємств, усім, хто цікавиться проблемою землеустрою та управлінням регіонального розвитку, підприємницькою діяльністю в

оволодінні основними засадами й сучасною мовою економіки. Допоміжний апарат становлять предметний покажчик і список використаних джерел.

Шифр зберігання НБУВ: Ва833521

Шифр зберігання ВНБІ: У9(4УКР)32я2 С91

23. Томазов В. Патони: родинна хроніка / В. Томазов, М. Дмитрієнко ; [за заг. ред. В. А. Смолія] ; [НАН України, Ін-т історії НАН України]. – Київ : Академперіодика, 2018. – 312, [35] с. : іл., фот. + 8 вклад. арк. – Текст укр., рос. – Бібліогр.: с. 47–48.

Пропонована книга – це доповнене та виправлене перевидання праці відомих українських істориків М. Дмитренко та В. Томазова «Рід Патонів: історико-генеалогічне дослідження. Документи» (2013).

Друге наукове видання підготовлено Інститутом історії НАН України з нагоди святкування 100-річчя Національної академії наук України. У книзі висвітлено життя й діяльність наукової династії Патонів, відтворено генеалогічну історію славетного роду, який відіграв визначну роль у науці, історії та культурі України й Росії. До видання включено велику кількість документів як генеалогічного, так і загального біографічного характеру, що охоплює три покоління вчених та дає уявлення про різні родинні зв'язки. Автором використано інформацію з лютеранських і православних метричних книг, послужних списків представників роду з анкетними даними, що містять відомості про їхній сімейний та майновий стан, кар'єрне зростання, нагородження тощо.

Матеріал систематизовано за розділами: «До генеалогії роду Патонів», «Патони (Паттони) та Патон-Фантон-де-Веррайон. Поколінний розпис», «Література щодо генеалогії та історії роду Патонів», «Документи». Перлиною цього видання є генеалогічне дерево Патонів, фотоматеріали з фондів Центрального державного кінофотофоноархіву ім. Г. С. Пшеничного та Меморіального музею академіка Є. О. Патона.

Довідково-пошуковий апарат містить іменний покажчик, біографічні дані авторів видання.

Шифр зберігання НБУВ: Вс65187

Шифр зберігання ВНБІ: Т214(4УКР)я2 Т56

24. Українська фольклористична енциклопедія : у 2 т. / НАН України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. – Київ : Сталь, 2018.

Т. 1 : А–Л / упоряд., наук. ред., керівник проекту М. К. Дмитренко, редкол.: М. К. Дмитренко (голова) [та ін.]. – 2018. – 739 с. : іл. – Парал. тит. арк. англ. – Бібліогр. в кінці ст.

Уперше в Україні підготовлено ґрунтовне видання у двох томах, яке найповніше розкриває феномен традиційної нематеріальної культури українців від давнини до нинішнього часу: зв'язки фольклору з мовою, міфом, ритуалом, магією, релігією, історією, етнографією, літературою,

різними видами народного та професійного мистецтва. У книзі висвітлено походження та жанрове розмаїття фольклору, його національну специфіку, поетику, простежено зародження та розвиток української фольклористики як науки, охарактеризовано явища з теорії фольклору, історії фольклористики, сучасного стану досліджень, архівного збереження, публікацій фольклору. Вміщено інформацію про ряд зарубіжних збирачів і дослідників фольклору, що зробили внесок в українську фольклористику.

Великий масив ілюстрацій (світлин-портретів, колективних фото, титульних аркушів раритетних видань, обкладинок монографій, збірок, журналів і газет, автографів з архівів тощо) доповнюють та унаочнюють викладені відомості.

Книга стане в нагоді науковцям, культурологам, викладачам, журналістам та усім, хто цікавиться традиційною культурою.

Шифр зберігання НБУВ: В357605/1

Шифр зберігання ВНБІ: ШЗ(4УКР)я2 У45

25. Українсько-російсько-англійський словник термінів шкіряно-хутрового виробництва: понад 3000 слів / [уклад.: І. Т. Зварич та ін.]. – Київ : Світ Успіху, 2018. – 151 с. – Текст укр., рос., англ. – Бібліогр.: с. 147–150.

У словнику представлено термінологію, яка вживається у вітчизняних та закордонних літературних джерелах: монографіях, технічних каталогах, періодичній і довідковій літературі та у виданнях, що висвітлюють досвід роботи сучасних підприємств у сферах звірівництва й заготівлі хутрової та шкіряної сировини, виготовлення з неї високоякісних виробів із застосуванням сучасних екологічно ощадливих технологій. Понад 3 тис. термінів стосуються вихідної сировини та напівфабрикатів, способів оброблення, хімічних матеріалів, машин й обладнання, якості та властивостей готової продукції, різних методів її виготовлення.

Шифр зберігання НБУВ: Ва830142

Шифр зберігання ВНБІ: М2/7я2 У45

